

*Yeesu bɔti tin*

# **Luuki** *ɲmàñee*

## **Tibɔkilkaal**

Kii Maatiiu nì Maarki nín ɲmàñ bi-gbɔnti puee, míñ ní Luuki mun ɲmàñ u-gbɔŋku:

- Yoowaneesi un fùul binib Unimbɔti nyimee sòòñ ki dākā yii ùñ di dómíñ kí ɲàtì Yeesu nsan (3.1-20). Míñ boonee ní u fùl-u Unimbɔti nyim ní Sitaan cóŋkì-u (3.21–4.13).
- Yeesu kíí u-tundi kunipaaun Galiilee tiŋkin. Niin ní u sòòñ nì binib Unimbɔti bɔti ki cáañ bibunliibi mun (4.14–9.50).
- Yeesu nyáñ Galiilee ki còom ki cùtì Jeerusaleem tiŋkin (9.51–19.28). Ama Luuki kùtì doo nee tibɔti tikpil tin Maarki ɲmàñee pu, a lì kii usamaariijamɔnti bɔŋmantikaati, nì ugaajagbaan bɔŋmantikaati nì kibiki kin wáŋkì bi fàtìi ká-kèe bɔŋmantikaati. U gítì kùtì tibɔti tiba mun kii Yeesu nín cùtìi mǎntì Maarta nì Maarii pu puee.
- U gítì sòòñ Yeesu tuuŋŋi ɲin u tún Jeerusaleem tiŋkinee (19.29–21.38),
- nì falaa un u jín ki dāa kpáàa kpíyee bɔti (ayil 22–23).
- Kugbɔŋu nee kúntì nì Dilákatił jijaaliu wiiŋŋu bɔti ní (ayil 24). Yeesu nín fikítèe, u lēē u-ba ki dākā u-boonnooliibi Eemaayusi tiŋkin ki wāatì ní ki nín jóm.

Ama Luuki nín kíí u-gbɔŋku puee nyáñ u-ba nì Maarki yɔkɔ. U kíí u-gbɔŋku kii unil nín ɲmà kugbɔŋu kí tī u-juti puee ní, ní ki lēē u nín bɔntì pu ki ɲmàñ u-gbɔŋku puee ki dākā (1.1-4). Míñ boonee ní u nín kíí kugbɔŋu ku-ba bɔti diŋmal ki sòòñ Yeesu nì Yoowaneesi un fùul binib Unimbɔti nyimee nyeerŋu (ayil 1–2). Niin ní ti kǎntí ntuun nín sòòñ nì Maarii puee, nì ɲu nín sòòñ yii bi làà màal Yoowaneesi unyiy-faldi puee, nì bi nín màl Yeesu nì bipikpaaliibi nín dómíñ ki jáam-u puee. Ti gítì tí kǎntí Maarii nì Sakari nì Simeeyɔn nín gāā ilan iŋyee. Dijampeekaal gbanti poonee, Luuki lēē kun baasii sá u-seerau pɔti puee ki dākā: Yeesu nyáñnì Unimbɔti cee ní. Tinitanee, u sá uisirayeelja. Niin di làà dākā u-dāantam nín cáá kudapɔɔu ki tī inifunaan kɔkɔ puee. Luuki gítì lēē ki dākā mun yii Unimbɔti néen ɲwaamu, an dākā yii bin sǐntiñ bi-ba taapuee nì bin binib dūu fée nì binimpoobi nì biwɔfib nì binicambi. U dākā mun yii Unimbɔti Fam tundi sá dikpaandi, ní laakin Yeesu bɔmɔntiiti yaa bàñee, an cāabiñ mmɔn nì inyɔŋki nì ɲwimmeem ní.

Tigbɔn tinaa tin sòòn Yeesu puee, *Luuki* gbɔŋku di sòòn Yeesu pu ki dūu di nì Greeki yab koobiliŋ pu. U nyí yii bin u bíi ñmà kugbɔŋu nee ki tìyee kaa baasii nyí Isirayeel yab yaajakooobiliŋ tiŋan, an pu ní u yòòn ñyunti ki sòòn ki cánti tin ñhùn kí nīn sá-bi ticanee. Waanee nib ceeyee, kugbɔŋu nee sá kun sòòn Yeesu pu unil ñ ñmā kí gbīl taapu sòkómiiyee. Unil yaa bíi kààn kugbɔŋu nee nyɔɔbɔŋji diba dibee, u làá ká binib kòkò Fiiliu.

### Ijaam

**1** <sup>1</sup>Ukpil Teewoofiil<sup>a</sup>, Binib tikpil pɔɔn ki ñmān ditundi din Yeesu tūn ti-kansikinee bɔti. <sup>2</sup>Bi pée ñmān-ti kii bin nìn ká tibɔtee kílilaŋki ki kfn ki sòòn ki nàatī Unimbɔti bɔtee nín máafi-ti puee ní. <sup>3</sup>Mfn puee, kii m nín nyàab ki cúú mbaamɔm tin jíti doooo ñkilkaaminee, an kítì yii ma mun ñ dū-ti kí ñmà kí tī-si, <sup>4</sup>án nín làá ñá pu á ñmā kí béé yii bi nín dākā-si tibɔti tiŋyee sá ibaamɔnee.

### Yoowaneesi unyinjaldí mǎaltam

<sup>5</sup>Ñyunti ñun Eeroodi nìn sá ubɔti Juudee tiŋkinee, usaraaŋal ubɔ nìn bí, bi yfi-u Sakari. U nìn sá usaraa-ŋal Abiiya<sup>b</sup> kitil poon ubɔ ní. Bi nìn yfi u-nimpuu Eeliisabeeti, u mun sá Aarɔn maaliŋu poon. <sup>6</sup>Bi-liitil nìn yú deede Unimbɔti nimbiin ní ki tɔ ti-Dindaan marab kòkò mmɔntiim, <sup>7</sup>ama baa nìn cáá kibiki, kun puee Eeliisabeeti nìn sá unŋmaŋmanti, ní bi-liitil nìn púl.

<sup>8</sup>Sakari kitil yuntiŋu bāanee, bi fōo saraa tundi ní Sakari kó

kunimbɔtidiin ki bíi tūh u-tundi Unimbɔti nimbiin. <sup>9</sup>Kii bisaraaŋa-liibi nín ñáaŋ puee, bi nìn tɔ kasi ní ki lēe-u ú kó ti-Dindaan diiku poon kí tūu talaalu<sup>c</sup>. <sup>10</sup>Kunipaau kòkò nìn bí mmɔŋki ki mēe ñyunti ñun ún bíi tūtū talaalu nsaraafan puee. <sup>11</sup>U bí niinee, ní ti-Dindaan tuuŋŋu ñubɔ dɔmín ki yúl nsaraafan cee ñŋaŋgiil púl<sup>d</sup>. <sup>12</sup>U ká ntuunee, ní u-pɔbil bíil, ní tifaandi cúú-u. <sup>13</sup>Ní ntuunee bí-u yii: «Sakari, taa fāŋkì! Di sá yii Unimbɔti fōo a-wimmeem. A-nimpuu Eeliisabeeti làá dāá mǎal-si kibininjabiki, á dāá pō-kì diyindi yii Yoowaneesi. <sup>14</sup>Án làá dāá nīn sá-si dipɔɔpiŋkpaandi nì mmɔn ní, ní binib tikpil làá fǎal u-mǎaltam pu. <sup>15</sup>U làá dāá nīn sá unikpaan ti-Dindaan nimbiin. Waa dāa nyù ndaam nì tinyɔkaal tin kòkò pée gbéeyee<sup>ee</sup>. U làá dāá gbí Unimbɔti Fam doooo u-na poon ní. <sup>16</sup>U làá dāá gfiin Isirayeel yab kupaau ti-Dindaan bi-Nimbɔtiu cee<sup>f</sup>. <sup>17</sup>U làá dāá lintiŋ ti-Dindaan nyɔkɔpu kí dāá nīn cáá Unimbɔti Fam nì mpɔn kii Eelii nín nìn cáá puee. U làá yànti bibaatiibi nì mbiyaamu ñ mɔkì,

<sup>a</sup> 1.1 Dūú ñmānti nì Atuun 1.1.

<sup>b</sup> 1.5 Kpèè 1 Kroo 24.7-18.

<sup>c</sup> 1.9 Kpèè Disa 30.7-8.

<sup>d</sup> 1.11 Kpèè Disa 30.1-6, 1 Bib 7.48.

<sup>ee</sup> 1.15 Dūú ñmānti nì Dikà 6.3.

<sup>f</sup> 1.16 Dūú ñmānti nì Mala 2.6.

ní kí gfiinní bin gáatèe deede-dambi ciŋŋun, ní kí bóntí dinikitil mmɔntiim kí yóon ti-Dindaan.» <sup>18</sup>Niinee ní Sakari bí Unimbɔti tuuŋŋuee yii: «M làá ñá mana kí béé yii tibɔti nee sá ibaamɔn? Kun puee man púl<sup>aaa</sup>, m-nimpuu mun púl.» <sup>19</sup>Ní ntuunee bí-u yii: «Man di sá Gabriyeel<sup>g</sup>, man di bí Unimbɔti nimbiin ki tūh atuun. Unimbɔti di túnni-mi ñ cáan dinyɔɔbummɔondi gbanti kí tükù-si, <sup>20</sup>ní saa fōo m-bɔti tin m sòòn nì si nee ki kfi. Ama an yuntiŋu yaa bān án làá ñá mfn. Mfn puee, a làá kpántí umɔomiin, aa ti làá ñmā kí sòòn kí nīn cí ñyunti ñun tibɔti tin m sòòn nee ñ dāá ñá.»

<sup>21</sup>Ñyunti gbantee, an ñá bin bí mmɔŋki ki cí Sakari ñ nyānné bitii, kun di ñúb-u kudii poon ní waa nyēēnee. <sup>22</sup>U nín dāa nyānné, waa ti ñhùn kí sòòn. U kfn ki lábití u-ŋalii mmɔomiin yaamin ní. Niinee ní bi béé yii Unimbɔti ñúbiti u-nimbiliŋ u wǎl tiba kudii poon.

<sup>23</sup>Iwiin in sá Sakari ñ dūú tɔ kunimbɔtidii poon tundee sāayee, ní u nín kùn u-dumpu. <sup>24</sup>Mfn boonee ní u-nimpuu Eeliisabeeti cáá dipool, ní ki bál, kaa ti nyēē áli iŋmal iŋmoo, <sup>25</sup>ní ki bí yii: «Kɔŋkɔnnee, kpèèmaan Unimbɔti nín ñá min ki tī-mee! U ñá mfn kí lēe kun nìn kōntí-mi icoo binib kansikinee dee.»

### Unimbɔti tuuŋŋu sòòn Yeesu mǎaltam pu

<sup>26</sup>Eeliisabeeti cáá dipool iŋmal iluuyee, ní Unimbɔti tú u-tuuŋŋu

Gabriyeel Galiilee tiŋki kin bi yfi Naasaareetee <sup>27</sup>usapɔɔn un kaa nyí uninja bi yfi-u Maariiye cee. Usapɔɔnee nìn cáá bɔɔn, bi yfi-u Joosefi. U nìn sá ubɔti Daafiidi maaliŋun ní. <sup>28</sup>Ní Unimbɔti tuuŋŋuee kó usapɔɔnee cee ní ki bí yii: «M jáam-si, sii un Unimbɔti pú diyimɔlee, ti-Dindaan bí a-cee.» <sup>29</sup>U jáam ki dóyee, ní Maarii fāŋkì tikpil ní ki bálifi u-ba yii: «Ba jaamii di nín yá nan dee?» <sup>30</sup>Niinee ní ntuunee bí-u yii: «Maarii, taa fāŋkì, diyimɔl ní a ká Unimbɔti cee. <sup>31</sup>A làá cáá dipool kí mǎal kibininjabiki, á dāá pō-kì diyindi yii Yeesu. <sup>32</sup>U dāa sá unikpaan ní. Yilpu fōŋŋŋ Nimbɔtiu dāa yfi-u u-Jipɔɔn. Ún ní ti-Dindaan Unimbɔti làá dū u-naanja Daafiidi beel kí tī. <sup>33</sup>Ún di làá nīn sá Isirayeel yab bɔtiu kí nīn cá jaanjaan ní u-beel kaa dāa cáá dikúntil<sup>gb</sup>.» <sup>34</sup>Ní Maarii bí ntuunee yii: «Maa nyí uninja, kin án làá ñá mana ní kí bān mfn?» <sup>35</sup>Ní ntuunee kfi-u yii: «Unimbɔti Fam di làá kpákatiŋ a-pu, ní Yilpu Fōŋŋŋ Nimbɔtiu pɔŋŋu ñ biin a-pu kii mboonee. An pu ní circir biki kin a làá mǎalee, bi dāa yfi-kì Unimbɔti Jipɔɔn. <sup>36</sup>Kpèè, a-kpilintɔ Eeliisabeeti unimpunaatee mun cáá kibininjabiki pool. Ún un bi nìn yfi unŋmaŋmanteee bí u-ŋmaluluutiun poon ní nee. <sup>37</sup>Di sá yii tiba kaa bí ki pōs Unimbɔti cee<sup>i</sup>.» <sup>38</sup>Ní Maarii bí yii: «M sá ti-Dindaan yumbuu ní, a nín lī puee, án ñá mfn.» Ní ntuunee yiki u-cee.

<sup>g</sup> 1.19 Kpèè Dani 8.16, 9.21, Luuki 1.26.

<sup>gb</sup> 1.33 Dūú ñmānti nì 2 Sami 7.12,13,16, Yees 9.6, Dani 7.14.

<sup>i</sup> 1.37 Dūú ñmānti nì Diny 18.14.

**Maarii cūtiī mānti  
Eeliisabeeti pu**

<sup>39</sup>Ŋyunti gbanti poon ní Maarii yíkì Naasaareeti ki nín cá Juudee joonŋi watil pú malaa. <sup>40</sup>U kó Sakari dumpu ní ki jáam̄ Eeliisabeeti. <sup>41</sup>Eeliisabeeti nín gbīl̄ Maarii jaamiyee, ní kibiki cīŋki u-poon, ní u gbí Unimbōti Fam <sup>42</sup>ní kí téen̄ mpɔn̄ yii: «Unimbōti bīiñ a-pu ki jítiiñ binimpoobi kɔkɔ, ní ki bīiñ kibiki kin a làá màalee mun pu. <sup>43</sup>Ma mun ŋma ní m-Dindaan na n̄ dāañ m-cee? <sup>44</sup>Di sá m nín péee gbīl̄ a-jaamiyee, ní kibiki cīŋkì m-poon n̄ ifaal. <sup>45</sup>Án n̄n̄ mōñ sii un fōō ki kíf̄ yii ti-Dindaan nín lī miyee, an làá lafun ŋá mimmee.»

**Maarii laŋgu ŋun u gāyee**

<sup>46</sup>Ní Maarii bí yii:  
«M nyóŋkí ti-Dindaan n̄  
m-pɔbil kɔkɔ  
u nín sá ukpaanee puee,  
<sup>47</sup>an mōñ-mi tikpil Unimbōti  
m-Fiiliu pu,  
<sup>48</sup>kun puee u t̄nt̄n̄liu ki kpēē man  
u-t̄nt̄n̄liu nín s̄nt̄iñ u-ba  
puee<sup>k</sup>.  
Ní kí yōñ d̄n̄ kí n̄n̄ cée,  
iyunti kɔkɔ nib làá yīiñ-mi  
diyimɔl daan.  
<sup>49</sup>Kun puee Unimbōti  
Mpɔŋkɔdaan un bí circiree  
tún atuŋkpaan ki t̄i-mi.  
U-yindi bí circir.  
<sup>50</sup>U-saasɔl bí kí n̄n̄ cá abin abin  
ki t̄i bin f̄ŋkí-uee.

<sup>51</sup>U-pɔŋgu ní u dūu tún  
atuŋkpaan,  
ki yāañ bin dākà bi-bee.  
<sup>52</sup>U téee bibōtiibi bi-jaliŋ pu ki  
lúkú,  
ki yōñ binandambi yilpu<sup>kp</sup>.  
<sup>53</sup>U yānti bin ŋkum̄ n̄n̄ cááyee  
ká digbíl̄ mm̄ontiim  
ní ki j̄iñ bigaajab ki ḡiñ n̄  
iŋaŋkulim.  
<sup>54</sup>U jōñ u-t̄nt̄n̄liibi Isirayeel  
yab,  
ki téet̄i u-poondi pu ki ŋá-bi  
tiŋan,  
<sup>55</sup>kii u nín péee pōñ ti-naanjab,  
Abraam n̄n̄ u-maaliŋu kɔkɔ  
puee,  
kí n̄n̄ cá jaanjaan.»  
<sup>56</sup>Maarii n̄n̄ kāl̄ Eeliisabeeti cee  
iŋmal ita nyɔkɔm̄ ní ki f̄tiñ nín k̄ñ.

**Yoowaneesi unyifaldi  
màaltam**

<sup>57</sup>Ŋyunti ŋun Eeliisabeeti làá  
màalee dūu bàñ ní u māl̄ kibi-  
ninjabiki. <sup>58</sup>U-kɔŋkɔnnaatɔb̄ n̄  
u-nabiyaamu nín gbīl̄ tiŋaŋkpaandi  
tin ti-Dindaan ŋá ki t̄i-uee puee, ní  
bi n̄n̄ u kɔkɔ bí f̄aal̄. <sup>59</sup>An tú iwiin  
iniyee, ní bi d̄m̄iñ ki nyánti kibiki  
ní ki ḡí-kì dikpancandi<sup>l</sup> ní ki bàà  
là kí p̄-kì ki-baa yindi Sakari. <sup>60</sup>Ní  
ki-na bí yii: «Aayee, ti làá n̄n̄ yīi-u  
Yoowaneesi ní.» <sup>61</sup>Ní bi bí-u yii:  
«A-yɔu ŋma ní bi yīi m̄iñ?» <sup>62</sup>Niinee  
ní bi bālifi ubaati mm̄ɔm̄iŋyaamin  
diyindi din u là bí p̄ kibikee, <sup>63</sup>ní  
u yānti bi t̄i-u kupiliŋu, ní u ŋm̄añ

<sup>j</sup> 1.46 Dū B. 46-55 kí ŋm̄ant̄i n̄ 1 Sami 2.1-10.  
<sup>k</sup> 1.48 Dūú ŋm̄ant̄i n̄ 1 Sami 1.11.  
<sup>kp</sup> 1.52 Dūú ŋm̄ant̄i n̄ Yoob 5.11, 12.19.  
<sup>l</sup> 1.59 Kpèè Akoo 12.3.

yii: «U-yindi di sá Yoowaneesi.» Ní  
bāā ŋma bākati sèeee. <sup>64</sup>Niinee,  
Sakari limbil cúu kp̄ati, ní u kíf̄ ki  
bīi sòñ ki nyóŋkí Unimbōti. <sup>65</sup>An  
yānti tifaandi kó bi-kɔŋkɔnnaatɔb̄,  
ní binib k̄ñ ki máaf̄ an bōti Juudee  
tiŋki kin sá ajoonee kɔkɔn. <sup>66</sup>Bin  
kɔkɔ n̄n̄ gbīl̄ an bōtee n̄n̄ bí dākafi  
ti-pu, ní ki bālifi bi-ba yii: «An bikee  
làá dāá n̄n̄ bí mana dee?» Tiŋman,  
ti-Dindaan pɔŋgu n̄n̄ bí kibikee pu.

**Unimbōti Fam gbí  
Sakari u nāat̄i tibōti**

<sup>67</sup>Niinee ní Unimbōti Fam gbí  
Sakari, kibikee baa, ní ki yānti u  
bīi nāat̄i Unimbōti bōti yii:  
<sup>68</sup>«Ti-Dindaan Isirayeel  
Nimbōtiu n̄ ká inyɔŋki,  
kun puee u ḡiñn̄i u-landɔkɔŋu  
u-niboolii pu ki f̄i-bi ki l̄i.  
<sup>69</sup>U nyántiñ-ti Ufiil̄ mp̄ndaan  
ubɔ,  
udaan sá u-t̄nt̄n̄liu ubōti  
Daafiidi maaliŋu poon ní.  
<sup>70</sup>Kii u nín n̄n̄ yānti u-circir  
bōnaatiliibi bin n̄n̄ bí  
njaminee  
sòñ ki síiñ puee,  
<sup>71</sup>yii: u làá nyánti-ti  
ti-nannanliibi n̄n̄ bin kɔkɔ  
ná-tee ŋaan.  
<sup>72</sup>U làá dākà ti-naanjab u-saasɔl,  
kí téet̄i u-circir poondi  
din u n̄n̄ pōñ-bee pu,  
<sup>73</sup>kii u nín n̄n̄ p̄t̄i ki pōñ  
ti-naanja Abraam cee puee<sup>m</sup>.  
<sup>74</sup>U n̄n̄ pōñ-u yii u làá nyánti-ti  
ti-nannanliibi ŋaan,

<sup>m</sup> 1.73 Kpèè Diny 22.16-17.

<sup>n</sup> 1.76 Dūú ŋm̄ant̄i n̄ Mala 3.1.

<sup>ny</sup> 1.79 Dūú ŋm̄ant̄i n̄ Yees 9.1.

tí ŋm̄a kí nóo-u kí taa f̄ŋkì,  
<sup>75</sup>kí n̄n̄ bí circir n̄n̄ deede  
u-nimbiin áli ti-kúm dal.  
<sup>76</sup>Ní sii, kibiki, bi làá dāá  
n̄n̄ yīi-si Yilpu F̄ɔŋŋ  
Nimbōtiu  
bōnaatiliu ní.  
Di sá yii sii di làá dāá n̄n̄ l̄i  
ti-Dindaan nyɔkɔpu  
kí ŋaŋkì u-saŋgu<sup>n</sup>,  
<sup>77</sup>ní u-nibul n̄ bée yii u làá dāá  
f̄i-bi kí dū bi-kpitii kí p̄-bi.  
<sup>78</sup>Kun puee Unimbōti nín cáá  
tiŋan u-poon mō puee,  
u làá yānti yilpu walifiŋu n̄  
ŋm̄int̄i ti-pu  
kii ŋwiiñ nín nyēē puee.  
<sup>79</sup>Ŋu làá ŋm̄int̄i bin bí  
dibɔmbɔndinee  
n̄n̄ bin bin bí ŋkum̄ saŋgu puee,  
kí kp̄oot̄-ti kí ḡiñ ŋgbansɔŋfi  
saŋgun<sup>ny</sup>.»  
<sup>80</sup>Kibikee n̄n̄ w̄int̄i ní ki-ciŋyi  
mun w̄int̄i. U n̄n̄ kóñ kuteeun  
ní áli ki tin s̄ā daliŋkin u kíf̄ ki  
bīi sòñ n̄n̄ Isirayeel yab Unimbōti  
bōtee.

**Yeesu màaltam**

(Kpèè Maat 1.18-25)

**2** <sup>1</sup>Ŋyunt̄ee ní ḡɔminakpaan  
Oogusti yōñ mara yii bí k̄añ  
ntimu kɔkɔ nib. <sup>2</sup>Dikaampee-  
peekaalee n̄n̄ sá ŋyunti ŋun Kriniyusi  
n̄n̄ sá ḡɔmina Siirii tiŋkinee ní.  
<sup>3</sup>Bāā ŋma n̄n̄ cá u-naanja tiŋkin  
bí k̄añ-u. <sup>4</sup>M̄iñ puee ní Joosefi  
mun yíkì Naasaareeti Galiilee tiŋkin  
ki nín cá ubōti Daafiidi dumpu

Beetileem, Juudee tiŋkin, kun puee u nìn sá Daafiidi naantitontokól ní. <sup>5</sup>U nì u-bɔɔn Maarii un nìn sá upɔ-daanee di nìn cūti dikàandi gbanti. <sup>6</sup>Bi bí Beetileem niinee, ní ŋwiin ŋun Maarii làà màaalee dūu bāań. <sup>7</sup>U nìn màl u-biseemal kibininjabiki ní ki dū iŋaabu ki fiń-kì. U nìn dū-kì ki bíl laakin bi ŋáań tiwaŋkuti timool tì ŋmódyee, kun puee binib nìn gbí kunicandii poon, baa nìn ŋūn kí kó niin.

### Unimbɔti tuuŋŋu dómín bipikpaaliibi cee

<sup>8</sup>Kitiŋ gbanti poonee, bipikpaaliibi biba nìn dō tisatin ki kpáá bi-piíi. <sup>9</sup>Unimbɔti tuuŋŋu ŋubɔ nìn cíliń bi-pu, ní ti-Dindaan walifiŋu ŋmínti ki mánti ki tú-bi ní bi fāŋkì tikpil. <sup>10</sup>Ní ntuunee bí-bi yii: «Taa fāŋkìmaan! Dinyɔɔbummɔɔndi din làà mɔɔkiń bāà ŋma tikpilee ní m cáań-ni. <sup>11</sup>Dinyɔɔbundi gbanti di sá yii dín nyeeke nee, bi màl-ni Ufiil ubɔ Daafiidi dumpu Beetileem. Úń di sá Kriisitoo, ti-Dindaan. <sup>12</sup>Min ni làà dūu béé an bikee di sá, ni yaa bànee, ni làà ká ki dō laakin bi ŋáań tiwaŋkuti timoolee, bi dū iŋaabu ki fiń-kì.»

<sup>13</sup>Kpalaayee, ní Unimbɔti tuuŋŋu dikitikpaandi diba nyánni yilpu ki dómín ki kúti ŋun béeyee pu. I nìn kí ká bí nyóŋkí Unimbɔti yii:

<sup>14</sup>«Inyóŋki sá ki tī Unimbɔti un bí yilpu fɔŋŋee, ní u-gbansɔŋfiŋu sá ki tī taapu doo nib bin fáati-uee.»

<sup>7</sup> 2.21 Kpèè Akoo 12.3, Luuki 1.31.

<sup>7m</sup> 2.22 Kpèè Akoo 12.3,6.

### Bipikpaaliibi búnti Beetileem

<sup>15</sup>Ituunee yíkì ki nín gítí yilpuee, ní bipikpaaliibee sòoń yii: «Tí cūmaan Beetileem! See tí ká tin di bāań ní ti-Dindaan yānti bi dómín ki tükū-tee.» <sup>16</sup>Niinee ní bi yíkì malaa malaa ki búnti. Bi bànee, ki ká Maarii nì Jooseefi nì kibiki, kíń dō laakin bi ŋáań tiwaŋkuti timool tì ŋmódyee poon. <sup>17</sup>Bi ká kibikee, ní ki máafi Unimbɔti tuuŋŋu nín dómín ki tükū-bi kibiki gbanti bɔti puee. <sup>18</sup>Binib bin kɔkɔ nìn gbíl tin bipikpaaliibee sòońee nìn bākatì ní sèeee. <sup>19</sup>Ama Maarii ún dū an bɔti kɔkɔ ki kpáafi u-pɔbilin ki dākafī ti-pu. <sup>20</sup>Ní bipikpaaliibi fātii nín gítí bi-pikpaaku laŋki ki nyóŋkí Unimbɔti ki pàkà-u bi nín gbíl tiŋyee nì tin bi kée pu. Di sá yii ntuunee nín pée tükū-bi puee, mìn deedeede ní bi ká.

### Bi pú kibiki diyindi

<sup>21</sup>An tú winniyee, bi gítí kibiki dikpancandi ní ki pú-kì diyindi yii Yeesu, kii Unimbɔti tuuŋŋu nín nìn pée tükū u-na pu kí wàatī ú nín cáá dipoolee<sup>7</sup>.

### Bi cáá Yeesu kunimbɔtidiin

<sup>22</sup>Ŋyunti ŋun sá bí ŋá Maarii akoobil kii Unimbɔti nín yānti Mooyiisi ŋmāń marab puee bànee<sup>7m</sup>, ní bi yòoń kibiki ki cáa cūnni Jeerusaleem tiŋkin kí cáá-kì kí ŋá ti-Dindaan ŋaan. <sup>23</sup>An ŋmāń ti-Dindaan marau poon yii: «Kibiseebiki yaa sá kininjabikee, an sá bí gāntī kíń ki-ba kí yóoń

ti-Dindaan<sup>oo</sup> <sup>24</sup>ní kí cáá abeenanji-pɔmbil ali áá nnanjilimu muli kí ŋá saraa, kii ti-Dindaan nín siĩn mara puee<sup>7</sup>.»

<sup>25</sup>Uninja ubɔ nìn bí Jeerusaleem, bi yī-u Simeeyɔn. U nìn yú deedeede ki tó Unimbɔti ní ki nìn ká ki cí un làà dāań kí fī Isirayeel yabee. Unimbɔti Fam nìn bí u-cee, <sup>26</sup>ní ki nìn tükū-u yii u làà ká Meesiya ní kí nín kpú. <sup>27</sup>Unimbɔti Fam kpōoti Simeeyɔn ki kón kunimbɔtidiin ŋyunti ŋun Yeesu na nì u-baa cáá-u niin kí ŋá mara nín bālifī miŋyee. <sup>28</sup>Simeeyɔn nìn fōō-kì u-ŋaan ki jáam Unimbɔti ki lī yii:

<sup>29</sup>«M-Dindaan, a nín nìn pōoń puee, an ŋá mìn!

Kɔŋkɔnnee, yānti a-tɔntɔnliu í kpú nì ŋgbansɔŋfi,

<sup>30</sup>kun puee m-nimbil ká Ufiil

<sup>31</sup>un a bónti ki yóoń inibool kɔkɔee.

<sup>32</sup>Úń di sá ŋwalifi ŋun làà yānti atimbul kɔkɔ í béé-see.

Úń di làà tī a-nibul Isirayeel yab tinyool<sup>p</sup>.»

<sup>33</sup>Niinee, ní Yeesu baa nì u-na bākatì nì tibɔti tin Simeeyɔn bíi sòoń bi-biki puee. <sup>34</sup>Ní Simeeyɔn mēē Unimbɔti í bliń bi-pu. U mēē ki dódyee, ní ki bí Maarii yii: «Kpèè, Unimbɔti lēē kibiki nee. Ki-puee Isirayeel yab tikpil làà lífí ní tikpil mun í yíkì. Úń di làà dāá nín sá Unimbɔti daaŋku kun binib làà dāá kpákańee, <sup>35</sup>ki làà dāá biiti binib tikpil landɔkoi in bál bi-pɔbiliŋ poonee. Ama sii ubinaati, bi nín

<sup>oo</sup> 2.23 Kpèè Disa 13.2,12.

<sup>7</sup> 2.24 Kpèè Akoo 12.8.

<sup>p</sup> 2.32 Dūu ŋmānti nì Yees 42.6, 49.6, 52.10.

làà dāá ŋá-u puee làà dāá kó kí dóó-si, kii kitàataajiki ní bi dūu sāa a-pɔbilee.»

### Unimbɔti bɔnaatiliu Ana

<sup>36</sup>Unimpu ubɔ mun nìn bí, bi yī-u Ana. U nìn sá Unimbɔti bɔnaatiliu. Fanuyeeel un sá Aseer naanti-tɔntɔkɔlee bisal dee. U nín mɔń ticatee, u ŋá abin aluli ní u-cal kpī, <sup>37</sup>ní u gbínti mìn ki sá ukpiipu, kaa ti mɔń, ní ki púl tikpil ki tin bāń abin imuŋku inaa nì abin anaa. U nìn tūn Unimbɔti tundi ŋwiimpu nì kunyeeu ki bōoń kinyɔkɔ ki mēē Unimbɔti, kaa sūtí kí wàatī kunimbɔtidii. <sup>38</sup>Ŋyunti gbanti ní unimpuee bāń ki ŋmāntiń-bi kunimbɔtidiin ní ki bíi pākā Unimbɔti, ní ki sòoń kibikee bɔti ki tükū bin kɔkɔ ká ki cí Unimbɔti í dāá fī Jeerusaleem yabee.

### Jooseefi nì Maarii nín kùn Naasaareeti

<sup>39</sup>Yeesu baa nì u-na ŋá ti-Dindaan nín yóoń mara bí ŋá puee ki dódyee, ní bi fātii nín gítí bi-dumpu Naasaareeti, Galiilee tiŋkin. <sup>40</sup>Kibikee nìn wīnti ki cíkiti ki cáá iciin tikpil, ní Unimbɔti bī ki-boon.

### Yeesu ŋá abin saalaa nì ali kí kó kunimbɔtidiin

<sup>41</sup>Dibindi sá kamaayee, Yeesu baa nì u-na cá Jeerusaleem ní ki jīn Dilákatil jiŋaaliu. <sup>42</sup>Yeesu bāń abin saalaa nì alee, u-baa nì u-na tí cá Jeerusaleem jiŋaal kii mara

nín bálifi puee<sup>r</sup>, ní ki kpáañ-u. <sup>43</sup>Bi jíń jijaal ki dóòyee, ní Yeesu ún gbíntì niin, ní u-baa nì u-na nín kùnní, kaa nyí yii Yeesu gbíntì. <sup>44</sup>Bi nìn cōom̄ ḡwimm̄on ki dākafí yii u bí bi-saṅkinjutiibi bin kínee cee. Boonee ní bi kíń ki bí nyàab-u bi-nabiyaamu nì bi-bɔɔbi cee. <sup>45</sup>Baa ká-uee, ní ki nín gítí Jeerusaleem kí nyàab-u. <sup>46</sup>Winta dalee, ní bi dāa ká-u kunimbɔtidiin, u kā bimara-dakaliibi kansikin ki pílifí bi nín sòon̄ puee, ní ki bálifi-bi tibɔti. <sup>47</sup>Bin kɔkɔ nìn bí niin ki pílifée nìn bākati u nín cáá iciin ki kíikí tibɔti miṅyee. <sup>48</sup>U-baa nì u-na bāañ ki ká-u niinee, ní bi bākati, ní u-na bí yii: «M-biki, ba ḡá ní a ḡá-ti mimmee! Man nì a-baa nyàab-si, ti-nimbiliṅ mántì.» <sup>49</sup>Ní u bí-bi yii: «Ba ḡá ní ni nyàab-mi? Naa nyí yii m máañ kí nín bí m-Baa diikunaaa?» <sup>50</sup>Ama baa nìn gbíl u nín sòon̄ puee taapu. <sup>51</sup>Niinee ní u yíkii nóó-bi ki nín gítí Naasaareeti, ní ki sīntiñ u-ba ki tī-bi. Ní u-na cúú tin kɔkɔ jíti kunimbɔtidiinee ki kpáafi u-pɔbilin. <sup>52</sup>Yeesu nìn wīntí ní u-ciinṅi mun wīntí, ní u nìn mɔtīí fáatīñ Unimbɔti nì binib<sup>s</sup>.

### Yoowaneesi unyinjaldi sòon̄ Unimbɔti bɔti

(Kpèè Maat 3.1-12,

Maar 1.1-8, Yoow 1.19-28)

**3** <sup>1</sup>Gɔminakpaan Tiibeer nín kāl dibeel nee, an ḡá abin saalku dee. Dibindi gbanti poonee, Pɔnsi

<sup>r</sup> 2.42 Kpèè Disa 12.1-27, Ditee 16.1-8.

<sup>s</sup> 2.52 Dūú ḡmàntí nì 1 Sami 2.26, Alaṅ 3.4.

<sup>t</sup> 3.6 Yees 40.3-5.

<sup>u</sup> 3.8 Dūú ḡmàntí nì Yoow 8.33,37,39.

Piilati di nìn sá ḡomina Juudee tiṅkin, ní Eeroodi sá ubɔti Galiilee tiṅkin ní u-maan Fiiliipi mun sá ubɔti lituree nì Trakoonii timmun, ní Liisaniyasi sá ubɔti Abileen tiṅkin, <sup>2</sup>ní Ana nì Kaayiifi sá bisaraanakpilib. ḡyunti gbanti ní Unimbɔti nìn sòon̄ nì Yoowaneesi, Sakari jipɔon̄ kuteeun. <sup>3</sup>Ní Yoowaneesi kí ki bí yiiñ ntimu mun bí Jɔɔdan buṅṅu caṅinee ki sòon̄ yii: «Kpántímaan ni-bimbim bí fàl-ni Unimbɔti nyim, ní Unimbɔti n̄ dū ni-kpitii kí p̄-ni.» <sup>4</sup>An nóó nì Unimbɔti bɔnaatiliu Yeesaya nín ḡmāñ u-gbɔṅku poon puee yii:

«Ubo báakí kuteeun yii:

Bóntímaan ti-Dindaan saṅṅu kí tàntímaan u-sàmbiyaamu kí cīití-u.

<sup>5</sup>Atantaka kɔkɔ làà dāá gbīṅkí, ajoon nì ḡgbantamu kɔkɔ làà bití.

Asaṅḡṅḡl làà tàntí.

Isan in cáá abɔbil abɔbilee làà ḡṅḡkí.

<sup>6</sup>Ní bāá ḡma n̄ dāá ká Unimbɔti nín fiil binib puee<sup>t</sup>.»

<sup>7</sup>Yoowaneesi nìn li kunipaau kun nìn dōon̄ ú fàl-bi nnyimee yii: «Nimbi bin tū kii ikoowaatee, ḡma di tükū-ni yii ni ḡñ̄n kí sāñ kí ḡmátí Unimbɔti ḡuul din dōonee ni? <sup>8</sup>Lòom̄maan abil ḡin dākà yii ni kpánti ni-bimbimee, kí taa nín kā ki dākafí yii Abraam sá ni-naanja<sup>u</sup>! M tükū-ni ibaam̄on ní, di sá Unimbɔti ḡñ̄n kí dū atan̄kpee nee kí kpántí Abraam naantiibi. <sup>9</sup>Áli

gba, Unimbɔti bónti kicɔkɔ ki bíl isufi taapu: busubu bun kamaa yaa kaa lòon̄ abim̄ontee, bi làà ḡā-bu kí t̄ ḡḡmin.»

<sup>10</sup>Ní kunipaau ee bí bálifi-u yii: «Mim mee, ti làà ḡá mana ní kí fáatí Unimbɔti?» <sup>11</sup>Ní u kíí-bi yii: «Un yaa cáá abɔkuti alee n̄ lēē diba kí tī un kaa cááyee. Un mun yaa tí cáá tijinee, n̄ lēē kí tī un kaa cáá kí jēe.»

<sup>12</sup>Ní bifɔtíliibi mun dómíñ bí fàl-bi Unimbɔti nyim, ní ki bálifi Yoowaneesi yii: «Ukpil, ti máañ kí ḡá mana ní?» <sup>13</sup>Ní u bí-bi yii: «Bi nín yóon̄ mara yii bí n̄n fótí puee, ní taa fótí kí lákatí m̄in pu.»

<sup>14</sup>Ní soojab mun dómíñ ki bálifi-u yii: «Timbi máañ kí ḡá mana?» Ní u kíí-bi yii: «Ní taa nín̄ dākà binib m̄on̄, kí taa nín̄ gífí inyim̄on̄ ki tūntí binib pu, ama ní yàntí tipaal tin ni fòol uḡmal uḡmalee n̄ n̄n m̄ñ̄-ni.»

<sup>15</sup>Kii bāá ḡma nín nìn kā ki cí Meesiyayee puee ní bi kíń ki bálifi bi-ba yii Yoowaneesi di kalin sá Meesiyaaa? <sup>16</sup>Niinee ní Yoowaneesi bí bi-kɔkɔ yii: «Man fūul-ni nì nnyim ní, ama ubo dōon̄, u-pɔṅṅu jítiñ man yɔṅṅu. Man kaa kpánti kí n̄n sá u-yumbuu kí kútí u-naataa-ḡmiii gba. Úñ̄ di làà dāá fàl-ni nì Unimbɔti Fam nì ḡḡmi. <sup>17</sup>Úñ̄ di ḡúb u-yubakalkaaku<sup>w</sup> ki làà bàkal kí gantí idi nì tiffin, kí dū idee kí ḡá kulɔṅṅun, ní kí dū tiffin kí t̄ ḡḡmi ḡun kaa kúu jaanjaanee ni.»

<sup>18</sup>M̄in̄ ní Yoowaneesi nìn sáṅkí binib, ki gítí kútí-bi tibɔti tikpil ní ki sòon̄ nì bi tibɔm̄ontii. <sup>19</sup>Yoowaneesi

wòon̄ ubɔti Eeroodi un nìn cáá u-maan nimpuu Eeroodiyadee nì u nín tūñ̄ atuṅkpiti tikpil ḡin ki kútèe. <sup>20</sup>Niinee ní Eeroodi gítí tūñ̄ dituṅkpitil diba ki kútì, di sá yii u cúú Yoowaneesi ki piñ̄ kudii.

### Bi fūl̄ Yeesu Unimbɔti nyim

(Kpèè Maat 3.13-17, Maar 1.9-11)

<sup>21</sup>Bāá ḡma nìn cá bi fūul̄-bi Unimbɔti nyim. Yeesu mun nìn fūl̄ Unimbɔti nyim. U fūl̄ ki bí mēéyee, kutagbɔṅṅu cúu piitì, <sup>22</sup>ní Unimbɔti Fam kpákatíñ u-pu ki náañ nì dibee-nanjil ní bi gbíl Unimbɔti sòon̄n̄i kutaa pu yii: «Sii di sá man Jipɔon̄ un m̄ nēēñ tikpilee, sii ní m-pɔbil fáatí.»

### Yeesu naanjab yinṅi

(Kpèè Maat 1.1-17)

<sup>23</sup>Yeesu nìn ḡá kii abin mmuṅku nì saalaa ní ki kíí u-tundi. Binib nìn nyí-u yii u sá Jooseefi jipɔon̄, ní Jooseefi baa sá Eelii. <sup>24</sup>Eelii baa sá Maataati, ní Maataati baa sá Leefii, ní Leefii baa sá Meelki, ní Meelki baa sá Jaanayi, ní Jaanayi baa sá Jooseefi, <sup>25</sup>ní Jooseefi baa sá Maatatiyasi, ní Maatatiyasi baa sá Amoosi, ní Amoosi baa sá Nawum, ní Nawum baa sá Eeslii, ní Eeslii baa sá Nagayi, <sup>26</sup>ní Nagayi baa sá Maatiyasi, ní Maatiyasi baa sá Maatatiyasi, ní Maatatiyasi baa sá Seemeeyiin, ní Seemeeyiin baa sá Jooseeki, ní Jooseeki baa sá Jooda, <sup>27</sup>ní Jooda baa sá Joowana, ní Joowana baa sá Reesa, ní Reesa baa sá Sooroobabeel, ní Sooroobabeel baa sá Salatiyeel,

<sup>w</sup> 3.17 *kuyubakalkaau*: kpèè Maat 3.12.

<sup>y</sup> 3.22 Dūú ḡmàntí nì Ilan 2.7, Yees 42.1.

ní Salatiyeel baa sá Neerii, <sup>28</sup>ní Neerii baa sá Meelki, ní Meelki baa sá Adii, ní Adii baa sá Koosam, ní Koosam baa sá Eelmadam, ní Eelmadam baa sá Eer, <sup>29</sup>ní Eer baa sá Yeesuwa, ní Yeesuwa baa sá Eeliyeeseer, ní Eeliyeeseer baa sá Jooriim, ní Jooriim baa sá Maataati, ní Maataati baa sá Leefii, <sup>30</sup>ní Leefii baa sá Simeeyɔn, ní Simeeyɔn baa sá Juuda, ní Juuda baa sá Jooseefi, ní Jooseefi baa sá Joonam, ní Joonam baa sá Eeliyaakiim, <sup>31</sup>ní Eeliyaakiim baa sá Meeleeya, ní Meeleeya baa sá Meena, ní Meena baa sá Maataata, ní Maataata baa sá Naatan, ní Naatan baa sá Daafiidi, <sup>32</sup>ní Daafiidi baa sá Jeese, ní Jeese baa sá Joobeedi, ní Joobeedi baa sá Boowaasi, ní Boowaasi baa sá Salmɔn, ní Salmɔn baa sá Naason, <sup>33</sup>ní Naason baa sá Amiinadaab, ní Amiinadaab baa sá Adameen, ní Adameen baa sá Arinii, ní Arinii baa sá Eesiroom, ní Eesiroom baa sá Fareesi, ní Fareesi baa sá Juuda, <sup>34</sup>ní Juuda baa sá Jaakɔb, ní Jaakɔb baa sá Isaaki, ní Isaaki baa sá Abraam, ní Abraam baa sá Teera, <sup>35</sup>ní Teera baa sá Naakɔr, ní Naakɔr baa sá Seeru, ní Seeru baa sá Ragoo, ní Ragoo baa sá Faleeki, ní Faleeki baa sá Eebeer, <sup>36</sup>ní Eebeer baa sá Sala, ní Sala baa sá Kayinaam, ní Kayinaam baa sá Aripakisaadi, ní Aripakisaadi baa sá Seem, ní Seem baa sá Noowa, <sup>37</sup>ní Noowa baa sá Lameeki, ní Lameeki baa sá Matusela, ní Matusela baa sá Eenɔki, ní Eenɔki baa sá Jareedi, ní Jareedi baa sá Maleeleel, <sup>38</sup>ní

Maleeleel baa sá Kayinan, ní Kayinan baa sá Eenɔsi, ní Eenɔsi baa sá Seeti, ní Seeti baa sá Adam, ní Adam ùn sá un Unimbɔti péé ki náanee.

### Sitaan cɔŋki Yeesu

(Kpèè Maat 4.1-11, Maar 1.12-13)

**4** <sup>1</sup>Yeesu gbí Unimbɔti Fam ki nyánní Jɔɔdan, ní Ɔfamee cáá-u ki cūnni kuteeun. <sup>2</sup>Ní Sitaan cɔŋki-u iwiin imuŋku ili. Waa nín jín tiba iwiin imuŋku ilee, ní ŋkùm cúú-u. <sup>3</sup>Ní Sitaan bí-u yii: «A yaa lafun sá Unimbɔti Jipɔɔn, tī ditanƣpal nee mara dí kpántí kpɔɔn.» <sup>4</sup>Ní Yeesu yí ní ki kíf-u yii: «Unimbɔti gbɔŋku poon lí yii: <An kaa sá tijin dijil ŋmaniŋma di yì unil maŋfal<sup>a</sup>. >»

<sup>5</sup>Niinee ní Sitaan yōon Yeesu ki jóm yilpu, ní ki yānti u kpēē duulinya beŋi kɔkɔ dicilpu, <sup>6</sup>ní ki bí-u yii: «M làá dū mɔn gbanti kɔkɔ nì abee gbanti nyooti kí tī-si, kun puee man ní bi dū an wanti kɔkɔ ki tī, ní ma mun yaa là unyee ní m tī. <sup>7</sup>Mín puee, a yaa gbān ki jáam man, sii di làá nín kín ki yì an kɔkɔ.» <sup>8</sup>Ní Yeesu kíf-u yii: «An ŋmān Unimbɔti gbɔŋku poon yii: <Ti-Dindaan a-Nimbɔtiu baba ní án sá á jáam, ní kí nín bí ùn baba tundin<sup>b</sup>. >»

<sup>9</sup>Mín boonee ní Sitaan yōon-u ki cáa cūnni Jeerusaleem, ní ki cáa-u ki tókɔn kunimbɔtidii yilpu kúnti kúnti, ní ki bí-u yii: «A yaa sá Unimbɔti Jipɔɔn, á yùkú kí tiinní tiba kaa làá ḡá-si, <sup>10</sup>kun puee an ŋmān Unimbɔti gbɔŋku poon yii,

<Unimbɔti làá yànti u-tuunyi ní nín cí-si. > <sup>11</sup>Ní ki gíti bí yii: <I làá nín tíkí-si i-ŋaan a-taal ní taa gbéetí ditanƣpal<sup>c</sup>. >» <sup>12</sup>Ní Yeesu yí ní ki bí-u yii: «Unimbɔti gbɔŋku lí yii: <Á taa cɔŋki ti-Dindaan a-Nimbɔtiu<sup>d</sup>. >» <sup>13</sup>Sitaan cɔŋki Yeesu isan kɔkɔ pu ki dóðyee, ní ki búnti kí nín tí cí nyunti ŋubɔ.

### Yeesu kí u-tundi Galiilee tiŋkin

(Kpèè Maat 4.12-17, Maar 1.14-15)

<sup>14</sup>Ní Yeesu fātii nín gíti Galiilee tiŋkin ki gbí Unimbɔti Fam pɔŋŋu tiŋan, ní u-yindi gbīti niin pú kɔkɔ. <sup>15</sup>U nín dàkà binib Unimbɔti bɔti akpafidiinni ní báa ŋma pàkà-u.

### Naasaareeti yab kaa fō

#### Yeesu ki kíf

(Kpèè Maat 13.53-58, Maar 6.1-6)

<sup>16</sup>Ní Yeesu búnti Naasaareeti, laakin u nín kál ki wíinee. Ɔwiŋ-ŋuŋfikaa bāanee, ní u kó kukpafidiin, kii u nín péé kpàa ḡaan puee, ní ki yíki kí kàan Unimbɔti gbɔŋku, <sup>17</sup>ní bi dū kugbɔŋu kun sòon Unimbɔti bɔnaatiliu Yeesaya puee ki tī-u, ní u fō ki cúu kpátì ní ki ká laakin lí yii:

<sup>18</sup>«Ti-Dindaan Fam bí m-pu, u lē-mi m sòon tibɔmɔntiil kí tī biwɔfib.

U túnni-mi m bākaki kí tükù

bisarkadambi yii

Unimbɔti làá lí-bi,

kí tükù bijɔfub mun yii bi làá wāl,

kí tükù bin bi sàantée yii bi làá ká dibatɔl,

<sup>19</sup>kí tükù binib yii nyunti nee ní ti-Dindaan

làá sō bi-saai<sup>ee</sup>.»

<sup>20</sup>Ní Yeesu kpáb kugbɔŋuee ní ki giin ki tī un kpēē kukpafidiyee, ní ki kál kí nín dàkà-bi. Bin kɔkɔ nín bí niinee nín kín ki ká ki kpēé-u ní címm. <sup>21</sup>Ní u kí ki bí tükù-bi yii: «Kí yōon dín kí nín cée, tibɔti tin m kàan ni gbíl nee bāan dee.» <sup>22</sup>Ní báa ŋma kín ki sòon min ḡānee u-pu, ní an ḡá-bi bitii tibɔmɔntiil tin u sòonee pu. Ní bi bí lí yii: «Jooseefi jipɔɔn kaa yáa?» <sup>23</sup>Ní u bí-bi yii: «M nyí yii ni làá ḡā-mi dilanƣpandi nee yii: <Unyɔɔdaan, cáan a-ba > ní ki làá gíti lí-mi yii: <Ti gbíl a nín ḡá min Kapeernayumee, ḡá a-tuunŋi gbanti abaanti a-tiŋki poon doo. >» <sup>24</sup>Ní u gíti lí yii: «Ibaamɔn ní m sòon nì ni, baa fōl Unimbɔti bɔnaatiliu u-dumpu mmɔntiimin. <sup>25</sup>Ibaamɔn ní m sòon, Unimbɔti bɔnaatiliu Eelii yuntinquee, utaa kaa nín gíti nín abin ata nì dijandi ní ŋkùm nín jéeti kitiŋ kɔkɔ pu. Bikpiipooobi nín wíki Isirayeel tiŋkin nyunti gbanti<sup>f</sup>. <sup>26</sup>Ama Unimbɔti kaa nín gíti tú Eelii Isirayeel kpiipuu báa ubɔ cee, ase unicanƣpiipu un nín kóð Sareepita tiŋki kin bí Siidon tiŋkinee baba cee ní u nín tú-u<sup>g</sup>. <sup>27</sup>Unimbɔti bɔnaatiliu Eeliisee yuntinquee, binyangbantiibi mun tikpil nín tí bí Isirayeel tiŋkin. Ama bi-kansikin báa ubɔ kaa nín

<sup>a</sup> 4.4 Ditee 8.3.

<sup>b</sup> 4.8 Ditee 6.13.

<sup>c</sup> 4.11 B. 10-11. Ilan 91.11-12.

<sup>d</sup> 4.12 Ditee 6.16.

<sup>ee</sup> 4.19 Yees 61.1-2.

<sup>f</sup> 4.25 Kpèè 1 Bib 17.1.

<sup>g</sup> 4.26 Kpèè 1 Bib 17.8-16.

ká dicáañdi, asee Naama Usiirijja baba<sup>gb</sup>.»

<sup>28</sup>Niinee ní bin kɔkɔ nìn bí kukpafi-diin ki gbìl an bɔtee fōò aṅuu. <sup>29</sup>Bi nìn yíkì ki cúú Yeesu ki dáál ki nyánti kitiṅ kpaanceetiṅu, ní ki cáá-u ki nín jóm dijool din pu bi-diiṅṅi nìn tókóee yilpu, kí bàà téé-u kí tón taapu. <sup>30</sup>Ama ní u dī bi-kansikin ki búnti.

### Yeesu jìñ arasinii unil ubo pu

(Kpèè Maar 1.21-28)

<sup>31</sup>Yeesu cūti Kapeernayum, Galiilee tiṅkpaanḡi kiban, ní ḡwiṅḡuṅfikaa dalee, u kó kukpafidiin ki bí dākà binib Unimbɔti bɔti. <sup>32</sup>U-dàkatamee nìn ḡá binib bitii, kun puee mpɔn nìn bí u-bɔti tin u dākèe ni. <sup>33</sup>Kijapaai kiba nìn bí kukpafidiyee ni, arasinii kā u-pu, ní ki téen yii; <sup>34</sup>«Yeesu Naasaareeti yɔu, a nyàab-ti nì tilati ní? A dómín kí kúnti-ti níi? M nyí un a sée, a sá circirdaan un Unimbɔti túnnée ní!» <sup>35</sup>Ní Yeesu kpàti arasiniiyee pu yii: «Á ḡmíl niin kí nyà uninja nee ni!» Ní arasiniiyee fiih uninjee ki lúkú kitiṅ binib nimbiin, ní ki nyán, kaa ḡá-u tiba. <sup>36</sup>Ní báà ḡma bákati sèeee, ní ki bàlifí tɔb yii: «Batii nyɔɔbundi ní u nín sòon ní dī cáá mpɔn ki jì arasiniiibi nan dee?» <sup>37</sup>Ní Yeesu bɔti gbìtì Kapeernayum tiṅgbammu kɔkɔn.

### Yeesu cáan bibunliibi tikpil

(Kpèè Maar 8.14-15, Maar 1.29-31)

<sup>38</sup>Yeesu nyán kukpafidiinee, ní ki búnti Siimɔn dumpu. Siimɔn

nimpuu na nìn būn ki dō u-wunti píł kpaṅkpaṅ, an páb-u, ní bi mēē Yeesu ú cáan-u. <sup>39</sup>Ní Yeesu sùti ki píł-u ní ki kpàti ḡweenee pu. Dicilpu niin ní u pókì ki yíkì ki ḡá-bi tijin.

<sup>40</sup>Kujoou ḡwiin bí jēetēē<sup>i</sup>, bin bin cáá bibunliibee nìn cáan-bi Yeesu cee, báà ḡma nì u-weeṅṅu u-weeṅṅu, ní u cáá u-ḡalii ki pāantí bi-kɔkɔ pu ní bi pókí. <sup>41</sup>Arasiniiibi nìn nyēē binib tikpil pu ní ki gbáá ibiil yii: «A sá Unimbɔti Jipɔɔn ní!» Ama ní Yeesu kpàtì bi-pu, kaa pūh-bi kinyɔkɔ bí sòon, kun puee bíh nìn nyí u nín sá Meesiyayee.

### Yeesu sòon Unimbɔti bɔti

#### Juudee tiṅkin

(Maar 1.35-39)

<sup>42</sup>Yeesu péé ntaafaabɔmbɔmin ki nyán kitiṅin ki búnti ḡkpaanceeti, laakin binib kpée. Ní kunipaau bí nyàab-u. Bi ká-uee, ní ki bàà là ú gbíntí bi-cee kí taa ti cù laaba. <sup>43</sup>Ní u bí-bi yii: «An máan rí cù kí sòon tibɔmɔntiil tin sá Unimbɔti Beel bɔtee ntimu mun kíñee poon: kun pu Unimbɔti túnní-mee dee.» <sup>44</sup>U nìn yíh ki sòon Unimbɔti bɔti Juudee kpafidiinḡin.

### Yeesu yíin u-boonnooliibi

#### bipeepeekaabi

(Kpèè Maar 4.18-22, Maar 1.16-20)

**5** <sup>1</sup>ḡwiin ḡubɔee, Yeesu cūti ki yú Geeneesareetì<sup>j</sup> mɔɔḡbandi, ní binib dómín ki múkúh u-pu

kí pílifí Unimbɔti bɔti. <sup>2</sup>Ní u ká ḡḡaliṅfi ili yú dimɔɔḡbandi, bilaan-tɔliibi kpákati ki bí fíntí bi-laanti. <sup>3</sup>ḡḡaliṅfee kansikinee, Siimɔn yì bubɔ, ní Yeesu cūti kó bu-ni ní ki gbāam-u ki lí yii, ú sùti buḡalimbu kí wàati digbáandi kí kòh dimɔɔlin fiih ú sòon nì binib bí ḡmā kí gbìl. Ní Yeesu kāl buḡalimbun, ki bí dākà kunipaau<sup>k</sup> Unimbɔti bɔti. <sup>4</sup>U sòon ki dódoyee, ní ki bí Siimɔn yii: «Sùti buḡalimbu kí cūnni laakin nnyim nyódoyee, sii nì a-bɔɔbi n̄ tō ni-laanti kí cúú ijɔm.» <sup>5</sup>Ní Siimɔn bí yii: «Ukpil, ti dū kunyamɔṅu ní ki tó tilaandi, kaa cúú báà tiba, ama a nín lēe puee, m làá tō kulaḡṅu.» <sup>6</sup>Ní bi dūu tó, ní ki cúú ijɔm tikpil, áli bi-laanti bí tíf<sup>k</sup>. <sup>7</sup>Ní bi kábiti bi-bɔɔbi bin bí buḡalimbu bun béeyee nee bí dāan kí tūtuñ-bi bí dáál ijɔm kí nyántí. Ní bi dómín ki dáál ki nyántíh ijɔm ki gbéeh ḡḡaliṅfi liitil, ní ḡḡaliṅfee bí múl nnyimin. <sup>8</sup>Siimɔn Peetroo nín ká mimmee, ní u dómín ki gbāan Yeesu nimbiin ní ki bí-u yii: «M-Dindaan, sùti kí wàati-mi, kun puee man sá unikpiti ní.» <sup>9</sup>Di sá yii ijɔm in bi nìn cúúyee wíiṅṅu yānti tifaandi nìn kó Siimɔn nì u-bɔɔbi, <sup>10</sup>ní ki kó Seebeedee jipɔmbi Yakubu nì Yoowaneesi, bin sá u-jɔncuujutiibee mun. Ama ní Yeesu bí Siimɔn yii: «Taa fàṅkì! Di sá yii, kí yòon dín kí n̄n cée, a làá n̄n kíñ ki sá un cāabiñ binib m-ceeyee ní.» <sup>11</sup>Niinee ní bi cáan bi-ḡaliṅfii ki yóon dimɔɔḡbandi, ní ki yānti tikɔkɔ ní ki kíñ ki nóo Yeesu.

<sup>k</sup> 5.6 Dūu ḡmàntì nì Yoow 21.6.

<sup>kp</sup> 5.14 Kpèè Akoo 14.2-32.

### Yeesu cáan unyḡbanti ubo

(Kpèè Maar 8.1-4, Maar 1.40-45)

<sup>12</sup>Yeesu nìn bí kitiṅ kiban, ní uninja ubo dómín dinyḡḡbandi píñ u-pu. U ká Yeesuee ní ki tātii dōon dicincibil u-nimbiin u-yigbeel tūu kitiṅ ní ki gbāam-u yii: «Ukpil, cáan-mi kun puee m nyí yii a yaa là, a ḡh̄n kí cáan-mi m-wunti n̄ ḡḡḡkì.» <sup>13</sup>Ní Yeesu tānti u-ḡal ki gbēē-u, ní ki bí-u yii: «M là, Pɔɔkìm!» Niin niin ní dinyḡḡbandi kpáaa wáḡkì uninjee pu. <sup>14</sup>Ní Yeesu kpáafi-u yii ú taa péee tükù báà ubo, ama ní ki bí-u yii: «Cáa a-ba kí dākà usaraḡḡakpil ú béee yii a-wunti ḡḡḡkì ní kí cūú ḡá saraa kii Mooyiisi nín yóon mara uḡyee ní usaraḡḡalee n̄ tükù báà ḡma yii a pókì<sup>kp</sup>.» <sup>15</sup>Niinee, Yeesu yindi mōtūi gbìtì ki cá, ní kunipaau dōon ki pílifí u-bɔti kí kpáaa ká bi-weeṅyi cáantam. <sup>16</sup>Ama Yeesu nìn cá u-baba laakin binib kpée ki mēē ḡwimmeem.

### Yeesu cáan ufaliṅfaan ubo

(Kpèè Maar 9.1-8, Maar 2.1-12)

<sup>17</sup>ḡwiin ḡubɔee, Yeesu bí dākà binib Unimbɔti bɔti. Fariisab nì bimaradakaliibi nìn kā niin. Bi nìn nyánni Galiilee nì Juudee nì Jeerusaleem timbilimmu kɔkɔn ní. Ti-Dindaan pɔṅṅu nìn bí Yeesu pu ki yànti u cāantí bibunliibi. <sup>18</sup>U bí sòonee, ní binib biba ḡúbiiñ uninja ubo u sá ufaliṅfaan nlún pu, ki nyàab kí kòh-u Yeesu cee kudiin. <sup>19</sup>Nniwíin puee, baa béee bi nín làá ḡá pu kí bà Yeesuee. Míh puee bi jóm kudi yilpu ki cíl, ní ki dū ufaliṅfaanee

<sup>gb</sup> 4.27 Kpèè 2 Bib 5.1-14.

<sup>i</sup> 4.40 Kpèè Maar 1.32

<sup>j</sup> 5.1 Geeneesareeti mɔɔl: Galiilee mɔɔl ní bi gíti yí m̄ñ. Kpèè Maar 6.53 mun.

nì u-lúŋŋu ki dūu dīn dibùndee ni ki kpákati-u ki bíl Yeesu nimbiin kunipaau ee kansikin. <sup>20</sup>Yeesu nín ká binib gbanti fōō ki kíf yii u ŋūn kí cáan ubunlee, ní u bí ufaliŋfaanee yii: «M-bɔɔ, m dū a-kpitii ki pú-si.» <sup>21</sup>Niinee ní bimaradaka-liibi ni Fariisabee kín ki bí dákafi bi-pɔbiliŋin yii: «Uninja nee sá ŋma ní ki ñeēn ni Unimbɔti mín? Ŋma di ŋūn kí dū ikpiti kí pɔ? See Unimbɔti baba<sup>l</sup>.» <sup>22</sup>Yeesu bée bi nín bí dákafi puee, ní ki bí-bi yii: «Ba pu ní ni bí dákafi mín ni-pɔbiliŋin? <sup>23</sup>Ba di kaa pɔɔ dilil ní: < A ká a-kpitii pɔtam > di kaa pɔɔ dilil naaa, < Yíkí kí yíl kí nīn còom > di kaa pɔɔ ní? <sup>24</sup>Ama ní bée yii man Kinibiki cáá mpɔn kitiŋ pu kí dū unil kpitii kí pɔ. Niinee ní u bí ufaliŋfaanee yii: < Sii yíkīm kí yòon a-lúŋŋu kí nīn kùn a-dumpu. > » <sup>25</sup>Kpalaayee ní u nyī kí yíkí samaa nimbiin, ki yòon u-lúŋŋu ŋun pu u bàà d̄see, ki pàkà Unimbɔti ki kùn u-dumpu. <sup>26</sup>An yānti bàà ŋma fāŋki ki bākati sèeee ki pàkà Unimbɔti, ki lì yii: «Ti ká tibɔcan dīn!»

### Yeesu yíin Leefii ú nóó-u

(Kpèè Maat 9.9-13, Maar 2.13-17)

<sup>27</sup>Mín boonee, Yeesu nyán ki búnti, ní ki ká ufɔtil ubɔ, bi yī-u Leefii u ká fɔtiku diikun. Ní Yeesu bí-u yii: «Dāan kí nīn nóó-mi!» <sup>28</sup>Ní u yíkí ki yānti u-wanti kɔkɔ, ní ki lafun táá-u. <sup>29</sup>Ní Leefii ná Yeesu tican u-dumpu, ní bifɔtiliibi ni binib biba mun tikpil dómín ki kútí bi-pu

ki kpáfi ki bí jīn tijin. <sup>30</sup>Fariisab ni bimaradakaliibi nín ká mimmee, an kaa mɔɔkiñ-bi, ní bi bálifi Yeesu boonnooliibi yii: «Ba pu ní ni ñ bifɔtiliibi ni binikpitib nee kpáfi ki ká ki jīn ki nyù mín?» <sup>31</sup>Ní Yeesu kíf-bi yii: «Bin pɔɔyee kaa nyàab unyɔɔdaan, bin bñee di nyàab unyɔɔdaan. <sup>32</sup>Maa dómín kí yíin deedeedambi, m dómín kí yíin bini-kpitib bí kpántí bi-bimbim ní.»

### Yeesu sòon dinyɔboobil pu

(Kpèè Maat 9.14-17, Maar 2.18-22)

<sup>33</sup>Ní bi lí Yeesu yii: «Yoowaneesi boonnooliibi bōob kinyɔkɔ múmul ki mēe ŋwimmeem, ní Fariisab boonnooliibi mun ŋáan mín, ama ní sii boonnooliibi jīn ki nyù.» <sup>34</sup>Ní Yeesu bí-bi yii: «Ní ŋūn kí yānti unimpucaan cal bɔɔbi n bōob kinyɔkɔ ŋyunti ŋun u dáá bí bi-ceeyeeeee? <sup>35</sup>Ama ŋwiin ŋubɔ bí ki ddoon, bi làá dāá yòon unimpucaan cal bi-kansikin. An yuntiŋu ní bi dāa bōob nnyɔmu.»

<sup>36</sup>Ní Yeesu gíti dū tibɔti nee ki ŋmānti-bi yii: «Baa gífi dibɔkutipɔndi ŋaakatil kí dūú lib dikpikil. Bi yaa ná mimmee bi gífi ki bíil dibɔkutipɔndee fám dee, ní dijandi din bi gífyee kaa làá ŋmā kí lib kí kál dikpikil pu. <sup>37</sup>Baa tí dù ndapɔm kí fúuñ tilɔkpikilin. Bi yaa ná mimmee, see tilɔtee<sup>m</sup> n pōō ní ndaam n kpáatí fá, ní tilɔti n bíil. <sup>38</sup>Ama bi dù ndapɔm kí sití tilɔpɔnni ní. <sup>39</sup>Bi yaa nyūn ndakpikim

ŋmaningmee, ní bi lì yii ndakpikim di ŋān, baa ti là ndapɔm.»

### Yeesu sá ŋwiŋŋufikaa dindaan

(Kpèè Maat 12.1-8, Maar 2.23-28)

**6** <sup>1</sup>Ŋwiŋŋufikaa ŋubɔ dalee, Yeesu ni u-boonnooliibi jīti bilee kpaanŋin, ní u-boonnooliibi bí gífi bilee fiŋyi ki ŋmēem abil ki ŋmòò<sup>n</sup>. <sup>2</sup>Fariisab biba ká mimmee, ní ki bí-bi yii: «Ba pu ní ni ŋáan min kòoyee ŋwiŋŋufikaa dal<sup>ny</sup>?» <sup>3</sup>Ní Yeesu kíf-bi yii: «Naa láá pée kàan ŋkum nín nín cúú ubɔti Daafiidi ni u-naacimbi u ná pueeee? <sup>4</sup>U nín kó kunimbɔtidiin ní usaraanŋakpil tī-bi kpɔnɔb bin bi nín dūu ná Unimbɔti saraayee, ní u ni u-naacimbi ŋmɔ, ama ti-marau poonee, bàá ubɔ kaa máan kí ŋmɔ an kpɔnɔb gbanti, see bisaraanŋaliibi baba di ŋmòò-bi<sup>ny</sup>.» <sup>5</sup>Ní Yeesu gíti bí-bi yii: «Man Kinibiki di sá ŋwiŋŋufikaa dindaan.»

### Yeesu cáan uninja ubɔ, u-ŋal fáká

(Maat 12.9-14, Maar 3.1-6)

<sup>6</sup>Ŋwiŋŋufikaa ŋubɔ mun dalee, Yeesu fātii tí cūti kukpafidiin, ní ki bí dákà binib Unimbɔti bɔti. Kijapaai kiba nín bí niin, u-ŋanŋiil fáká. <sup>7</sup>Bimaradakaliibi ni Fariisab nín bí ki cɔŋkí Yeesu kí kpèè yii u làá cáan ubɔ ŋwiŋŋufikaa dalaaa, waa làá cáan, kun puee bi nín bí nyàab nnaakpal kí dūu ná-u tibɔti. <sup>8</sup>Ama Yeesu nyí bi-landɔkɔi, ní

ki bí un ŋal fákée yii: «Yíkí kí sīl binib kansikin,» ní u yáatii yúl bi-kansikin. <sup>9</sup>Ní Yeesu bí-bi yii: «M bálifi-ni, ti-marau lí yii ba ní? Tí ná tiŋan ŋwiŋŋufikaa dalaaa, tikpitil ní? Tí fī unilaaa, tí kpɔ-u ní?» <sup>10</sup>Ní u fātii kpèè bi-kɔkɔ ki mānti, ní ki bí un ŋal fákée yii: «Tānti a-ŋal!» ní u tānti-ŋu, ní u-ŋal fātii gítiŋ ŋu-laŋki. <sup>11</sup>Ní bi fōō mbum, ní ki bíi sòon ki bónti bi-kansikin kí bée bi nín làá ná Yeesu puee.

### Yeesu lēē akpambal saalaa ni ali

(Kpèè Maat 10.1-4, Maar 3.13-19)

<sup>12</sup>Ŋyuntee ní Yeesu jóm dijool diba pu kí mēe Unimbɔti, ní ki dū kunyamɔŋu ki mēe. <sup>13</sup>Kutaa wúntee ní u yíin u-boonnooliibi, ní ki lēē bi-kansikin saalaa ni bili bíñ n nīn sá u-kpambaliŋ. <sup>14</sup>Akpambalee yiŋŋi sèe: Siimɔn un u nín páan diyindi yii Peetrooyee (an taapu di sá yii Ditaŋkpal), ni Siimɔn naal Andree, ni Yakubu ni Yoowaneesi ni Fiiliipi ni Bateeleemii <sup>15</sup>ni Maatiiu ni Toomasi ni Yakubu un sá Alfee jipɔonee, ni Siimɔn un nín là kí ján Room yabee, <sup>16</sup>ni Juuda, Yakubu jipɔon, ni Juudasi Isikaariyɔti un dāa dū Yeesu ki nyáfiñ u-nannanliibee.

### Yeesu dákà Unimbɔti bɔti kí cáan bibunliibi

(Kpèè Maat 4.23-25)

<sup>17</sup>Yeesu ni u-kpambaliŋ kpákatiñ ki bāan kí yúl ditantakalin, laakin

<sup>l</sup> 5.21 ñeēn ni Unimbɔti: dūu ŋmānti ni Akoo 24.16. - ...Unimbɔti baba: kpèè Ilan 103.3, Yees 43.25.

<sup>m</sup> 5.37 tilɔtee: Isirayeel yabee, ipii ni iŋoobu ní bi nín lèekí igban kí ŋáan tilɔti kí fūntí idafi ni nnyim.

<sup>n</sup> 6.1 ŋmēem abil kí ŋmòò: kpèè Ditee 23.26.

<sup>ny</sup> 6.2 Kpèè Disa 34.21.

<sup>ny</sup> 6.4 kpɔnɔb bin bi nín dūu ná Unimbɔti saraayee...: kpèè 1 Sami 21.2-7. - see bisaraanŋaliibi baba...: kpèè Akoo 24.9.



u-boonnooliibi kupaa u nì bini-fantantiibi tikpil mun nìn yúee. Binib gbantee, biba nìn nyánní Juudee timmu kəkən, ní biba nyánní Jeerusaleem tiŋkin, ní biba mun nyánní Tiir nì Siidən, ntimu mun bí dimɔɔl caŋinee. <sup>18</sup>Binibee nìn dómíñ kí pílifí Yeesu nín sòh̄n Unimbɔti bɔti pueeyaaa, ki là ú cáah̄-bi mun. Ní bin pu arasiniibi nìn kēe ká dicáah̄ndi. <sup>19</sup>Báa ŋma nìn pēe nyàab kí gbēe Yeesu ní, kun puee mpɔn ŋubɔ nìn nyēēñ u-ni ki cāantí bi-kəkɔ.

### Yeesu sòh̄n diyimɔɔl nì mbusu bɔti

(Kpèè Maat 5.1-12)

<sup>20</sup>Ní Yeesu kpēē u-boonnooliibi ní ki bí yii:

«Nimbi binandambi bí mmɔnneeee,  
kun puee ni sá Unimbɔti  
Beelin yab.

<sup>21</sup>Nimbi bin ŋkùm cáá  
kɔŋkɔnneeyee bí  
mmɔnneeee,  
kun puee ni làá dāá jī kí díkí.  
Nimbi bin bí sūh̄ kɔŋkɔnneeyee  
bí mmɔnneeee,  
kun puee ni làá dāá lā!

<sup>22</sup>«Nimbi bin bi ná, ki jì, ki siì,  
ki bííl ni-yiŋŋi man Kinibiki puee  
bí mmɔnneeee! <sup>23</sup>Yaadalee, ní nīn  
fàal ki nyàkantí án nīn mɔh̄n-ni,  
kun puee ni-paati wīkí yilpu. Míh̄n  
mbaantiim ní bi-naanjab mun nìn  
sāah̄n Unimbɔti bɔnaatiliibi<sup>ŋm</sup>.

<sup>24</sup>Ama nimbi bigaajab, mbusu  
dɔ́ ki cí-ni,

kun puee nimbi jín ni-mɔŋŋu  
doo.

<sup>25</sup>Nimbi bin bí digbíl poon  
kɔŋkɔnneeyee,  
mbusu dɔ́ ki cí-ni,  
kun puee ŋkùm làá dāá cúú-ni.  
Nimbi bin bí tilaal poon  
kɔŋkɔnneeyee,  
mbusu dɔ́ ki cí-ni,  
kun puee ni làá dāá kó  
kunimbaaun kí sɔ.

<sup>26</sup>«Nimbi bin ní duulinya yab pàkà  
yii ni sá bimɔntiibee, mbusu dɔ́ ki  
cí-ni, kun puee míh̄n ní bi-naanjab  
nìn pàkà bin nìn mɔntí yii bi sá  
Unimbɔti bɔnaatiliibee.»

### An máah̄n tí nīn néeh̄n ti-nannanliibi

(Kpèè Maat 5.38-48, 7.12a)

<sup>27</sup>«Ama m tükù nimbi bin  
pílifíh̄n-mi nee yii, ní nīn néeh̄nmaan  
ni-nannanliibi kí nīn ŋáah̄nmaan  
bin ná-nee tiŋan. <sup>28</sup>Bin bin tòó-ni  
mbusuee, mèemaan Unimbɔti ní ŋá-bi  
tiŋan, kí mèe kí tī bin sàantí-nee.  
<sup>29</sup>Uɔ yaa fáá a-taŋkpanjil diba  
ntampee, á fàtī din kíñee kí tī-u ú  
fáá. Uɔ yaa yòh̄n a-kpalibuee, á  
yàntí ú yòh̄n a-bɔkutiwaaki mun.  
<sup>30</sup>Uɔ yaa mēē-si tibee, á tī-u. Uɔ  
yaa yòh̄n a-wanti, á taa bálifí-u. <sup>31</sup>Ni  
nín là bí ŋá min kí tī-nee, ŋámaan  
míh̄n kí tī ni-jutiibi<sup>oo</sup>. <sup>32</sup>«Ni yaa néeh̄n  
bin néeh̄n-nee ŋmaniŋmee, ba paati  
ní ni gíti ká ki cí boon? Bin kaa  
nyí Unimbɔtee mun pēe néeh̄n bin  
néeh̄n-bee ní. <sup>33</sup>Ní ni yaa tí ŋáah̄n  
tiŋan ki tī bin ŋáah̄n ni mun tiŋanee  
babe, ba paati ní ni gíti ká ki cí

boon? Bin kaa nyí Unimbɔtee mun  
pēe ŋáah̄n tiŋan ki tī bin ŋáah̄n-bi  
tiŋanee ní. <sup>34</sup>Ni yaa tí pìntí bin ni  
nyí yii bi làá téeh̄n-nee ŋmaniŋmee,  
ba paati ní ni gíti ká ki cí boon?  
Binikpitib mun pēe pìntí bi-jutiibi  
binikpitib ní ki nyí yii bi làá fàtí  
téeh̄n-bi bi-nimbiŋmiiku deede.  
<sup>35</sup>Min máah̄n ní ŋee di sá ní nīn  
néeh̄nmaan bin ná-nee, kí nīn  
ŋáah̄n-bi tiŋan, kí nīn pìntímaan kí  
taa nín dàkafí yii bi làá téeh̄n-ni.  
Míh̄n ní ni dāa fòol tipaakpaandi ní  
ki dāa sá Unimbɔti un bí yilpuee  
biyaamu, kun puee ùh̄ ŋáah̄n tiŋan  
ki tī bin kaa nyí tiŋanee nì bin  
sá binikpitibee. <sup>36</sup>Ní nīn cáá tiniti  
tikpil kii ni-Baa nín cáá tiniti tikpil  
puee<sup>2</sup>.»

### Taa nín sòh̄n a-juti bɔti

(Kpèè Maat 7.1-5)

<sup>37</sup>«Taa nín sòh̄n a-juti bɔti, ní  
Unimbɔti mun ní taa láa sòh̄n a mun  
yati. Taa kpò a-juti bɔti, ní Unimbɔti  
mun ní taa kpò a-yati. Dū a-juti  
yìntitam kí pɔ-u, ní Unimbɔti ní dū  
a mun yìntitam kí pɔ-si. <sup>38</sup>Tī a-juti,  
ní Unimbɔti ní dāá tī-si mun. Bi làá  
dāá ŋmàntí ní kí cìŋkí kí tēefi, ní  
án gbí púm, ní bí dūú sítí a-lookun.  
A nín ŋmàntí pu ki tī a-jutee, míh̄n  
ní Unimbɔti làá dāá ŋmàntí kí tī  
si mun.»

<sup>39</sup>Ní Yeesu gíti dū tibɔti nee  
ki ŋmàntí yii: «Ujɔfu ŋūh̄n kí dàtí  
u-jɔfujutaaa? Bi-liitil kaa lítí  
mboonaaa? <sup>40</sup>Utumbifil kaa bí  
ki jítiñ u-kpiliu, ama, u yaa bífi  
tiŋanee, u dāa kpántí kii u-kpiliuee

ní. <sup>41</sup>«Ba pu ní a wāl kimɔmbiki  
kin ká a-nabiki nimbilinee ní kaa  
wāl didɔjal din ká sii yalinee?  
<sup>42</sup>Áá mana ní sii un kaa wāl didɔ-  
jal din ká a-nimbilinee ŋūh̄n kí lì  
a-nabiki yii: <M-nabiki, yàntí m  
lēē-si kimɔmbiki a-nimbilin! >  
Mpoonnyoondaan, lēē didɔjal din  
ká sii a-ba nimbilinee kí wàatí, kí  
nín wāl mmɔntiimin kí lēē kimɔm-  
biki kin ká a-nabiki nimbilinee.»

### Busubu nì bu-biliŋ bɔti

(Kpèè Maat 7.17-20, 12.34-35)

<sup>43</sup>«Busumɔntiibu kaa lòh̄n asubi-  
kpiti, míh̄n ní busukpitibu mun kaa  
lòh̄n asubimɔnti. <sup>44</sup>Busubu kamaa  
bil pu ní bi béetí-bu. Baa kītí kɔŋkib  
abɔjanaakun pu, kaa tí tòó atuun  
kikuŋkumbɔŋ pu. <sup>45</sup>Unimɔnti tūh̄  
atummɔnti ní, kun puee u-pɔbil  
poon ŋāh̄, ní unikpiti tūh̄ atuŋkpiti,  
kun puee u-pɔbil poon kaa ŋāh̄. Di  
sá yii tin gbí unil pɔbilinee, tīh̄ ní  
u-nyɔkɔ sòh̄n.»

### Adiin ali bɔti

(Maat 7.24-27)

<sup>46</sup>«Ba pu ní ni yīh̄-mi <ti-Dindaan,  
ti-Dindaan> ní kaa ŋáah̄n min m  
bí yii ní ŋee ní? <sup>47</sup>M làá dàkà-ni  
bin dòh̄n m-cee ki pílifí m-bɔti ki  
kpáafi-tee nín náah̄n nì kuŋyee. <sup>48</sup>Bi  
náah̄n nì unil un di làá mā kudii, ki  
gbīh̄n kitiŋ an nyòò, ki dū kudii ki  
máñ ki tókɔh̄n ditaŋkpal puee ní.  
Utaakpaan dómíñ ki nīh̄n, ní mbun  
gbí ki léeh̄n kudiiyee pu, ama kuaa  
cìŋkí, kun puee ku tókɔ ditaŋkpal  
pu. <sup>49</sup>Ama bin di pílifí m-bɔti nee,

<sup>ŋm</sup> 6.23 Dūú ŋmàntí nì 2 Kroo 36.16, Atuun 7.52.

<sup>oo</sup> 6.31 Dūú ŋmàntí nì Room 13.8-10.

<sup>2</sup> 6.36 Dūú ŋmàntí nì Disa 34.6, Ilan 86.15.

kaa kpáafi-tee, náaǹ nì unil un làá mā kudii, kaa gbīn kitiŋ ní ki dū kudiiyee ki máń ki tókòń kitiŋ pu fámee ní. Utaa nīn ní nnyiy-gbeen dómín ki léen kudiiyee pu: kpalaayee, ku líti ní ki naǹ dúsi dusi.»

### Yeesu cáan Room soojakpiliu tontonliu

(Kpèè Maat 8.5-13)

**7**<sup>1</sup>Yeesu nín sòoǹ nì samaa mín ki dódyee, ní u búnti Kapeer-nayum. <sup>2</sup>Room soojakpiliu ubo nín bí niin ki cáá utontonli un u néeǹ tikpilee, u bñn ki làá kpú. <sup>3</sup>Usoojakpilee nín gbīl bi sòoǹ Yeesu puee, ní u tú Juuda yab tindaŋkpilib biba bí cùú gbàam̀ Yeesu ú dāá cáan u-tontonliu. <sup>4</sup>Bi bāaǹ ki ká Yeesu, ní ki gbāam̀-um̄m̄ntiimin ki lī yii: «Usoojakpil gbanti pée máaǹ á tūtuñ-u ní, <sup>5</sup>kun puee u néeǹ timbi Juuda yab. Úñ di máń ti-kpafidiiku.» <sup>6</sup>Bi lī mimmee, ní Yeesu nóó-bi ki búnti. Bi tóob mm̄ŋkee, ní usoojakpilee túnní u-bòobi bí tükù Yeesu yii: «Ukpil, taa sàaǹ a-ba, maa máaǹ á kóoǹ m-dumpu. <sup>7</sup>An pu ní m dākafi yii man kaa kpánti kí dāaǹ a-cee. Á pée lī dinyòbumbaantiil, m-tontonliu làá pòkì. <sup>8</sup>Di sá, man cáá bikipilib bin taapu m bée, ní ki cáá soojab bin mun bí man taapuee. M ññ kí tükù ubo yii: < Cù doo, > ní ú cù, ki ññ kí tükù ubo mun yii: < Dāaǹ doo, > ní ú dāaǹ, ní kí bí m-tontonliu una yii: < Ŋá yéè, > ní ú ŋá.» <sup>9</sup>Yeesu nín gbīl mimmee, an

ŋá-u bitii ní ki m̀wòkìñ-u, ní u fātii ki bí kunipaau kun nóó-uee yii: «Ibaam̄n ní m sòoǹ, maa láá pée ká ubo cáá fookii yéè Isirayeel yab kansikin gba.» <sup>10</sup>Ní bin usoojakpilee túnnée fātii nín gítí ki bān mm̄ŋki, ki ká utontonlee pòkì.

### Yeesu fikiti ukpiipu ubo jipw̄n

<sup>11</sup>Boonee ní Yeesu búnti Nayiin tiŋkin, ní u-boonnooliibi nì kuni-paau mun nóó-u ki cūti. <sup>12</sup>Bi tóob kí bà kitiŋ gbanti punyòkòkee<sup>p</sup>, kpalaayee binib biba cān utañ-kpiil ubo kuceeun kí síb. An nín sá ukpiipu ubo jipw̄mbaabil ní, ní kitiŋee nib kupaaun nín cēentí ukpiipu gbanti. <sup>13</sup>Ti-Dindaan nín ká-uee, ní u-bòti cùú-u falaa, ní u bí-u yii: «Taa ti sò!» <sup>14</sup>Ní ki sūtín ki dāati u-ŋal ki gbēē nlundò, ní bin tú utañkpiilee síl. Ní Yeesu bí yii: «Unaacimpw̄n, m pú-si kinyòkò yii á yīkì!» <sup>15</sup>Ní utañkpiilee fikiti ní ki yāatii kāl ní ki bí sòoǹ. Ní Yeesu dū-u ki tī u-na. <sup>16</sup>Niinee, tifaandi kó bāa ŋma, ní bi bí pākà Unimbòti ki lī yii: «Unimbòti bōnaatikpaanwu ubo nyán kitiŋ pu, Unimbòti dómín kí jòd u-nibul dee.» <sup>17</sup>Ní Yeesu bōti gbanti gbīti Juudee timmu kòkò, ki kpāaǹ ikpaanceeti mun.

### Yoowaneesi túnní u-boonnooliibi Yeesu cee

(Kpèè Maat 11.2-19)

<sup>18</sup>Yoowaneesi boonnooliibi cūti ki máafi-u Yeesu nín ŋāaǹ tiŋyee kòkò, ní Yoowaneesi yīn bi-kansikin bili <sup>19</sup>ní ki dū-bi ki tú ti-Dindaan Yeesu

cee, bí bālifi-u yii: «Sii di sá un ti nyí yii u d̀oñeeyaaa<sup>r</sup>, tí nīn ká ki cí ubo ní?» <sup>20</sup>Bi bāaǹ Yeesu ceeyee, ní ki bí-u yii: «Yoowaneesi un fūul binib Unimbòti nyimee di túnní-ti tí bālifi-si yii sii di sá un ti nyí yii u d̀oñeeyaaa, tí nīn ká ki cí ubo ní?» <sup>21</sup>Ŋyunti ñun bi bāaǹ Yeesu ceeyee, u bí cāantí bibunliibi tikpil iween kupaaun, ki jì arasiniibi binib pu, ki ñúbití bijòfub nimbiliŋ. <sup>22</sup>Ní u fātii kí bin Yoowaneesi túnnée yii: «Nīn cámaan kí tükù Yoowaneesi tin ni kée nì tin ni gbīlee: bijòfub nimbiliŋ ñúbití, bideembi còom̄, binyañgbantiibi pòkì, bitafakpaafub kīn ki gbīl, bitañkpiibi fikiti, ní biwòfib gbil tibw̄m̄ntiil<sup>s</sup>. <sup>23</sup>Un fōo-mi ki kí ká gùgufēe bí mm̄nneeee!»

<sup>24</sup>Yoowaneesi boonnooliibee nín gítée, ní Yeesu bí sòoǹ nì kunipaau Yoowaneesi pu yii: «Ni cūti kuteeun kí kpèè Yoowaneese, dinicil dilal ní u sá ní? U-bòti kpánti kii kubun nín fiintí dikaliŋ-gbaandi pueeee? Aayee. <sup>25</sup>Kin ba ní ni cūti kpèè ní? Uninja ubo un pē abòkutim̄nteeeee? Aayee. Bin pē agaajabòkuti ki bí mm̄ntiiminee bí bibòtiibi dumpui ní. <sup>26</sup>Kin ba pu ní ni baasii cūti ki kpē Yoowaneesi ní? Ni cūti kpèè-u yii u nín sá Unimbòti bōnaatiliuee níi? Tiŋman ní m sòoǹ nì ni, un ni ká niinee jítin Unimbòti bōnaatiliibi. <sup>27</sup>Kun puee Yoowaneesi pu ní Unimbòti gbòŋku poon sòoǹ yii: Unimbòti bí yii:

< M làá tōn m-tuunwu ñú līntīn a-nyòkòpu

kí ñānki-si nsan<sup>t</sup>. > »

<sup>28</sup>Ní Yeesu gítii bí yii: «Ibaam̄n ní m sòoǹ, bin kòkò unimpu màlee kansikinee, ubo kaa bí ki sá ukpaan ki bān Yoowaneesi. Ama un sá kiwaai Unimbòti Beelinee jítin Yoowaneesi.» <sup>29</sup>Dinikitil kòkò, ki kpāaǹ bifòtliibi gba, pílifin Yoowaneesi ní ki bēè yii Unimbòti sá deedeedaan ní ki yānti Yoowaneesi fūl-bi Unimbòti nyim. <sup>30</sup>Ama ní Fariisab nì bimaradakaliibi yī min Unimbòti bàà là bí ŋée, kaa cānti Yoowaneesi fūl-bi Unimbòti nyim.

<sup>31</sup>Ní Yeesu gítii bí yii: «Ba ní m làá dū kí ñm̄ntin nimbi waanee nib dee? Ni náaǹ nì ba deeyaaa? <sup>32</sup>Ni náaǹ nì mbiyaamu mun ká mm̄ŋki ki tátí mu-jutiibi pu yii: < Ti búñ-ni awul, naa ŋóñ, ní ti gā-ni ikpiisilan, naa súñ. > <sup>33</sup>Di sá Yoowaneesi un fūul binib Unimbòti nyimee dómín, kaa jīnaaa, kaa nyù ndaam, ní naa fōo-u ní ki bí yii arasini di bí u-pu. <sup>34</sup>Ní man Kinibiki dómín ki jīn ki nyù ní ni bí yii: < Kpèèmaan, uninja nee, ún sá upoofu nì udanyòl ní ki bóotí bifòtliibi nì binikpitib bin kòkò kīnee. > » <sup>35</sup>Ama bin fōo Unimbòti ciŋyi ki kíyee dākà yii i sá deede.

### Yeesu pú unimpu ubo u-kpitii

<sup>36</sup>Dalbee ní Fariisa ubo yīn Yeesu yii ú dāaǹ u-dumpu bí jī, ní Yeesu cūti ní ki kāl bí jī. <sup>37</sup>Kinimpulaakpaai

<sup>p</sup> 7.12 kitiŋ gbanti punyòkòkee: Isirayeel tiŋkinee, bi nín māā digundi ní kí tū kitiŋ ní kí lēē kipunyòkò kí ñm̄ kí m̄tì kí-pu.

<sup>r</sup> 7.19 Kpèè Maat 11.3.

<sup>s</sup> 7.22 Dūu ñm̄nti nì Yees 35.5-6, 61.1.

<sup>t</sup> 7.27 Mala 3.1.

kiba n̄n bí kitij gbantin. U n̄n gbil̄ yii Yeesu bí Fariisee dumpu ki j̄ñee ní u yōōn̄n̄ talaalu un kā ditankpal kpalbaunee<sup>u</sup>. <sup>38</sup>U bāañee ní ki yūl̄ Yeesu boon u-taan̄ji cee ní ki b̄ii sūn̄ ní nnyinyim s̄it̄i Yeesu taan̄ji pu<sup>w</sup>, ní u cáá u-yikpiti ki p̄it̄i nnyinyim ki móot̄i Yeesu taan̄ji ní ki dū talaaluae ki s̄it̄i ŋi-pu. <sup>39</sup>Ufariisaja un n̄n ȳiñ̄ Yeesu bí j̄ee n̄n ká mimmee ní u b̄ii dākafi u-p̄obilin̄ yii: «Kijapaai nee yaa bàà lafun sá Unimb̄oti b̄onaatiliu, u bàà béet̄i unimpu un gb̄et̄i-u nee n̄n sá dinimpucil diŋyee, kun puee u sá kilaakpaai ní.» <sup>40</sup>Ní Yeesu bí-u yii: «Siim̄on, m cáá tiba ki làá t̄uk̄u-si.» Ní Siim̄on k̄í-u yii: «Ukpil, s̄oñ.» <sup>41</sup>Ní Yeesu bí yii: «Kijapaai kiba n̄n p̄inn̄i binib bili animbil. Ubo n̄n cáá-u dip̄ondi animbil jit̄ombi alaataa aŋmoo, ní un k̄ínee imuŋku ili n̄n saalaa. <sup>42</sup>Bi-liitilee kansikin, bàà ubo kaa ŋūn̄ k̄í p̄a-u, ní u ŋá bi-liitil tiŋan ki dū bi-p̄ondee ki p̄u-bi. Bi-kansikinee, ŋma di làá n̄n néen̄ un dū dip̄ondi ki p̄u-bee tikpil?» <sup>43</sup>Ní Siim̄on bí yii: «M p̄akā yii un p̄ondi w̄ik̄í bi ŋá-u tiŋanee di làá n̄n néen̄-u.» Ní Yeesu bí-u yii: «A l̄i an k̄āl.»

<sup>44</sup>Ní Yeesu f̄at̄i unimpuee watil ní ki bí Siim̄on yii: «K̄èè, a ká unimpu neeyaa? M n̄n k̄oōn̄ a-dumpuee, aa p̄u-mi nnyim m f̄int̄i m-taan̄ji<sup>y</sup>. Ama ūñ̄ dū u-nyinyim ní ki s̄it̄i m-taan̄ji pu ní ki dū u-yikpiti ki

p̄it̄i-ŋi. <sup>45</sup>M n̄n p̄aāñ̄nee, aa l̄i-mi yii: <Si n̄n nsan.> Ama, doooo m n̄n k̄oñ̄nee, unimpu nee p̄ee bí ki móot̄i m-taan̄ji ki dākà u n̄n néen̄-mi puee. <sup>46</sup>Aa yāañ̄ m-yil pu ŋkpa<sup>a</sup> mun kpaŋkpa<sup>m</sup>, ama ūñ̄ s̄it̄i m-taan̄ji pu talaalu. <sup>47</sup>An pu ní m l̄i-si yii unimpu nee dākā dineendi tikpil m-pu, kun puee m dū u-kpiti kupaau ki p̄u-u. Un kpiti di yaa bí f̄ii ní bi dūu p̄u-uee, ūñ̄ dākà dineendi f̄ii ní.» <sup>48</sup>Ní Yeesu bí unimpuee yii: «M dū a-kpiti ki p̄u-si.» <sup>49</sup>Bin bin n̄n k̄p̄af̄i k̄a ki j̄ñee n̄n b̄ii dākafi bi-p̄obilin̄ yii: «Uninja nee sá ba ȳou ní ki tin p̄ūñ̄ binib kpiti na?» <sup>50</sup>Ama ní Yeesu t̄uk̄u unimpuee yii: «A-fookiiu f̄i-si, n̄ñ cá n̄n ŋgbans̄ŋfi.»

### Binimpoobi bin n̄n n̄oó Yeesuee b̄oti

**8** <sup>1</sup>Boonee, Yeesu n̄n k̄in̄ ki ȳiñ̄ n̄tiŋkpaamun n̄n n̄tiŋwaamun ní ki s̄oñ̄ tib̄om̄ontiil tin sá Unimb̄oti Beel b̄otee, ní u-boonnooliibi saalaa n̄n bilee táá-u. <sup>2</sup>Ní binimpoobi biba bin pu u n̄n j̄iñ̄ arasiniibee n̄n bin u n̄n cáañ̄ iweenee mun n̄oó-u. Binimpoobee biba yiŋŋi s̄èè: Maarii un nyāñ̄n̄ Magidalaa tiŋkin u j̄iñ̄ arasiniibi biluli u-puee, <sup>3</sup>n̄n Kusa un n̄n kp̄èè ub̄oti Eeroodi gaajatee nimpuu Jaani, n̄n Susana, n̄n binimpoobi tikpil bin n̄n t̄iñ̄ tin bi cááyee ki t̄ut̄uñ̄ Yeesu n̄n u-boonnooliibee.

<sup>u</sup> 7.37 *ditankpal kpalbaunee*: kp̄èè Maat 26.7.

<sup>w</sup> 7.38 *taan̄ji pu*: Isirayeel yab yaa làá n̄n j̄i tiŋnee, bi n̄n k̄aal̄ tikampati pu ní k̄í p̄ól̄ bi-taan̄ji k̄í ḡiñ̄ bi-boon ní ki kp̄akā ki j̄iñ̄. An pu ní unimpuee n̄n yūl̄ Yeesu boon ní ki sūn̄ u-nyinyim s̄it̄i u-taan̄ji pu.

<sup>y</sup> 7.44 ŋw̄iñ̄ nyalan̄ki p̄u yab n̄n n̄n f̄oól̄ binicambi puee dee. Kp̄èè Diny 18.4, 19.2.

<sup>a</sup> 7.46 Kp̄èè Ilan 23.5.

### Uwan̄yaanli b̄oŋmantikaati

(Kp̄èè Maat 13.1-9, Maar 4.1-9)

<sup>4</sup>Ntimu kamaa poon nib n̄n d̄oñ̄ Yeesu cee, ní bi-k̄ok̄o dūu k̄p̄afi ki ŋá dinikitikpaandi, ní Yeesu dū tib̄oŋmantikaal nee ki ŋm̄ant̄i-bi yii:

<sup>5</sup>«Uninja ubo di nyāñ̄ k̄í yāañ̄ u-wambooli u-kpaabun. U b̄ii yāant̄ee, abil aba líti nsan pu ní binib t̄añ̄ t̄añ̄ ní inoon dāa dūu j̄iñ̄. <sup>6</sup>Aba mun líti atankp̄ee ni ki nyāñ̄ ní ki p̄ūt̄i k̄p̄àa k̄ūñ̄, kun puee kitij kaa s̄ōñ̄. <sup>7</sup>Ní aba mun líti ikuŋkumin, ní an n̄n ikuŋkum nyāñ̄ dicilpu, ní ikuŋkumee w̄iñ̄ ki múk̄uñ̄ ní ŋaa ŋūñ̄ ki l̄oñ̄. <sup>8</sup>Ama ní abil aba líti laakin kitij ŋāñ̄ee, ní ki nyāñ̄ ki w̄iñ̄ ki cáá apoo, ki l̄oñ̄, ní ŋfin kamaa l̄oñ̄ dilaataal.» Ní Yeesu k̄ut̄i ki l̄i yii: «Sii un yaa cáá ditafal k̄í gb̄ilee n̄ gb̄il.»

### Kun pu Yeesu cáá tib̄oti ki ŋm̄ant̄ee

(Kp̄èè Maat 13.10-17, Maar 4.10-12)

<sup>9</sup>Ní Yeesu boonnooliibi b̄alifi-u yii: «Tib̄oŋmantikaalee taapu dākà yii ba?» <sup>10</sup>Ní u k̄í-bi yii: «Unimb̄oti yānt̄i nimbi b̄èè u-Beel b̄oti tin bí dibalinee taapu, ama bin k̄ínee, án làá n̄n sá b̄iñ̄ tib̄oŋmantikaal ní, án n̄n làá ŋá pu

bi-nimbiliŋ n̄ n̄n kp̄it̄i bí taa n̄ñ̄ w̄alee,  
ní bí n̄n p̄ilifi k̄í taa n̄ñ̄ gb̄il̄ee<sup>b</sup>.»

### Uwan̄yaanli b̄oŋmantikaatee taapu

(Kp̄èè Maat 13.18-23, Maar 4.13-20)

<sup>11</sup>«M-b̄oŋmantikaatee taapu s̄ō. ŋwamboolee di sá Unimb̄oti

<sup>b</sup> 8.10 Yees 6.9.

<sup>c</sup> 8.16 Dūu ŋm̄ant̄i n̄n Maat 5.15, Luuki 11.33.

nȳoobundi. <sup>12</sup>Binib biba náañ̄ n̄n iwambool in líti disaŋkaŋkp̄ilee ní. Binibee gb̄il̄ Unimb̄oti b̄oti ní Sitaan̄ n̄ dāa cúú l̄ēē bi-p̄obilin̄ bí taa f̄oól̄ k̄í k̄í k̄í k̄á difiil. <sup>13</sup>Ní biba mun náañ̄ n̄n in líti atankp̄ee poonee. B̄iñ̄ gb̄il̄ Unimb̄oti b̄oti ní ki f̄oól̄ ki k̄iik̄í n̄n dip̄oŋp̄indi, ama ní kaa cáá inyaan k̄í b̄aañ̄ k̄í síl̄. ŋyunti f̄iñ̄ ní bi dū bi-mákal k̄í p̄aañ̄ Unimb̄oti pu. Dinimbinaamandi yaa b̄aañ̄-bee, ní bí líti. <sup>14</sup>Iwambool in líti ikuŋkuminee náañ̄ n̄n bin gb̄il̄ Unimb̄oti b̄oti ama ní ki yānt̄i iland̄ok̄o n̄n tigaajati n̄n duulinya m̄oŋŋu j̄iñ̄ mpaan bi-ni, ní baa ti ŋūñ̄ k̄í l̄oñ̄ abil án b̄ee. <sup>15</sup>Iwambool in líti kitimm̄ontiinee náañ̄ n̄n bin gb̄il̄ Unimb̄oti b̄oti n̄n dip̄oŋm̄ontiil ki f̄oól̄-t̄i ki k̄iik̄í ki k̄p̄aaf̄i-t̄i bi-p̄obilin̄ poon tiŋan, ki p̄ōñ̄t̄i mm̄ontiimin k̄í l̄oñ̄ abilee.»

### Fitila b̄oŋmantikaati

(Kp̄èè Maar 4.21-25)

<sup>16</sup>Ní Yeesu ḡiti bí-bi yii: «Baa t̄ut̄i fitila k̄í dū dibool k̄í cíkiñ̄ u-pu, kaa tí dū-u k̄í síñ̄ kilambaŋ taapu, ama bi dū fitila k̄í t̄ok̄oñ̄ kifaŋk̄olii pu ní, ní án n̄n w̄āl̄ bin k̄ok̄o k̄oñ̄ee. <sup>17</sup>Tin k̄ok̄o bí dibalin binib kaa w̄al̄ee làá dāa b̄iit̄i, ní tin k̄ok̄o bí dibalin binib kaa nȳee làá dāa nyā mpaampiin pu bí b̄ee.

<sup>18</sup>«Ní kp̄èè tiŋan min ní ni p̄ilifi tib̄otee. Di sá un yaa cáá tibee dāa f̄oól̄ k̄í k̄ut̄i, ní un yaa kaa cááyee, Unimb̄oti dāa f̄oól̄ f̄iñ̄ un u bàà nȳi yii u cááyee ní!»

**Yeesu na nì u-naalib***(Kpèè Maat 12.46-50, Maar 3.31-35)*

<sup>19</sup>Yeesu na nì u-naalib dómíń kí ká-u, ama kunipaaun puee baa ɣún kí bān u-cee. <sup>20</sup>Ní bi tükū Yeesu yii: «A-na nì a-naalib yú mmɔŋki kí là kí ká-si.» <sup>21</sup>Ní Yeesu kíi-bi yii: «Bin pílifí Unimbɔti ɔti kí kpáafi-tèe di sá m-na nì m-naalib.»

**Yeesu yāntì kubuŋu ɣmíl***(Maat 8.23-27, Maar 4.35-41)*

<sup>22</sup>Ŋwiin ɣubɔee, Yeesu nì u-boon-nooliibi kó buɣalimbun, ní u b́-bi yii: «Tí dütímaan lapu pu mɔɔ-gbandi», ní bi búnti. <sup>23</sup>Bi b́i ɣaál kí dütèe, ní Yeesu dūu gèeñ. Kpalaayee, kubuŋkpaŋɣu kubɔ dómíń kí b́i jítí dimɔɔl pu, ní nnyim b́i gbèè buɣalimbu. Niinee animbil mánti, <sup>24</sup>ní u-boonnooliibi sùti kí píl-u ní kí finti-u, ní kí b́-u yii: «Ukpil, ukpil, ti kpí ní!» Yeesu fintèe, ní kí kpàti kubuŋu nì nnyim pu. Niinee ní kubuŋu nì tinyiŋgban gbèeñ kí ɣmíl fɔŋfɔŋ díkí diki <sup>25</sup>ní u bálifi u-boonnooliibi yii: «Ni-fookiiu b́i la?» Tifaandi kó-bi, ní bi bákati kí bálifi tɔb yii: «Kijapaai nee nín sá ɣma ní kí sòon nì kubuŋu nì nnyim gbiliñ-u mìn nan dee<sup>d</sup>?»

**Yeesu cáan uwaati ubɔ  
Geereseen tiŋkin***(Kpèè Maat 8.28-34, Maar 5.1-20)*

<sup>26</sup>Ní bi dütí dimɔɔl kí bān Geereseen tiŋki lapu mɔɔgbandi din túl Galiileeyee. <sup>27</sup>Yeesu b́i kpákati buɣalimbunee kpalaayee kitiŋee waatiu ubɔ dómíń kí tɔŋkín-u.

<sup>d</sup> 8.25 Dūú ɣmànti nì Ilan 65.8, 89.10, 107.23-32.<sup>ee</sup> 8.32 Digbeetikiti: kpèè Maar 5.11

Arasiniibi biba di nín ká u-pu, ní u còom dicancanɣbeel kaa nín gíti kòd mmɔŋki an yúnti, see kuceeun. <sup>28</sup>U nín ká Yeesuee, ní u fáá mbiil ní kí líti u-taaji taapu kí téen mɔɔn yii: «Yeesu Unimbɔti un b́i yilpuee Jipɔɔn, a nyàb-mi nì tilati ní? M gbàam-si, taa sàan-mi.»

<sup>29</sup>Kun pu uwaatee nín lī mimmee di sá Yeesu nín kíl kí b́i kpàti arasiniyee pu yii: «Á nyā uninja nee ni!» Arasini gbantee nín yíkí uninjee pu ní múlmul, ní bāa bi yaa bāa dū ikusaka kí bóob u-taaji nì u-ɣalii kí kàan-u sooooyaaa, ní ú tifi-i, ní arasiniyee ń cáá-u kí cùnñi kuteeun. <sup>30</sup>Ní Yeesu bálifi-u yii: «Bi yí-si yii ba?» Ní u b́i yii: «Bi yí-mi yii Kupaau.» Kun pu u lī mimmee di sá yii arasiniibee nín ká u-pu kí wíkí tikpil. <sup>31</sup>Ní bi gbàam Yeesu yii ú taa jà-bi kí kòñ ditafadaaldi laŋki.

<sup>32</sup>Digbeetikiti<sup>ee</sup> diba nín yú dijool pu niin kí jīn, ní bi gbàam Yeesu ú pɔ-bi kinyɔkɔ b́i cùú kó igbeete ni, ní Yeesu pú-bi kinyɔkɔ. <sup>33</sup>Niinee arasiniibee nyáń uninjee ni ní kí cūti kó igbeete ni, ní digbeetikitilee sán kí wúnti kí jéeti dimɔɔlin kí kpí.

<sup>34</sup>Bin kpáa igbeete nín ká mimmee, ní bi sán kí cūti tükū kitiŋin nì ikaan kɔkɔ. <sup>35</sup>Ní binib nyánni kí dāá kpèè tin di ɣée. Bi bāa Yeesu ceeyee, ní kí ká uninja un pu u jīn arasiniibee pɔkí kí ká u-cee kí pēe tiwan kí yì u-nimbiliŋ. Bi ká-uee, ní tifaandi kó-bi. <sup>36</sup>Bin ká tin jítèe b́i máafi bin kínee an nín ɣá pu ní arasiniibi nyáń uninjee ni ní u pɔkèe.

<sup>37</sup>Niinee ní Geereseen tiŋkin yab kɔkɔ gbàam Yeesu yii ú yíkí bi-tiŋkin, kun puee bi fāŋkí tikpil. Yeesu kó buɣalimbun kí búntee, <sup>38</sup>ní uninja un pu u jīn arasiniibee gbàam-u yii ú yànti ú nín b́i u-cee. <sup>39</sup>Ní Yeesu b́i yii: «Nín kùn a-dumpu kí tin máafi a-yab Unimbɔti nín ɣá min kɔkɔ kí tī-see.» Ní kijapaayee lafun nín kùn, kí bān kí máafi kitiŋ kɔkɔ dituŋkpaandi din Yeesu tún kí tī-uee.

**Yeesu fikiti Jayirusi sapɔmbiki***(Kpèè Maat 9.18-26, Maar 5.21-43)*

<sup>40</sup>Yeesu nín fāti dütí dimɔɔ-gbandee, dinikitikpaandi nín ká kí cí-u, kí fōo-u. <sup>41</sup>Niinee ní uninja ubɔ dómíń u-cee, bi yí-u yii Jayirusi, u sá kukpafidii kpiliu. U dómíń kí gbàam Yeesu nimbiin ní kí gbàam-u yii ú dāań b́i cù u-dumpu, <sup>42</sup>kun puee u-sapɔmbaabil b́i kúu. U nín cáá abin saalaa nì ali nyɔkɔm.

Ŋyunti ɣun Yeesu kíl nsan kí cá ukpilee dumpuee, binib nín b́i u-pu bɔmmm. <sup>43</sup>Unimpu ubɔ nín b́i kí fūul ɣkpin an kaa ɣún áli abin saalaa nì ali. U nín b́il u-nimbiliŋ kɔkɔ binyɔɔdambi cee, bāa ubɔ mun kaa ɣún kí cáan-u. <sup>44</sup>Ní unimpuee dín Yeesu boon pú ní kí gbèe u-bɔkutil kpaanceetii. Niin niin ní fatiku kpáaa ɣún. <sup>45</sup>Ní Yeesu bálifi yii: «Ŋma di gbèe-mee?» Ní bi-kɔkɔ b́i-u yii baa gbèe-u. Ní Peetroo lī yii: «Ukpil, binib di múkú a-pu ní kí téekí-si.» <sup>46</sup>Ní Yeesu b́i yii: «Ubo gbèe-mi, kun puee m gbíl mɔɔn ɣubɔ nyáń m-ni.» <sup>47</sup>Unimpuee ká yii Yeesu bée u-puee, ní u dómíń kí gbàam Yeesu nimbiin, tiwun jiki

kpàkpakpa, kí lī kunipaaun niin kun weenyi u bñee nì u nín gbèe Yeesu min ní ká dicáan di cilpu dicilpuee. <sup>48</sup>Niinee ní Yeesu b́i-u yii: «M-bisal, a-fookiiu di fī-si. Nín cá nì ɣgbansɔŋfi.»

<sup>49</sup>Yeesu kaa láa ɣmíl ní unil nyánni kukpafidii kpiliuee dumpu, ní kí b́i kukpafidii kpiliu yii: «A-bisal kpí, taa ti páb ukpil fám.» <sup>50</sup>Yeesu gbílee, ní kí b́i Jayirusi yii: «Taa fāŋkí, fōo kí kíí, u làá ɣmátí.» <sup>51</sup>Bi búnti kí bān mmɔŋkee, ún nì Peetroo nì Yoowaneesi nì Yakubu nì kibiki na nì kí-baa di kó, waa yānti bin kínee kó kudiin. <sup>52</sup>Binib nín b́i sūn kí yáliŋkí kibiki gbanti pu. Ní Yeesu b́i-bi yii: «Taa ti sōmaan! Kaa kpí, kí gèeñ ní.» <sup>53</sup>Niinee ní bi b́i bèel Yeesu, kun puee bñ nín nyí yii kí kpí. <sup>54</sup>Ní Yeesu cúú kí-ɣal ní kí téen yii: «Kibikee, yíkí.» <sup>55</sup>Niinee ní kí-fam fāti dómíń kí-ni. Kí fikiti kpalaayee ní kí yāti kál. Ní Yeesu b́i yii b́i tī-kí tijin kí jī. <sup>56</sup>An ɣá kibikee baa nì kí-na bitii ní Yeesu kpáafi-bi yii, tin ɣá nee, b́i taa pée máafi-ti bāa ubɔ cee.

**Yeesu tú u-kpambaliŋ  
saalaa nì ali***(Kpèè Maat 10.5-15, Maar 6.7-13)*

**9** <sup>1</sup>Yeesu yíin u-kpambaliŋ saalaa nì ale kí kpáfi kí tī-bi mɔɔn b́i nín jì arasiniibi kɔkɔ, kí nín cāantí bibunliibi. <sup>2</sup>U nín tú-bi b́i nín sòon Unimbɔti Beel ɔti kí nín cāantí bibunliibi. <sup>3</sup>Ní u b́i-bi yii: «Ni yaa cée, ní taa yòon bāa tiba: ní taa ɣúb ɣkpaɔɔɔ, kuloouaaa, tijinaaa, animbilaaa, kí taa ɣúb abɔkuti ali ali. <sup>4</sup>Ni yaa kó kudicaŋu kun ni ní

bi yaa fōō-nee, nín bímaan niin kí tin s̄āa daliŋkin ni làá yíkèe. <sup>5</sup>Laan kamaa ní ni yaa bàñ ní baa fōō-nee, ní yíkì kitiŋ gbanti pu kí gbāfi ni-taangi kp̄ŋkp̄m̄f, kí dākà yii ni s̄oñ ki kp̄aafi-bi.» <sup>6</sup>U s̄oñ nì bi mín ki dōyee, ní bi búnti ki yìiñ ntimbilimu k̄k̄on ki s̄oñ Unimb̄oti b̄oti, ki c̄aantí bibunliibi an k̄k̄o.

### Ub̄oti Eeroodi bàkatitam

(Kp̄è Maat 14.1-12, Maar 6.14-29)

<sup>7</sup>Ub̄oti Eeroodi nín nìn gb̄il tin k̄k̄o bí j̄tée, u b̄akati, kun puee biba nìn bí yii: «Yoowaneesi di f̄ati fikitì.» <sup>8</sup>Ní biba mun bí yii: «Unimb̄oti b̄naatiliu Eelii di nyánní yilpu ki f̄atiñ.» Ní biba mun bí yii: «An s̄á Unimb̄oti b̄naatiliibi dooooyee yab ub̄o di f̄ati fikitì.» <sup>9</sup>Ama ní Eeroodi bí yii: «Man yānti bi lēe Yoowaneesi yil, kin ŋma di ḡiti s̄á kijapaai kin pu bi s̄oñ mín nan dee?» Niinee ní u kíí ki nyàab kí ká Yeesu.

### Yeesu kp̄iñ binib kutukub biŋmoo

(Kp̄è Maat 14.13-21,

Maar 6.30-44, Yoow 6.1-14)

<sup>10</sup>Yeesu kpambaliŋ ŋin u nìn túee b̄aān ki kp̄áfi u-cee ki bí máafi-u bi nín ŋaān puee. Ní Yeesu cáá-bi ki kp̄oōti bi-ŋmaniŋma kitiŋ kin bi yfi Beetisayidee caŋin. <sup>11</sup>Ama kuni-paaun nín d̄āa b̄èe laakin bi túlee ní bi nín j̄i bi-boon. Ní Yeesu fōō-bi ki s̄oñ nì bi Unimb̄oti Beel b̄oti, ní ki cáān bin nìn nyàab ú cáān-bee. <sup>12</sup>Kujoou nìn bí j̄oótée, ní Yeesu

<sup>f</sup> 9.5 Kp̄è Maar 6.11.

<sup>g</sup> 9.17 Dūú ŋm̄ant̄i n̄i 2 Bib 4.42-44.

kpambaliŋ saalaa nì alee s̄utiñ ki p̄il-u ní ki bí-u yii: «Yānti binib nee n̄ n̄n cá ntimbilimun n̄ ikaan kí nyàab tijin n̄ laakin bi làá d̄oñee. Di s̄á yii laakin ti bí nee, binib kp̄á.»

<sup>13</sup>Ní Yeesu kíí-bi yii: «Nimbi ni-ba t̄iīmaan-bi bí j̄i.» Ní bi bí-u yii: «Timbi cáá kp̄oñb biŋmoo n̄ nj̄om-biyaamu muli ja ní, áá a là tí cúú d̄ān tijin kí cáān kí t̄iī samaa nee k̄k̄o n̄ j̄i ní.» <sup>14</sup>Kunipaau ee poonee bininjab nìn b̄ān kutukub biŋmoo nȳk̄om. Ní Yeesu bí u-boonnooliibi yii: «Ní yānti bí k̄āl ikuul ikuul, ŋkuul kamaa n̄ n̄n cáá binib ili n̄ saalaa nȳk̄om.» <sup>15</sup>U-boonnooliibi nìn ŋá u nín l̄i puee ki yānti bi k̄āl ikuul ikuul. <sup>16</sup>Ní Yeesu yōoñ kp̄oñb biŋmooyee n̄ nj̄ombiyaamu mulee ní ki wāān ki kp̄ēe kutaa ki jáam̄ Unimb̄oti tijin gbanti pu, ní ki ḡifi ní ki d̄ūu t̄iī u-boonnooliibi bí ȳakati kunipaau k̄k̄o n̄ j̄i. <sup>17</sup>B̄āa ŋma nìn j̄ín ki d̄íkí, ní bi t̄ōō akp̄oñkati n̄ aj̄oŋgin ŋin bi ŋm̄ó ki kíñee an gb̄i tikabiti saalaa n̄ tiliŋ.

### Peetroo l̄i yii Yeesu di s̄á Meesiya

(Kp̄è Maat 16.13-19, Maar 8.27-29)

<sup>18</sup>Dalba Yeesu tí k̄akati ki bí laaba u-baba ki m̄èe. U-boonnooliibi nìn bí u-cee ní u b̄alifi-bi yii: «Binib l̄i yii m s̄á ŋma ní?» <sup>19</sup>Ní bi kíí-u yii: «Biba l̄i yii a s̄á Yoowaneesi un f̄uul binib Unimb̄oti nyimee. Biba mun l̄i yii a s̄á Unimb̄oti b̄naatiliu Eelii, biba mun l̄i yii an s̄á Unimb̄oti b̄naatiliibi bikpikib kansikin ub̄o di fikitì.» <sup>20</sup>Ní Yeesu f̄ati b̄alifi-bi yii:

«Kin nimbi fáà, ŋma ní nimbi nyí yii m s̄á?» Ní Peetroo kíí-u yii: «A s̄á Meesiya un Unimb̄oti túnnée ní.»

### Yeesu bí s̄oñ u-kúm n̄ u-fikititam pu

(Kp̄è Maat 16.20-28, Maar 8.30-9.1)

<sup>21</sup>Ní Yeesu kp̄aafi-bi tiŋan yii bí taa p̄ee l̄i-t̄i b̄āa ub̄o cee, <sup>22</sup>ní ki ḡiti l̄i yii: «An máān man Kinibiki n̄ j̄i falaa tikpil. Bitindaŋkpilib n̄ bisaraaŋakpilib n̄ bimaradakaliibi làá d̄āa yíi-mi, kí kp̄ò-mi, ní m̄ d̄āa fikitì winta dal.»

<sup>23</sup>Ní u t̄ükū bi-k̄k̄o yii: «Un yaa là kí nóó-mee n̄ fá ún u-ba nín là puee kí yōoñ u-d̄opuntikaan̄u kí n̄n nóó-mi baabadal. <sup>24</sup>Un di yaa là kí f̄i u-man̄falee làá d̄āa fá-d̄i, ama un di yaa d̄ū u-man̄fal ki fá man puee làá d̄āa f̄i-d̄i. <sup>25</sup>Unil, a yaa j̄ín duulinya nee k̄k̄o, ní sisi a-ba w̄aŋk̄èe, ba ní a páati? <sup>26</sup>Un yaa cáā man n̄ m-b̄oti pu icooyee, man Kinibiki mun làá d̄āa n̄n cáā udaan pu icoo m yaa láa ḡitiñ n̄ m-nyootin n̄ m-Baa n̄ u-circir tuuŋyi nyootinee. <sup>27</sup>Ibaam̄on ní m s̄oñ n̄ ni, ni-kansikin biba làá ká Unimb̄oti Beel kí w̄at̄i ní kí nín kp̄ú.»

### Unimb̄oti d̄ākā yii Yeesu s̄á u-Jip̄oñ

(Kp̄è Maat 17.1-8, Maar 9.2-8)

<sup>28</sup>Yeesu s̄oñ mín, iwiin inii boonee ní ki yōoñ Peetroo n̄ Yoowaneesi n̄ Yakubu ki j̄om̄ dijool pu kí m̄èe ŋwimmeem. <sup>29</sup>Ŋyunti ŋun u bíi m̄èeyee ní u-nimbiin cúu

<sup>g</sup> 9.32 Dūú ŋm̄ant̄i n̄i 2 Peet 1.16-18.

<sup>i</sup> 9.35 Dūú ŋm̄ant̄i n̄i Yees 42.1, Luuki 3.22.

kp̄anti, ní u-b̄okutil p̄il k̄aŋkaŋ ní ki j̄ilŋk̄i. <sup>30</sup>Kpalaayee, binib bili biba bí s̄oñ n̄ u. An n̄n s̄á Mooyiisi n̄ Eelii. <sup>31</sup>Unimb̄oti nyooti nìn m̄ant̄i tú-bi. Bi nìn bíi s̄oñ n̄ Yeesu u-tundi din s̄á yii ú kp̄u Jeerusaleemee pu ní. <sup>32</sup>Peetroo n̄ u-b̄oñbi nìn ḡèñ ki k̄ó poon, ama bi d̄āa fint̄èe, ní ki ká Yeesu walifiŋu n̄ binib bilee yú<sup>g</sup>. <sup>33</sup>Ŋyunti ŋun bi làá yíkì Yeesu ceeyee, ní Peetroo bí-u yii: «Ukpil, an ŋān tí gb̄inti doo, tí ḡāa tib̄in tita, sii kub̄o, Mooyiisi kub̄o, Eelii mun kub̄o.» – Di s̄á waa nìn nyí tin u bíi s̄oñee. – <sup>34</sup>U bíi s̄oñ mimmee, ní ditagbandi diba d̄ómiñ ki b̄iñ bi-pu, ní tifaandi cúu Peetroo n̄ bin kíñee. <sup>35</sup>Niinee ní bi gb̄il Unimb̄oti s̄oñn̄i ditagbandin, yii: «Un bí nee di s̄á m-Jip̄oñ un m l̄èeyee! Ní pilifiñ-u<sup>i</sup>!» <sup>36</sup>Unimb̄oti tin s̄oñ mín ki ŋm̄ilifée an kíñ Yeesu baba, ní bi kp̄aafi an b̄oti, kaa p̄ee s̄oñ tin bi k̄ee b̄āa ub̄o cee.

### Yeesu cáān ubimbidaan ub̄o

(Kp̄è Maat 17.14-21, Maar 9.14-29)

<sup>37</sup>Kutaa w̄unt̄i, bi bíi kp̄akatiñ dijoollee, ní dinikitikpaandi diba túŋkiñ Yeesu. <sup>38</sup>Binib gbanti poon ní uninja ub̄o bíi k̄uunt̄i ki l̄i yii: «Ukpil, m gb̄aam̄-si, p̄ee f̄ati kí kp̄è m-jip̄oñ nee. An s̄á-mi dibibaabil ní. <sup>39</sup>Arasini ub̄o di bí u-pu. An yaa b̄aān-uee, ní u t̄at̄i ní u-wunti j̄ik̄i, ní u-nyok̄o nyēē kupumpukuu. Arasiniyee s̄ant̄i-u, kaa là kí yānti-u malaa. <sup>40</sup>M m̄èe a-boonnooliibi yii bí j̄à-mi-u, ní baa ŋún.» <sup>41</sup>Ní Yeesu bí yii: «Óo

binib nee, naa cáá fookii ki gáati!  
Kí dáá s̄aa nyunti ḡulḡu ní m̄ bàà  
dūú kàl ni-cee? M̄ làá n̄n j̄iñ ni-pu  
kimḡtii kí tin s̄aa nyunti ḡulḡu  
ní? Uninjee, cáań a-bikee doo.»  
42Nyunti ḡun kibikee d̄oń Yeesu  
ceeyee, ní arasiniyee f̄iñ-kì ki  
lúkú ní ki c̄iḡki-kì ḡkpitim pu. Ní  
Yeesu kp̄ati arasiniyee pu, ki cáań  
kibikee, ki dū-kì ki t̄i ki-baa. 43Ní  
b̄aa ḡma b̄akati s̄eeee Unimb̄oti p̄ḡ-  
kpaḡḡu pu.

### Yeesu tí s̄oń u-kúm nì u-fikititam pu

(Kp̄èè Maat 17.22-23, Maar 9.30-32)

B̄aa ḡma n̄n dáá bí ki p̄akà Yeesu  
maamaacib bin k̄k̄o u ḡaańee pu,  
ní u bí u-boonnooliibi yii: 44«Ní  
cúú tib̄oti tin m̄ làá t̄uk̄u-ni k̄ḡk̄on-  
neeyee tiḡan. Bi làá dū man Kinibiki  
kí dūú nyāfiñ binib.» 45Ama baa n̄n  
gb̄l̄ tib̄otee taapu. An n̄n dáá bí-bi  
dibalin, ní baa ḡún kí b̄èe taapu,  
ama ní ki f̄aḡki, kaa b̄alifi-u mun.

### ḡma di s̄á ukpaan?

(Kp̄èè Maat 18.1-5, Maar 9.33-37)

46Yeesu boonnooliibi n̄n bí  
kp̄akà tikpiti pu. 47Ní Yeesu b̄èe  
bi-land̄k̄o, ní ki cáań kibiyaawaai  
ki yóoń u-cee, 48ní ki bí-bi yii: «Un  
di yaa f̄ō kibiyaawaai kii kinee  
man puee, f̄ō man m-ba dee, ní un  
yaa f̄ō-mee, f̄ō un túnní-mee mun  
dee. Di s̄á yii un yaa s̄á kiyawaai  
ni-kansikinee, ùñ di s̄á ukpaan.»

### Un kaa ná-nee s̄á ni-ȳou ní

(Kp̄èè Maar 9.38-40)

49Ní Yoowaneesi bí Yeesu yii:  
«Ukpil, ti ká uninja ub̄o cáá a-yindi  
ki j̄i arasiniibi binib pu, ní timbi bàà  
nyāab kí p̄iñ-u nsan, kun puee waa  
s̄á ti-ȳou.» 50Ní Yeesu kí-u yii: «Taa  
p̄iimmaan-u nsan, kun puee un kaa  
kp̄akantí-nee s̄á ni-ȳou ní.»

### Samaarii yab biba kaa f̄ō Yeesu

51Nyunti ḡun u làá ȳik̄i duulinyan  
kí n̄n j̄óm̄ yilpuee t̄oobińee, ní u  
b̄oób̄ yii see ú p̄ee c̄u Jeerusaleem.  
52U n̄n tú binib n̄ linti. Binib gbanti  
n̄n c̄uti ki kó Samaarii tiḡki kiban  
kí b̄ontí laakin u làá dáá k̄oee, 53ní  
niin yab ȳi, kaa f̄ō-u, u n̄n n̄n cá  
Jeerusaleemee pu. 54U-boonnooliibi  
Yakubu n̄n Yoowaneesi n̄n gb̄l̄  
mimnee, ní bi bí yii: «Ti-Dindaan,  
tí m̄èe Unimb̄oti ḡḡmi n̄ nyānní  
yilpu kí dáá wà kí céetí-baaa<sup>k</sup>?»  
55Ní Yeesu f̄ati ki kp̄iñ-bi<sup>kp</sup>. 56Ní  
bi n̄ik̄i kitingbaḡ kiban.

### Bin bàà là kí nóó Yeesuee

(Kp̄èè Maat 8.19-22)

57Bi bí nsanni ki c̄ee, ní uninja ub̄o  
bí Yeesu yii: «M̄ làá n̄n p̄ee nóó-si,  
b̄aa laakin ní a yaa c̄ee.» 58Ní Yeesu  
bí-u yii: «J̄iñkpaaiibi cáá bi-k̄ḡ-  
kooḡyi ki d̄, ní nn̄ombiyaamu cáá  
an̄ndiin ki d̄, ama maḡ Kinibiki  
kaa cáá laakin m̄ làá bíl̄ m-yil kí  
ḡḡḡf̄èe.»

59Ní Yeesu bí kijapaai kiba yii:  
«Nóó-mi.» Ní kijapaayee kí-u yii:  
«Ukpil, p̄o-mi nsan m̄ síb̄ m-baa kí  
wàati.» 60Ní Yeesu kí-u yii: «Yānti  
bitaḡkpiibi n̄ n̄n síb̄ bi-taḡkpiibi.  
Sii dee, c̄u s̄oń Unimb̄oti Beel b̄oti  
kí t̄uk̄u binib.»

61Ní ub̄o mun ḡiti d̄ómiñ ki bí  
Yeesu yii: «Ukpil, m̄ làá n̄n nóó-si,  
ama á dá láá p̄o-mi nsan m̄ c̄u k̄aañ  
m-dumpu yab kí wàati.» 62Ní Yeesu  
bí-u yii: «Sii un yaa cúú dikool kí  
kp̄ò ní ki ḡiti bí f̄ati kp̄èe a-boonee,  
kaa s̄á Unimb̄oti Beelin ȳou.»

### Yeesu tú binib imuḡku ita n̄n saalaa n̄n bili

**10** 1Boonee ní ti-Dindaan ḡiti l̄èe  
binib imuḡku ita n̄n saalaa  
n̄n bili<sup>l</sup> biba, ki tú-bi bili bili bí linti  
u-nȳok̄oú kí c̄u n̄timu mun k̄k̄on  
ùñ u-ba bàà là kí c̄uee. 2U n̄n bí-bi  
yii: «Kudicee w̄ik̄i, ama bidicaliibi  
kaa náań. M̄èemaan bukpaadaan ú  
t̄oń bit̄ont̄onliibi kí k̄uti bí dáá c̄a  
u-jikaati. 3Níñ cámaan. M̄ tú-ni,  
ní làá n̄n bí kii apibil ḡin bí isaa-  
kpan kansikinee ní. 4Ní taa ȳoń  
animbil, n̄n kuloou n̄n anaataka, kí  
taa ȳú nsanni kí j̄aañ ub̄o. 5Ni yaa  
kó kudicaḡu kunnee, ní p̄ee p̄ee  
kí j̄aañ-bi yii: <ḡgbans̄ḡfi n̄ n̄n  
bí kudicaḡu nee pu.> 6Un yaa là  
ḡgbans̄ḡfee yaa bí niinee, ní ú f̄ō  
ni-gbans̄ḡfiḡuee. Un là ḡgbans̄ḡfee  
yaa kp̄a niinee, ní kp̄aañ ni-gban-  
s̄ḡfiḡuee kí búntí. 7Ni yaa kó laakin

ní bi yaa f̄ō-nee, n̄n k̄amaan kudi-  
caḡu gbantin. Tin kamaa ní bi yaa  
p̄ee cáań-nee, ní j̄i kí nȳò, kun puee  
ut̄ont̄onli máań tipaal<sup>m</sup>. Ní taa n̄n  
k̄oó ki p̄oóti adiin. 8Ni yaa kó kitiḡ  
kin poon ní bi yaa f̄ō-nee, j̄imaan  
tin k̄k̄o bi yaa p̄ee cáań-nee, 9ní kí  
c̄aańmaan kitiḡ gbanti poon bunliibi,  
kí t̄uk̄u ki-nib yii: <Unimb̄oti Beel  
s̄uti ki p̄iñ-ni.> 10Ama ni yaa kó  
kitiḡ kin poon ní baa f̄ō-nee, nyā-  
maan adan pu kí l̄i yii: 11<Ti gb̄afi  
ni-tiḡki kp̄ḡkp̄om min táká ti-taḡee  
gba ki ḡiñ ki t̄i-ni<sup>n</sup>. Ama n̄n m̄iñ  
k̄k̄oee ní b̄èe yii Unimb̄oti beel s̄uti  
ki p̄iñ-ni.> 12Ibaam̄on ní m̄ t̄uk̄u-ni,  
ib̄osoon dalee, Soodoom<sup>ny</sup> tiḡki tafa-  
daaldi dáa s̄oń kitiḡ gbanti yal.»

### Mbusu d̄o ki cí n̄timu mun kaa f̄ō Yeesu ki kíyee

(Kp̄èè Maat 11.20-24)

13«Nimbi K̄orasin tiḡki yab, mbusu  
d̄o ki cí-ni, nimbi Beetisayida tiḡki  
nib. Mbusu d̄o ki cí-ni, kun puee  
maamaaci tuuḡḡi ḡin m̄ ḡaañ  
nimbi cee nee di yaa bàà n̄n ḡá  
Tiir n̄n Siid̄on timmune, k̄onampu  
nee n̄timu gbanti nib bàà n̄n p̄eeñ  
ikpalcati ki dū ḡfantam ki p̄uk̄u bi-ba  
ki d̄ak̄a yii bi kp̄antí bi-bimbim<sup>n</sup>.  
14M̄iñ puee, ib̄osoon dalee, nimbi  
tafadaaldi dáa j̄itiñ Tiir n̄n Siid̄on nib  
tafadaaldi. 15Nimbi Kapeernayum  
tiḡki yab, ni nȳi yii ni làá ȳik̄i kí  
tin s̄aa kutagb̄oḡu níi? Ni làá sinti  
kí bà taapu taḡkpiibi níḡ<sup>m</sup>.» 16Ní u

J̄ 9.53 u n̄n n̄n cá Jeerusaleemee pu: Samaarii yab ceeyee, Jeerusaleem nimb̄otijaamii kaa s̄á  
im̄onti, see ajoon pu laakin b̄iñ cá kí j̄aańee di s̄á im̄onti.

k 9.54 Dūú ḡm̄antí n̄n 2 Bib 1.10-12.

kp̄ 9.55 Tigb̄on tiba k̄uti yii: «Naa nȳi ḡfam min yānti ni s̄oń mimnee. Di s̄á yii Kinibiki kaa d̄ómiñ  
kí kp̄ò binib, ama u d̄ómiñ kí f̄i-bi ní.» Dūú ḡm̄antí n̄n Luuki 19.10.

<sup>l</sup> 10.1 imuḡku ita n̄n saalaa n̄n bili: tigb̄on tiba poonee, an k̄a imuḡku ita n̄n saalaa ní.

<sup>m</sup> 10.7 Dūú ḡm̄antí n̄n Maat 10.10, 1 K̄ora 9.14, 1 Tiim 5.18.

<sup>n</sup> 10.11 Kp̄èè 9.5, Maar 6.11.

<sup>ny</sup> 10.12 Kp̄èè Diny 19.24-28.

<sup>n</sup> 10.13 Kp̄èè Maat 11.21.

<sup>m</sup> 10.15 Yees 14.13-15.

gíti lī u-boonnooliibi yii: «Un yaa pílifiñ-nee, pílifiñ man dee. Un yaa yî-nee, yî man dee, ní un yaa yî mamee yî un túnní-mee dee.»

### Binib imuŋku ita nì saalaa nì bilee fātì bāān

<sup>17</sup>Binib imuŋku ita nì saalaa nì bili<sup>oo</sup> bin Yeesu túee fātì bāān nì dipɔɔpindi, ní ki bí yii: «Ukpil, áli gba arasiniibi sīntiñ bi-ba ki tī-ti a-yindi pu!» <sup>18</sup>Ní Yeesu bí yii: «M ká Sitaan nín nyánní kutagbɔŋu ki bí kii ntaaŋmɔŋmɔee ki líti. <sup>19</sup>M tükù-ni yii m tī-ni mpɔn ní tāā ikoobu nì inoom pu kí còom kí nàān Sitaan pɔŋŋu kɔkɔ, tiba kpá kí ñá-ni tikpiti. <sup>20</sup>Ní taa nín fāal yii arasiniibi nín sīntiñ bi-ba ki tī-nee ŋmaniŋma pu, ama ní nīn fāal yii ni-yiŋŋi nín ŋmāñ yilpuee pu.»

### Yeesu bí fāal

(Kpèè Maat 11.25-27, 13.16-17)

<sup>21</sup>Niinee ní Unimbɔti Fam yānti Yeesu kíñ ki bí fāal, ní ki lī yii: «Óooo m-Baa, yilpu nì taapu Dindaan, m nyóŋkí-si a nín dū tibɔti nee ki bál bin yî bi-ba biciŋfitiibi nì binyiliibi bí taa béé-tì, ní ki dū-ti ki dākā bin sá ŋwaamuee. M-Baa, tiŋman an sá mín, kun puee mín di ŋāñ a-cee ki fáati-si.

<sup>22</sup>«M-Baa Unimbɔti dū tikɔkɔ ki tī-mi. Bāā ubɔ kaa nyí man un sá Unimbɔti Jipɔɔnee asee m-Baa, mín ní bāā ubɔ kaa nyí un di sá Ubaatee,

asee man u-Jipɔɔn nì bin man u-Jipɔɔn yaa là kí dū-u kí dākèe.»

<sup>23</sup>Ní u fātì u-boonnooliibi pu ní ki bí bīñ ŋmaniŋma yii: «An sá diyimɔɔl ki tī bin wāl tin ni wāl nee. <sup>24</sup>Ibaamɔn ní m sòon nì ni, Unimbɔti bɔnaatiliibi nì bibɔtiibi tikpil bàà nìn péee nyàab kí ká tin nì wāl nee ní kaa ká, ki bàà nìn nyàab kí gbīl tin nimbi gbīl nee ní kaa gbīl<sup>l</sup>.»

### Usamaariija ubɔ niti

<sup>25</sup>Niinee ní umaradakal ubɔ là kí pí Yeesu tibɔti kí kpèè u-nyɔkɔn, ní ki yíki ki bí-u yii: «Ukpil, mana ní an sá m ñá ní kí ká dimaŋfal din kaa cáá dikúntilee?» <sup>26</sup>Ní Yeesu bí-u yii: «An ŋmāñ yii ba ní ti-marau poon? Tin tin a kàañee sòon yii ba ní?» <sup>27</sup>Ní uninjee kí-u yii: «An lī yii: < Á nīn néen a-Dindaan a-Nimbɔtiu nì a-pɔbil kɔkɔ nì a-naŋki kɔkɔ nì a-pɔŋŋu kɔkɔ nì a-landɔkɔŋu kɔkɔ, ní kí nīn néen a-juti kii sisi a-bee. >» <sup>28</sup>Ní Yeesu bí-u yii: «A kíñ an ŋāñ, ñá mín kí dāá ká dimaŋfal gbanti<sup>r</sup>.»

<sup>29</sup>Umaradakalee là kí pò u-bee ní ki bālifi Yeesu yii: «Ŋma di sá m-juti ní?» <sup>30</sup>Ní Yeesu bí-u yii: «Uninja ubɔ di nyánní Jeerusaleem ki sīnti Jeeriikoo, ní diganŋandambi biba kínti-u nsanni ki tāfi-u tiŋan pu u fikī. Bi fúkúl u-wanti pílpil, ki búnti ki yānti-u, u kíñ ki dō ki fikī. <sup>31</sup>Ní usaraaŋal ubɔ mun yíki ki dīn nsan gbanti. U bāān ki ká

kijapaayee dōee ní u páān mpampa. <sup>32</sup>Ní Leefii yab ubɔ mun bāān ki ká kijapaayee dō, ní u mun páān mpampa. <sup>33</sup>Ama usamaariija ubɔ cá nsan ki bāān ki yīkiñ uninjee, ní ki sún u-saai, <sup>34</sup>ní ki sūti ki pí-u, ní ki ñá u-buuyi ŋkpam ní ki dū ndamam mun ki ñá, ní ki póob-u, ki yōon-u ki kàān u-maŋki pu, ní ki cáá-u ki cūnni anicandiinni, ki kpèe-u tiŋan. <sup>35</sup>Kutaa wúntèe, ní u nyánti animbil ki tī ukpil un kpèe anicandiinee, ní ki bí-u yii: < Á kpèè-mi kijapaai nee tiŋan. A yaa gíti jín animbil min nyɔkɔm u-puee, m yaa láa fātinee, m téen-si. >» <sup>36</sup>Ní Yeesu bālifi umaradakalee yii: «Binib bitee kansikinee, ŋma ní a ká yii u sá un diganŋandambi kínti ki gbāñee juti ní?» <sup>37</sup>Ní u kíñ Yeesu yii: «Un ñá-u tiŋanee di sá u-juti.» Ní Yeesu bí-u yii: «Too, a mun cùu ñá mín mbaantiim.»

### Yeesu mānti Maarta nì Maarii pu

<sup>38</sup>Yeesu nì u-boonnooliibi nìn kíñ nsan kíñ cá ní ki dūu bāñ kitimbilii kiban. Unimpu ubɔ nìn fōo-u u-dumpu, bi yî-u Maarta. <sup>39</sup>U nìn cáá naal ubɔ, bi yî-u Maarii. Maarii ún nìn ká ti-Dindaan taanŋi taapu ki píliŋ u-bɔti. <sup>40</sup>Maarta kaa nìn cáá mpaan, di sá yii atuun kupaau nìn ñúb-u, ní u dómíñ ki bí yii: «Ukpil, a-tafal kpá nì m-naal nín yānti man baba péee bíi tūñ atuun kɔkɔeeee? Tükù-u ú dāá tūtuñ-mi.» <sup>41</sup>Ní ti-Dindaan kí-u yii: «Maarta, Maarta, a nīñ ki jiki tiwan tikpil pu, <sup>42</sup>ama kuwambambaantiu

di páb. Kíñ ní Maarii lēe nee, ní ubɔ kaa ŋñn kí fōo-ku u-cee.»

### Yeesu dākā u-boonnooliibi ŋwimmeem

(Kpèè Maat 6.9-15, 7.7-11)

**11** <sup>1</sup>Dalbee, Yeesu bí laaba ki mēe Unimbɔti. U mēe ki dōdōyee, ní u-boonnooliibi kansikin ubɔ bí-u yii: «Ukpil, dākā-ti bi nín mēe Unimbɔti puee, a lī kii Yoowaneesi nín nìn dākā u-boonnooliibi puee.» <sup>2</sup>Ní u bí-bi yii: «Ní yaa bíi mēeyee, ní lī yii:

< Ti-Baa,

yānti bí béee yii a sá Unimbɔti circirdaan, kí yānti a-Beel í dāān.

<sup>3</sup>Tī-ti kutaa sá kamaa kun ti làá jēe.

<sup>4</sup>Dū ti-kpitii kí pō-ti, kun puee ti mun pūñ bin ñáān-ti ikpatee bi-kpitii.

Taa pō mpaan Sitaan í kiil-ti. >»

<sup>5</sup>Ní Yeesu gíti bí-bi yii: «Tí dūu ŋmānti yii ni-kansikin ubɔ di yaa cáá bɔɔ ní ki yaa cūti u-cee kunyataasiiu, ki bí-u yii. < M-bɔɔ, pínni-mi kpɔnɔb bita<sup>t</sup>, <sup>6</sup>kun puee m-bɔɔ ubɔ nyánní nsan ki kó-mi ní maa cáá báa tiba kí ñá-u tijin. > <sup>7</sup>U-bɔɔyee yaa kíñ-u kudii poon yii: < Taa páb-mi, man píñ kudii, man nì m-biyaamu kó ki dōon, maa ti ŋñn kí yíki kí tī-si kpɔnɔb. > <sup>8</sup>M tükù-ni ibaamɔn ní, báa u yaa kaa láa yíki kí tī-u kpɔnɔb u nín sá u-bɔɔyee puee, see ú yíki kí tī-u tin kɔkɔ u nyàabee u nín péee gbínti páb-uee pu. <sup>9</sup>Mín pu ní man tükù-ni yii, mēemaan Unimbɔti, u

<sup>oo</sup> 10.17 imuŋku ita nì saalaa nì bili: Tigbɔn tiba poonee, an ká imuŋku ita nì saalaa ní, (kpèè B. 1).

<sup>o</sup> 10.24 Dūu ŋmānti nì 1 Peet 1.10-12.

<sup>p</sup> 10.27 Dítee 6.5, Akoo 19.18.

<sup>r</sup> 10.28 Dūu ŋmānti nì Akoo 18.5.

<sup>s</sup> 10.39 Maarta nì Maarii: kpèè Yoow 11.1, 12.1-3.

<sup>t</sup> 11.5 kpɔnɔb bita: Isirayeel yab ceeyee, kpɔnɔ di nìn sá tijin ki lī.

làá tī-ni. Nyàabmaan, u làá yànti ní ká. Kpāafimaan, u làá piiti-ni. <sup>10</sup>Kun puee, sii un yaa mēē Unimbōti tibeē, see á fōō kudōŋu, ní sii un yaa nyàab tibeē, see á ká kudōŋu. Sii un di yaa tí yú ki kpāafēe, see bí piiti-si.

<sup>11</sup>«Ni-kansikin ŋma di yaa cáá kibiki, ní ki yaa mēē-u ujōm, ní ú dū ukoobu kí tī-kì? <sup>12</sup>Áá, kì yaa tí mēē-u dijindi, ní ú dū unoom<sup>u</sup> kí tī-kì? <sup>13</sup>Too, nimbi bin sá bini-kpitibee yaa nyí ki tìi ni-biyaamu tiwammōntiil, kin ataa aŋa pu ní Ubaati un bí yilpuee kaa nín tìi Circir Fam bin kōkō yaa mèé-u ŋfam gbantee?»

### Yeesu cáan umwōmiin ubo

(Kpèè Maat 12.22-30, Maar 3.20-27)

<sup>14</sup>Kijapaai kiba nìn bí, arasinii ká u-pu ki yānti u kpánti umwōmiin. Yeesu jìñ arasiniiyee, ní umwōmiinee kìn ki bíi sōōn, ní kunipaauee bākati sèeee. <sup>15</sup>Ama biba bí yii: «An sá arasiniiibi bōtiu Beelseebuul<sup>w</sup> di tī-u mpōn ní u cáa jì arasiniiibi.» <sup>16</sup>Ní biba mun là kí pí-l-u tibōti ní ki bí-u yii ú ná kudaanŋu kubō bí béé yii u-pōŋŋu gbanti baasii nyánní Unimbōti cee. <sup>17</sup>Ama Yeesu nìn nyí bi-landōkōi ní ki bí yii: «Dibeel dín nib di yaa cúu yākatì ki jáà nì tōbee, see dí kúntí, ní di-diiŋŋi n̄ lítí kí yāŋkì tōb kí wiil. <sup>18</sup>Ní ni bí yii Beelseebuul di tī-mi mpōn ní m jì arasiniiibaaa? Mim mee, Sitaan yaa fātii bíi jáà nì ùn u-bee, mana ní u-beel ŋh̄n kí n̄n bí ki cá! <sup>19</sup>Man yaa cáá Beelseebuul pōŋŋu

<sup>u</sup> 11.12 unoom: kpèè 10.19.

<sup>w</sup> 11.15 Beelseebuul: kpèè Maat 10.25.

<sup>y</sup> 11.20 Unimbōti Beel pōŋŋu: kpèè Disa 8.15.

ní ki jì arasiniiibee, mim mee ni làá lì yii arasiniiibi bōtiu Beelseebuul di tī ni-jipōmbi mun mpōn ní bi jì arasiniiibi deeyaa! Ni-yab bi-ba dākà yii ni bí diyāntil pōon dee. <sup>20</sup>Ama, an yaa sá Unimbōti pōŋŋu ní m cáa jì arasiniiibee, mim mee, an dākà yii Unimbōti Beel pōŋŋu dōmiñ ni-cee dee.

<sup>21</sup>«Upōol yaa kā nì u-janjawanti ki cí u-diikuee, tiba kaa gbētī u-wanti. <sup>22</sup>Ama ubo mun yaa gti bí ní ki pōōn-uee, u dōōn kí já nì u kí fōō u-janjawanti tin pu u mákée, ní kí kōōn u-wanti kí yākatī u-yab.

<sup>23</sup>«Un yaa kaa bí man jandi púee jáà nì man dee, ní un yaa kaa bíi tūtūn-mi m kōōntí ki kpáfēe, bíi yāantí dee.»

### Arasiniiibi nín fātī ki gitiñ puee

(Kpèè Maat 12.43-45)

<sup>24</sup>«Arasinii yaa nyán unilinee, u búntí kuteeu pu ní ki yiiñ ki nyàab ŋkōŋkoon. U yaa nyàab ki gī, kaa kée, ní ú bí yii: < M làá fātī gitiñ laakin m nìn nyánnée. > <sup>25</sup>U yaa gitiñ ki ká bi ŋātī kudii ki bōnti-kuee, <sup>26</sup>ní ú cúu nyàabìn arasiniiibi biluli bin cáá ntoom ki jitiñ úŋwuee, ní bí dāān kí kpāfi kí kāl udaan pu, ní ú mōtī biil kí jitiñ mpeepeekaam.»

### Bin baasii bí mmōnnee

<sup>27</sup>Yeesu bíi sōōn mim mee, ní unimpu ubo téēn kunipaaun yii: «Unimpu un cáá a-pool ki māl-si

a ḡáam̄ u-biilee bí mmōnneeee!» <sup>28</sup>Ní Yeesu kí-u yii: «Bin baasii bí mmōnnee di sá bin píliifi Unimbōti bōti ki ḡáaān tì nín lī puee!»

### Bi bālifi Yeesu yii ú ḡá maamaaci ubo

(Maat 12.38-42, Maar 8.12)

<sup>29</sup>Kunipaaun dōmiñ ki wíñ Yeesu ceeyee, ní u bí yii: «Nimbi waanee nib sá bikpitib, ki bālifi m̄ ḡá kudaanŋu kubō. Ama naa làá ká kudaanŋu kubō, asee kun náān nì Unimbōti bōnaatiliu Yoona yōkōee. <sup>30</sup>Kii Yoona nín nìn sá kudaanŋu ki tī Niiniifi yab puee<sup>a</sup>, m̄ñ ní man Kinibiki làá n̄n sá kudaanŋu ki tī nimbi waanee nib. <sup>31</sup>Ibōsoon dalee, unimpubōti un nìn nyánní Seeba tiŋkinee làá dāā yīki kí kpō nimbi waanee nib bōti, kun puee u nìn nyánní kitiŋkuntinyōkō ki dōmiñ ki píliifi Saloomōn ciŋyib. Ama ubo bí doo ki jitiñ Saloomōn. <sup>32</sup>Ibōsoon dalee, kitiŋ kin bi yī Niiniifēe yab làá dāā yīki nimbi waanee nib pu kí kpō ni-bōti, kun puee Yoona nín nìn sōōn nì bi Unimbōti bōtee, bi nìn kpánti bi-bimbim<sup>c</sup>. Ama ubo bí doo ki jitiñ Yoona ní ki sōōn ní nimbi kaa kpánti ni-bimbim.»

### Fitila bōŋmantikaati

(Kpèè Maat 5.15, 6.22-23)

<sup>33</sup>«Ubo kaa tūtūti fitila kí dūú bál, kaa tí dù dibool kí cíkiñ u-pu. Bi dùú tōkōñ kifāŋkōlii pu ní bin kōōnee n̄ n̄n wāl. <sup>34</sup>A-nimbiliŋ sá

a-wunti fitilau ní. A-nimbiliŋ yaa ḡānee, a-wunti kōkō wāl ní, ama ŋi yaa kaa ḡānee, a-wunti kōkō kō dibōmbōndin dee. <sup>35</sup>M̄ñ puee, á kpèè tiŋan ḡwalifi ŋun bí a-nee n̄ taa kpánti dibōmbōndi. <sup>36</sup>A-wunti kōkō yaa wāl ní dijandi diba yaa kaa bí dibōmbōndinee, mim mee a-wunti kōkō bí ḡwalifin dee, kii bi yaa tūū fitila ḡwalifi nín ḡm̄ntí-si pu a wāl puee.»

### Yeesu wōōn Fariisab nì bimaradakaliibi

(Kpèè Maat 23.1-36,

Maar 12.38-40, Luuki 20.45-47)

<sup>37</sup>Yeesu sōōn m̄ñ ki dōōyee, ní Fariisa ubo yīñ-u yii ú dāān bí jī tijin, ní Yeesu kō u-cee ki kāl kí jī. <sup>38</sup>Fariisee ká yii Yeesu kaa fnti u-ŋalii, kii bi-marau nín sá bí ḡá pu kí wātī kí nín jī tijinee, ní an ḡá-u bitii. <sup>39</sup>Ní ti-Dindaan bí-u yii: «Nimbi Fariisab, ni fnti tiyuti nì asambil boon kaa fnti pōon. Diwanfikil nì ntoom gbí ni-pōbiliŋ pōon. <sup>40</sup>Bigbaambi, Unimbōti un ḡá boonee, ùn di kaa tí ḡá pōnaaa? <sup>41</sup>An bàà sá ní ḡá biwōfib tiŋan, ní tikōkō n̄ ḡāŋkì kí tī-ni.

<sup>42</sup>«Mbusu bí ki tī nimbi Fariisab, kun puee ni lèekī saalaa kamaa pu kubō kubō goosi faati nì ditunnuul nì tikunfaal tin kōkō kíñee<sup>d</sup> pu ki tìi Unimbōti, ama ní kaa là kí n̄n bí deedee kí n̄n nēēñ Unimbōti. Kin, min ni bàà máān kí péé kí ḡá kí wātī kí nín ḡá tin kíñee dee.

<sup>a</sup> 11.30 Yoona (B. 29 nì 30): kpèè Yoona 3.3-5. - Niiniifi: kpèè Maat 12.41.

<sup>b</sup> 11.31 Kpèè 1 Bib 10.1-10.

<sup>c</sup> 11.32 Kpèè Yoona 3.5,8,10.

<sup>d</sup> 11.42 Kpèè Akoo 27.30, Ditee 14.22.



<sup>43</sup>«Mbusu bí ki tī nimbi Fariisab, kun puee ni néeñ ki kàal nyòkɔpu jaliŋ akpafidiinni, ki néeñ bí nīn jáam-ni sampaambi pu ki tū-ni jilma. <sup>44</sup>Mbusu bí ki tī-ni, kun puee ni bí kii akaakul ŋin jilifi ki nákan kitin, á dáá còom kí jiti ŋi-pu, kaa kpāantí béé yii tiwan tin kaa ŋānee pu ní a jítèe ní.»

<sup>45</sup>Ní umaradakai ubo bí yii: «Ukpil, a nín sòon pu nee, a sií ki kpāantí timbi deeyaa!» <sup>46</sup>Ní Yeesu kí-u yii: «Mbusu bí ki tī nimbi bimara-dakaliibi mun, kun puee ni cáá awaŋgul ŋin nyimèe ki tūntí binib ní nimbi ni-ba kaa là kí dū ni-ŋambiki kí dáb kí tūtuñ-bi. <sup>47</sup>Mbusu bí ki tī-ni, kun puee ni māā Unimbɔti bɔnaatiliibi bin ni-naanjab nīn kūyee akaakumanti. <sup>48</sup>Ni ŋāñ mín kí dākà yii ni-naanjab nín nīn tūñ atuun ŋiŋyee ŋāñ ni-cee, kun puee bīn kū Unimbɔti bɔnaatiliibi, ní nimbi māā bi-kaakuliŋ. <sup>49</sup>An pu ní Unimbɔti iciindaan nīn lī yii: < M làá tōñ m-bɔnaatiliibi nī m-kpambaliŋ bi-cee: bi làá kpɔ biba ní kí sàañ bin kíñee. > <sup>50</sup>An puee, nimbi waanee nib làá ká ditafadaaldi Unimbɔti bɔnaatiliibi bin kɔkɔ ni kūyee pu, kí yòon doooo Unimbɔti nín náañ duulinya, <sup>51</sup>kí yòoní Abeel kí dáá sā Sakari un bí nīn kū nsaraafan nī kunimbɔtidii kansikinee<sup>ee</sup>. Tiŋman ní m tükù-ni, nimbi waanee nib làá ká ditafadaaldi nnikpaakoon gbanti pu.

<sup>52</sup>«Mbusu bí ki tī nimbi bimara-dakaliibi, kun puee ni pīn dinyil punyòkɔ ki lēe saafii. Naa làá kó ni-ba ní ki jì bin bàà là kí kóee.»

<sup>ee</sup> 11.51 Kpèè Diny 4.8, 2 Kroo 24.20-22.

<sup>f</sup> 12.5 Dūú ŋmànti nī Maat 10.28.

<sup>53</sup>Yeesu nyáñ Fariisee dumpuee, ní bimaradakaliibi nī Fariisab fōo aŋuu ŋkpitim pu ní ki kíñ ki bí bálifi-u tibɔti tikpil. <sup>54</sup>Bi bí pīl-u tibɔti ki là ú sòon kí yinti bí ká nšan kí cúú-u.

### Nín nyìn ni-ba nī mpoonnyoon

(Kpèè Maat 10.26-27)

**12** <sup>1</sup>Ŋyunti gbantee, binib nīn kpáfi Yeesu cee ki wīkí tikpil, an kaa cáá ŋkaan. Bi nín múkú tikpil puee, bi nīn kíñ ki tà tɔb ní. Ní u kíñ ki bí sòon nī u-boonnooliibi ki lī yii: «Tikòkɔ poonee, ní nīn nyìn ni-ba nī Fariisab kpɔnyòkɔŋu pu, an dākà yii bi-poonnyooŋŋu. <sup>2</sup>Tin kòkɔ bí dibalinee, bi làá biití ti-pu, ní tin kòkɔ baa nyée, bi làá béé-ti. <sup>3</sup>An puee, tin kòkɔ ni yaa láa lī dibɔmbɔndinee, ŋwiimpu ní bi làá dáá gbìl-ti, ní tin ni yaa láa kó kudii poon ki lókwèe, mpaampiin pu ní bi làá dáá bākì-ti.»

### Un máañ bí fàŋkèe

(Kpèè Maat 10.28-31)

<sup>4</sup>«Nimbi m-bɔɔbi ní m tükù tibɔti nee. Ní taa fàŋkimaan bin kù binib, ní boonee kaa ti ŋūñ kí ŋá tiba kí kūtèe. <sup>5</sup>M làá dākà-ni un ni máañ kí fàŋkèe. Fàŋkimaan Unimbɔti un ŋūñ kí lēe dimaŋfal ní ki gíti cáá mpon kí dū kinaŋ kí tō ŋŋmin ŋkúm booneef. Tiŋman ní m tükù-ni, un ní ni máañ kí fàŋkèe dee.

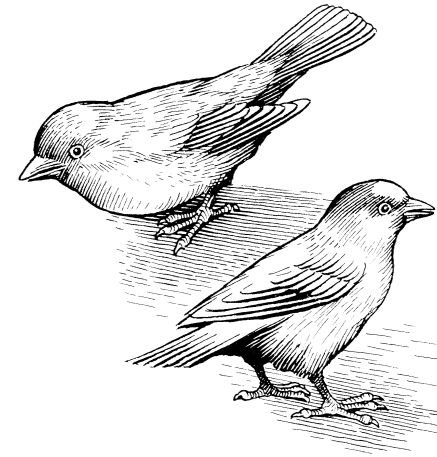
<sup>6</sup>«Baa nyáfi seerib biŋmoo igboo ilaaa? Ama nī mín kòkòee, Unimbɔti kaa suntu seer bàà ubo pu. <sup>7</sup>Unimbɔti

ni nín máañ kí sòon pu kí ŋmátée bɔti nī taa páb-ni. <sup>12</sup>Di sá yii ŋyunti gbanti yaa bāanee, Unimbɔti Fam làá dākà-ni tin sá ní sòonee.»

### Ugaajagbaan ubo bɔŋmantikaati

<sup>13</sup>Kunipaaun kansikinee ní unil ubo bí-u yii: «Ukpil, tükù m-maan ú yàkaŋ ti-baa fakal kí lēe man jandi kí tī-mi.» <sup>14</sup>Ní Yeesu kí-u yii: «Òò kijapaai, ŋma di kàañ-mi ni-bɔsoonliu nī ni-waŋyakatiliu?» <sup>15</sup>Ní u bí báa ŋma yii: «Ní nīn nyìn ni-ba tiŋan kí taa nín cáá nnimbítaataam, kun puee báa unil yaa yānti ki sá ugaaja min, u-gaajawanti di kaa yi-ti ní u cáá dimaŋfal.»

<sup>16</sup>Ní u dū tibɔti nee ki ŋmānti yii: «Ugaaja ubo di nīn bí ki cáá tikpaatan ki kūñ, ní an lòon tiŋan. <sup>17</sup>Ní u lī u-ban yii: < M làá pée gíti ŋá mana deeyaaa? Maa ti cáá mpaan laaba kí cáá m-jikaati kí ŋá. > <sup>18</sup>Niinee ní u bí yii: < M béè m nín làá ŋá puee: m làá kpiti m-cakalaabi ní kí fātí gāa bikpaŋkpaambi, ní kí kóon m-jikaati kòkɔ nī m-wanti tin kíñee kí gbéè. <sup>19</sup>M yaa ŋá mín ki dóyee, ní m bí m-ba yii: M cáá tikòkɔ nī tikòkɔ tikpil kí jī kí nyè kí nīn fàal kí ŋuŋfi áli abin kupaau. > <sup>20</sup>Ama ní Unimbɔti bí-u yii: < Ugbaan, kunyeeu nee gba, m làá fātí fōo a-naŋki. Tin kòkɔ a bɔnti ki yòon a-bee, ubo di làá nīn kíñ ki yi. >» <sup>21</sup>Ní Yeesu gíti lī yii: «Mín ní án làá ŋá un kamaa nyāab tgaajawan ki yòontí u-ba, ama ní kaa sá ugaaja Unimbɔti nimbiinee<sup>gb</sup>.»



Unimbɔti kaa suntu seer bàà ubo pu (12.6)

kàañ ni-yikpiti kòkɔ ki nyí ti-nyòkɔm. An puee, taa fàŋkimaan! Nimbi jitiñ kuseerpaau.»

### Un kaa nyí Yeesuee, Yeesu mun kaa dáa nyí-u

(Kpèè Maat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

<sup>8</sup>«M tükù-ni yii un kamaa di yaa sòon binib nimbiin yii u sá man yòuee, man Kinibiki mun làá dáá lī Unimbɔti tuuŋyi cee yii u mun sá man yòu. <sup>9</sup>Ama un di yaa néé binib nimbiin yii waa nyí-meeg, man Kinibiki mun làá dáá néé Unimbɔti tuuŋyi nimbiin yii maa nyí-u. <sup>10</sup>«Un di yaa sòon ki bíl man Kinibikee ŋūñ kí ká u-kpitii pōtam, ama un di yaa sòon ki bíl Unimbɔti Famee kpá kí ká u-kpitii pōtam.

<sup>11</sup>«Bi yaa láa cúú-ni ki cūnni akpafidiinni nī bitindaŋkpilib nī biyidambi nimbiin kí sòon ni-botee,

<sup>g</sup> 12.9 Dūú ŋmānti nī 2 Tiim 2.12.

<sup>gb</sup> 12.21 Dūú ŋmānti nī Maat 6.20.

**Nín mákamaan Unimbōti pu***(Kpèè Maat 6.25-34)*

<sup>22</sup>Mín boonee ní Yeesu bí u-boon-nooliibi yii: «An pu ní m tükù-ni yii ní taa nín niin tipɔjin nì tiwampeɛŋkaal pu, <sup>23</sup>kun puee dimaɛfal jítiin tijin, ní tiwun mun jítiin tiwampeɛŋkaal. <sup>24</sup>Kpèèmaan inoon! Iaa búul, kaa cēē, kaa cáá kukaatuɔu, kaa tí cáá cakalaa, ama Unimbōti kpīntí-i. Kin nimbi bin jítiin inoon kpataaayee fáà? <sup>25</sup>Bàà a yaa bí yálinjí nì a-ba, saa ɔ̀n kí gbéè a-maɛfal fɔkɔŋɔ pu fiii. <sup>26</sup>Ni yaa kaa ɔ̀n kí ɔ̀a tin bí fiii mimmee, kin ba pu ní ni yálinjí tin kínee pu? <sup>27</sup>Kpèèmaan mpumpukum! Maa tūn ditundi ki gí, kaa lù satab, ama m tükù-ni yii ubōti Saloomɔn gba, nì u-gaajati kɔkɔeé, waa ɔ̀n kí ká tiwannyaandi ki pēè an bàn mpumpukum nee kansikin miba nyaan̄ku. <sup>28</sup>Unimbōti yaa nyāantí mīn timool tin bí tisatin dīn fool ɔ̀n mī á dá wà-tèe, mimmee waa làà ɔ̀a án jítiin mīn kí tī-naaa? Ba pu ní ni-fookiiu kaa náan̄ mimmee? <sup>29</sup>Ní taa nín bih̄ ki nyàab̄ tin ni làà jēè nì tin ni làà nyèe, kí taa nín páb̄ ni-ba an wanti pu. <sup>30</sup>Duulinya nib̄ bin kaa nóo Unimbōtee di nyàab̄ tīn kɔkɔ kaa gbèntí, ama nimbee, ni cáá Ubaati un nyí yii an bálifi ní n̄n cáá an wantee. <sup>31</sup>Péé kí nyàab̄maan Unimbōti Beel, ní ú tī-ni kí kpáan̄ tin kɔkɔ kínee.»

**Kpāafimaan ni-gaajati yilpu***(Kpèè Maat 6.19-21)*

<sup>32</sup>«Nimbi bin sá kinikitiwaayee, taa fan̄kimaan, ni-Baa lēē yii u làà

tī-ni Dibeel. <sup>33</sup>Nyāfimaan ni-wanti kí dūú tīmaan bisoodambi. Mimmee ni sīn̄ animbitɔkɔl ɔ̀n kaa cífēè nì tigaajati tin kaa dóotēè dee yilpu, laakin binaayub kaa ɔ̀n kí yɔ̀ɔ, dikɔtuul mun kaa ɔ̀n kí mōee. <sup>34</sup>Kun puee laakin a-gaajati bēe, niin ní a-landɔkɔɔu mun bí.»

**Bitɔntɔnliibi bin cí kaa gēènee**

<sup>35</sup>«Bóntímaan ni-ba, kí n̄n gbiñ̄ ni-dambalab, ni-fitilab n̄ n̄n fòol kí cí m-gítintam. <sup>36</sup>Ní n̄n bí kii bitɔntɔnliibi bin kpiliu búnti animpucan̄gbiil, bi ká ki cí-u, u yaa láa bāan̄ ki fáá kipunyɔkɔ bí pītī-uee. <sup>37</sup>An sá mmɔn kí tī bitɔntɔnliibi bin kpiliu bāan̄ ká bi ká ki wál, kaa gēènee. Ibaamɔn ní m tükù-ni, u làà dū ditɔntɔmbɔkutil kí pēè ní kí yànti bí kál, ní ú cáan̄ tijin kí tī-bi. <sup>38</sup>Bàà an yaa sá kunya-taasiu àà ɔ̀koosiim ní u yaa bāan̄ kí ká bi ká kaa gēènee, an sá mmɔn kí tī bidambi. <sup>39</sup>Ní gbil̄maan tinee mun. Kudiidaan yaa nyí ɔ̀yunti ɔ̀n unaayuu làà dāan̄ kí yɔ̀-uee, u bàà kàal kí cīti ní bí taa láa cí u-diiku kí yɔ̀-ú. <sup>40</sup>Mín mbaantiim, ni mun n̄ bóntí kí n̄n címaan, kun puee man Kinibiki làà bàn ɔ̀yunti ɔ̀n naa bàà dākafēe ní.»

**Utɔntɔnkpiti nì utɔntɔmmɔnti bōti***(Kpèè Maat 24.45-51)*

<sup>41</sup>Ní Peetroo bí yii: «Ukpil, tibɔ-ɔ̀mantikaal gbantee, a l̄ timbi baba naaa, a l̄ bàà ɔ̀ma ní?» <sup>42</sup>Ní ti-Dindaan kíf-u yii: «Tibɔɔmantikaal

nee sá ki tī utɔntɔnli kamaa un yú deedeè ki cáá iciin, u-kpiliu dū u-cindi yab kí ɔ̀biñ̄-u ú n̄n kpèè ki tī-bi tijin ɔ̀yunti ɔ̀n sá ú tī-bee ní. <sup>43</sup>An sá mmɔn kí tī utɔntɔnli gbanti u-kpiliu yaa bāan̄ kí ká u bí ɔ̀aán min u tükù-uee. <sup>44</sup>Ibaamɔn ní m tükù-ni, u-kpiliu làà dū u-gaajati kɔkɔ ní kí ɔ̀biñ̄-u. <sup>45</sup>Ama ní utɔntɔnlee yaa bí yii: <M-kpiliu yúnti tikpil, > ní kí kíf kí bí gbàà bitɔntɔnliibi bin kínee bininjab nì binimpoobi, ní kí jīn̄ kí nyú kí gbéè, <sup>46</sup>niinee ní u-kpiliu n̄ dáá fātīn̄ ɔ̀wiin ɔ̀n pu waa dākafi yii u làà gítínee nì kukúluu kun pu waa nyéè. U yaa bāanee, see ú tɔnti-u ní kí dū-u kí tō bin yí kaa fōo Unimbōtee lan̄ki. <sup>47</sup>«Utɔntɔnli un yaa nyí min ní u u-kpiliu là, ama ní kaa bónti mīn kí tī-uee, u-gbati làà n̄n wīkí tikpil. <sup>48</sup>Ama, utɔntɔnli un yaa kaa nyí min u-kpiliu lèè ní kí yīntiñ̄-uee, u-gbati kaa dāa náan̄. Sii un Unimbōti yaa tī tikpilee, u dāa bálifi-si tikpil mun ní, ní sii un Unimbōti yaa ti kpāan̄ tikpilee, see ú dáá bálifi-si tikpil mun.»

**Kun pu Yeesu dómínee***(Kpèè Maat 10.34-36)*

<sup>49</sup>Ní Yeesu bí yii: «M dómín kí cáan̄ ɔ̀n mī kí tō kitiɔ pu ní. M bàà là ɔ̀n fōo dooooyee gba ní. <sup>50</sup>M làà fāl falaa kii nnyimee. An puee m bí digiñ̄kpaandin kí n̄n cí ɔ̀yunti ɔ̀n án làà dáá ɔ̀e. <sup>51</sup>Ni nyí yii m dómín kí cáan̄ ɔ̀n gbansɔŋfi kitiɔ pu ní? Aayee, m cáan̄ diyakatil ní.

<sup>52</sup>Di sá yii, kí yòon̄ kí n̄n cēe, binib yaa bí biɔmoo kudican̄u poonee, bi làà yàkatí ní. Bitá kaa làà n̄n gbiliñ̄ bili, ní bili mun kaa làà n̄n gbiliñ̄ bita. <sup>53</sup>Ubaati kaa làà n̄n gbiliñ̄ u-jipɔɔn̄ ní u-jipɔɔn̄ mun kaa làà n̄n gbiliñ̄ ubaati. Unaaati kaa làà n̄n gbiliñ̄ u-bisal, ní u-bisal mun kaa làà n̄n gbiliñ̄-u. Unimpu kaa làà n̄n gbiliñ̄ u-coopu, ní u-coopu mun kaa làà n̄n gbiliñ̄-u<sup>k</sup>»

**Iyunti kamaa nì i-daanti***(Kpèè Maat 16.1-4, Maar 8.11-13)*

<sup>54</sup>Ní Yeesu bí kunipaauee yii: «Ni yaa ká atagban yaa yíkin̄ ɔ̀wiin̄ jeetilan̄kee, ní lí yii: <Utaa làà n̄, > ní ú lafun n̄. <sup>55</sup>Ní dipeel buɔku yaa bāanee, ní ní bí yii: <Ti làà kó kutuntuɔun dee, > ní an lafun ɔ̀aán mīn̄. <sup>56</sup>Milimilidambi, ni nyí kí gantí yilpu nì taapu daanti, ba pu ní naa ɔ̀n kí bēé tin bí jíti kɔŋkɔnneeyee?»

**Kpèè kí ɔ̀n̄kí sii nì a-juti kansikin***(Kpèè Maat 5.25-26)*

<sup>57</sup>«Ba pu ní naa dākafi kí lēē min bí deedeeyee ni-ba?» <sup>58</sup>Yeesu kúti kí lí yii: «Ubo yaa cán-si ibɔsoon, ɔ̀yunti ɔ̀n ní ni dáá bí nsanni kí cēe, pɔɔn̄ a-ba kí ɔ̀n̄kí tibɔti kí kúnti-ti nsanni niin, án nín làà ɔ̀a pu ú taa dáal-si kí cūnni ubɔsoonli cee, ní ùn̄ n̄ dū-si kí tī pilisib n̄ cáá-si kí pīn̄ sarkee. <sup>59</sup>M tükù-si ibaamɔn ní, bi yaa cáá-si kí tō sarkanee, see á pà a-pɔndi kɔkɔ nyíki nyiki, bàà gboo kaa kīntí, ní bí nín lí-si.»

<sup>i</sup> 12.27 Saloomɔn gba, nì u-gaajati kɔkɔe: kpèè 1 Bib 10.

<sup>j</sup> 12.49 Dūú ɔ̀manti n̄ Yees 66.15-16.

<sup>k</sup> 12.53 Kpèè Miika 7.6.

**Dibakpántil bōti páb**

**13** <sup>1</sup>Ŋyunti gbantee ní binib biba dómín ki tükū Yeesu yii Galiilee yab biba nín bíi kù tiwaŋkuti ki ḡaañ saraa ki tìi Unimbōti, ní ḡomina Piilati yānti bi dómín ki kūū-bi, ní bi-fatikuu nì tiwaŋkuti tin bi kūūyee fatikuu ḡmālim tōbin. <sup>2</sup>Ní Yeesu bí-bi yii: «Mimmee, ni dākafi yii Galiilee yabee nín kpī nsansaankúm gbantee, an dākà yii bi sá binikpitib ki jítìi Galiilee yab bin kíñee kòkòw? <sup>3</sup>Aayee, baa sá, ama ni mun yaa kaa kpánti ni-ba, ni làá kpú kii bi mun nín kpī puee ní! <sup>4</sup>Áá, ni dākafi yii binib saalku nì bita bin Siiloo wee difòkòku líti ki tàb̄ ki kūūyee sá digangam nib ki jítìi Jeerusaleem yab bin kíñee kòkò? <sup>5</sup>Aayee, ama ni mun yaa kaa kpánti ni-ba, ni làá kpú kii bi mun nín kpī puee ní.»

**Busubu bun kaa lōoñee bōti**

<sup>6</sup>Ní Yeesu gíti dū tibōti nee ki ḡmānti ki lī yii: «Uninja ubo di bí ní ki cóoñ busubu bun bi yī fiigee u-kpaabun. Dalbee, u cūti kí kiti abil, ní kaa ká. <sup>7</sup>Ní u bí upaadaan un kpèè u-kpaabuee yii: <Kpèè, abin ata sèè m nín péè dōoñ ki nyàab busubu nee biliŋ, kaa kántée. Gāa-bu kí fá. Ba pu ní bu yú ki jīn mpaan fám mín? > <sup>8</sup>Ní upaadaanee bí yii: <Ukpil, gíti yānti-bu dibindi nee, m̄ yòkòti bu-taapu kí ḡá tinaabin. <sup>9</sup>M̄ yaa ḡá mín, an yaa yī, jiil bu làá lōoñ, bu yaa kaa nín lōoñee, á nín gāa-bu kí fá. >»

**Yeesu cáan unimpudeen ubo**

<sup>10</sup>Ŋwiŋŋuŋfikaa ḡubo dalee, Yeesu nín bíi dākà binib Unimbōti bōti kukpafidii kubōn. <sup>11</sup>Unimpu ubo nín bí niin, arasinii ubo nín ḡúb-u doooo abin saalku nì ata ki yānti an ḡúkūn-u u kpánti udeen, waa ti ḡūñ kí yáatí báà fiii. <sup>12</sup>Yeesu ká-uee, ní ki yīn-u ní ki bí-u yii: «Unimpuee, a-weeŋyi yānti-si,» <sup>13</sup>ní ki dū u-ḡalii ki páan u-pu. Kpalaa niin ní unimpuee yáatìi yúl cáacaa, ní ki bíi pākà Unimbōti. <sup>14</sup>Niinee, an kaa m̄òkìi kukpafidii kpiliu Yeesu nín cáan unimpuee ḡwiŋŋuŋfikaa dalee, ní u tükū bin kpāfi niinee yii: «Kinyoŋ poonee iwiin iluu di sá báà ḡma n̄ dūú tō u-tundi<sup>kp</sup>. M̄n̄ puee, dāam̄maan iwiin iluuyee poon bí cáan-ni, án taa n̄n̄ sá ḡwiŋ-ḡuŋfikaa dal.» <sup>15</sup>Ní Yeesu kíi-u yii: «Mpoonnyoondambi, kèè ḡwiŋ-ḡuŋfikaa dalee, ni ḡb̄nti ni-naai nì ni-mammu kunaakooun ki cáñ-i i nyùwò! <sup>16</sup>Kin unimpu nee mun sá Abraam naantiiu ubo ní Sitaan b̄oób-u doooo abin ali kpá mmuŋku. Úñ di kaa nín máan m̄ báatí-u dikpambaal ḡwiŋŋuŋfikaa dalaaa?» <sup>17</sup>Yeesu nín kíi-bi mimmee, ní icoo kó u-nannanliibi ḡbanti, ama samaa un kíñee nín fàal atunnyaan ḡin Yeesu nín ḡáañee pu.

**Kisubilii bōnmantikaati**

(Kpèè Maat 13.31-32, Maar 4.30-32)

<sup>18</sup>Ní Yeesu gíti tí dū tibōti tiba ki ḡmānti-bi yii: «M̄ làá dū Unimbōti Beel kí nántiñ ba deeyaaa? Ba ní m̄ làá dū-dì kí ḡmāntiñ? <sup>19</sup>Dì náan nì

kisubiki kin bi yī muutaadee bil ní ubo yōoñ ki dūu búl u-kpaabun, ní d̄i nyán ki kpánti busubu, ní nn̄ombiyaamu dómín ki páan mu-diŋŋi bu-paŋŋi pu.»

**Ŋkḡoñonyòkò bōnmantikaati**

(Kpèè Maat 13.33)

<sup>20</sup>Ní u kútì ki lī yii. «Ba ní m̄ gíti ḡūñ kí dū Unimbōti Beel kí ḡmāntiñ? <sup>21</sup>An náan n̄ ḡkḡoñonyòkò ḡun ní unimpu dū ki ḡmālim̄ ḡkḡoñoyim tikpil poon ki búuñ, ní busaa kòkò jómee ní.»

**Kipunyòkòwaaì bōti**

(Kpèè Maat 7.13-14, 21-23)

<sup>22</sup>Yeesu nín cōom̄ ki j̄t̄i ntiŋ-waamu n̄ ḡkpaamu ki dākà Unimbōti bōti ki cá Jeerusaleem. <sup>23</sup>Ní ubo bālifi-u yii: «Ukpil, binib fiii di làá dāá péè ká difiilaaa?» Ní Yeesu kíi-u yii: <sup>24</sup>«P̄w̄mmaan ni-ba kí dīmaan kipunyòkòwaaì kí kó Unimbōti beelin! Mbaam̄on ní m̄ tükù-ni, binib tikpil làá dāá nyàab kí kó, kaa làá dāá ḡmā.»

<sup>25</sup>«Unimbōti kudiidaan yaa láa yíkì ki p̄iñ u-punyòkòkee, ni dāa kíñ ki yú boon ki ḡbāa kipunyòkò ní ki l̄i yii: <Ti-Dindaan, piiti-ti! > Ní ú dāá kíi-ni yii: <Maa nyí laakin ní ni sée. > <sup>26</sup>Niinee ní ni dāa l̄i yii: <Ti n̄ si n̄n̄ j̄ín ki nyūñ, a dómín ti-tiŋkin ki yúl ti-dañŋi pu ki dākà Unimbōti bōti. > <sup>27</sup>Ní ú f̄at̄i kùbiti kí tükù-ni yii: <Maa nyí laakin ní ni sée. Sútimaan niin kí wāt̄i-mi, nimbi bikpitigaliibee kòkò. > <sup>28</sup>Niin ní ni làá dāá ká Abraam n̄ Isaaki n̄ Jaakòb n̄ Unimbōti bōnaati-liibi kòkò k̄a Unimbōti Beelin, ní

nimbee, bí dū-ni kí fá mm̄oŋki, ní ní dāá s̄o anyin ḡà tōb kākaka. <sup>29</sup>Binib làá dāá nyāñni duulinya jaŋŋi kòkòñ, kí dāan̄ kí kó Unimbōti Beelin kí j̄i nnaam. <sup>30</sup>Bin bin sá kōŋkōñnee biluŋkikaabee, biba di dāa sá bipeepeekaabi, ní bin sá kōŋkōñnee bipeepeekaabee, biba di dāa sá biluŋkikaabi.»

**Yeesu yálin̄kì Jeerusaleem pu**

(Kpèè Maat 23.37-39)

<sup>31</sup>Ŋyunti gbantee ní Fariisab biba dómín Yeesu cee ní ki bí-u yii: «Yíkì doo kí n̄n̄ cá laaba, kun puee Eeroodi nyàab kí kp̄ò-si.» <sup>32</sup>Ní Yeesu kíi-bi yii: «Cūú tükūmaan Eeroodi un cáá iciin kii jiiŋkpaayee yii: <M̄ làá j̄à arasiniibi kí cáan bibunliibi d̄iñ n̄ fool, daapudalee, m̄ dōò dee. > <sup>33</sup>An máan m̄ cōom̄ d̄iñ n̄ fool n̄ daapudal, kun puee an kaa pú nsan yii Unimbōti bōnaati-liibi n̄ kpú laaba an yaa kaa sá Jeerusaleem.

<sup>34</sup>«Jeerusaleem yab, Jeerusaleem yab, nimbi bin kù Unimbōti bōnaati-liibi ki cáá atan̄kpee ki yāŋkì ki kù bin Unimbōti túnnée, ataa aŋa pu ní maa nyàab kí kōoñ-ni kí kpāfi m-cee kii ukòl nín kōontí u-biyaamu kí ḡá u-taapu kí dū u-feeŋyi kí biñ mu-pu miŋyee! Ama ní ni yī. <sup>35</sup>An puee Unimbōti làá fá ni n̄ ni-diiku. Ibaam̄on ní m̄ tükù-ni, naa làá ti ká-mi kí n̄n̄ cí ŋyunti ḡun ni làá dāá s̄oñ m-pu yii: <Unimbōti n̄ biñ un u túnnée boonee. >»

**Yeesu cáan ucúúdaan ubo**

**14** <sup>1</sup>Ŋwiŋŋuŋfikaa ḡubo dalee, ní Fariisab kpilib ubo yīn̄

Yeesu ú dāān u-dumpu bí jī tijin. Yeesu bāñee, ní bin bí niinee kā ki cōḡkí-u. <sup>2</sup>Ucùúdaan ubo nìn kā u-nimbiin. <sup>3</sup>Ní Yeesu bālifí bimaradakaliibi nì Fariisab yii: «Ti-marau pú nšan tí cáān ubunli ḡwiḡḡḡfikaa dalaaa, an kaa pú?» <sup>4</sup>Ní baa kí-u tiba. Ní u cúú ubunlee ḡal ní ki cáān-u ní ki bí yii ú nīn kùñ. <sup>5</sup>Mīñ boonee ní Yeesu bí-bi yii: «Ni-kansikin ubo di yaa cáá jipōōn àá unaa, ní u yaa jéeti lōkōn ḡwiḡḡḡfikaa dal, waa lèekī-u malaaa?» <sup>6</sup>Ní baa ḡúñ ki kí-u an bōti.

### Unil nín máān kí kāl laakin jīḡaalbinee

<sup>7</sup>Yeesu dáān ki ká yii bin bí yíín bí dāān kí jī tijinee bí nyāāb ikakaamōnti, ní u dū tibōḡmanti-kaal ki sōōñ nì bi-kōkō ki lī yii: <sup>8</sup>«Bi yaa yíín-si tinimpucan jim ní a yaa bāñee, taa kāl nyōkōpu jal pu, an yaa yīñ, bi yíín unikpaan un jítīñ-see mun. <sup>9</sup>A dāa kpèéyee, un yíín nimbi liitilee bāān a-cee ní kí bí-si yii: <Yīki kí pō ukpil nee mpaan. > Ní á yīkì nì icoo gbōōoo kí nīn ḡtí boon boon kí cúú kālīñ. <sup>10</sup>Mīñ puee, bi yaa yíín-si njimee, cúú kālīñ boon, ní un yíín-see yaa bāān ki ká-si a kāñ boonee, ní ú bí-si yii: <M-bōō, dáá kāl nyōkōpu dijamōntiil pu<sup>l</sup>. > Niinee an sá diyindi ní ki tī-si, sii nì bin kōkō bí niin kí jēe nimbiin. <sup>11</sup>Mīñ mbaantiim ní un kamaa yaa yōōñ u-ba yilpuee, Unimbōti lāá sīntīñ-u taapu, ní un yaa sīntī u-ba taapuee, Unimbōti lāá yōōñ-u yilpu.»

<sup>l</sup> 14.10 Dū B. 8-10 kí ḡmāntī nì Alaḡ 25.6-7.

<sup>m</sup> 14.17 an kōkō bōntī: kpèè Maat 22.4.

<sup>12</sup>Ní Yeesu fātīi bí un yíín-uee yii: «A yaa lāá yíín binib bí dāān a-dumpu kí jī tijinee, taa yíín a-bōōbi nì a-nabiyaamu, nì bin nāān-see nì a-gaajajutiibi, kun puee bi mun ḡññ kí dáá ḡá mīñ kí yíín-si mun. Mimmee bi pāñ-si tin a nīn ḡá ki tī-see dee. <sup>13</sup>Ama a yaa ḡá tijin ki lāá yíín binib bí dāān a-dumpu kí jēe, á yíín bisoodambi, bideembi, bifaliḡfaambi nì bijōfub. <sup>14</sup>A yaa ḡá mimmee, a lāá nīn bí mmōnni kun puee an nibeē kaa ḡññ kí téēñ-si, ní daliḡkin Unimbōti yaa lāa fikiti deedeedambee, ní ú dáá pā-si.»

### Njīḡkaammi bōḡmantikaati

(Kpèè Maat 22.1-10)

<sup>15</sup>Bin nì Yeesu nīn kā ki jīñee kansikin ubo nín gbīl an bōtee, ní u bí Yeesu yii: «Un lāá dáá jī Unimbōti Beelin jikaatee bí mmōnnēee!» <sup>16</sup>Ní Yeesu kí-u yii: «Unimbōti Beel nín náān nì kunyee sēe: Kijapaai kiba di nīn bōnti njīḡkaammi miba ní ki yíín binib tikpil. <sup>17</sup>Njimee yuntīḡu bāāñee, ní u tú u-tōntōnliu yii ú cúú tükù bin u yíínee yii: <Dāāmmaan, an kōkō bōntī<sup>m</sup>. > <sup>18</sup>Ní bi-kōkō bí tī inaakpal fām kun pu ní baa lāá ḡmā kí cūee. Upeepeekaayee bí yii: <M cīkitī-si kifuulii, maa lāá ḡmā kí dāān, kun puee m dá kusaau kubō, m máān kí cúú kpèè-ku. > <sup>19</sup>Ní ubo mun bí yii: <M cīkitī-si kifuulii, maa lāá ḡmā kí dāān, di sá yii m dá inaa in bi cáa kù tikpaalee saalaa. M lāá cáá-i kusaau kí mākāñ-i kí kpèè. > <sup>20</sup>Ní ubo mun tí bí yii: <M dáá pēe cáá

unimpucan dee, an puee maa lāá ḡmā kí dāān. > <sup>21</sup>Ní utōntōnlee ḡtīñ ki tükù u-kpiliu binibee nín kí-u puee. Niinee ní ukpil fōō diḡuul ní ki bí-u yii: <Nīñ cá malaa kitiḡin sampaambi pu nì adan pu kí cáān bisoodambi nì bideembi nì bijōfub nì bifaliḡfaambi! > <sup>22</sup>An kútī fīiyyee, ní utōntōnlee ḡtīñ ki bí yii: <A nīn bí yii rī ḡá puee, m ḡá mīñ, binib tikpil dōmīñ, ama mpaan dáá gbīntī bí. > <sup>23</sup>Ní ukpil bí-u yii: <Nīñ cá isaasan pu nì ikpaabuku. A yaa pēe ká binib biyyee, á páb-bi bí dāān án nín lāá ḡá pu m-diiku nì gbēe. <sup>24</sup>Ibaamōn ní m sōōñ nì ni, bin kōkō m bàā pēe pēe ki yíínee, bàā ubo kaa lāá dáká m-jinti nee. >»

### Unil nín fá tikōkō kí nóó Yeesu

(Kpèè Maat 10.37-38)

<sup>25</sup>Dinikitikpaandi diba nì Yeesu nīn táá ki cōōm. Ní Yeesu fātīi ki bí-bi yii: <sup>26</sup>«Un yaa dōmīñ man cee ki là ki kpántī m-boonooliuee, see ú nīn nēēñ man ki jítīñ u-baa nì u-na nì u-nimpuu nì u-biyaamu nì u-nabiyaamu, ní kí nīn nēēñ man ki jítīñ ún u-ba. <sup>27</sup>Sii un yaa kaa yōōñ a-dōpuntikaanḡu ki tūñ kí nīn nóó-mee kaa ḡññ kí nīn sá man boonooliu. <sup>28</sup>Ni-kansikin ḡmā di yaa lāá mā kudikpaanḡu, kaa kāl ki cōtī kunimbiḡmīu kí bēe animbil ḡin u cááyee yaa lāá bà ú mā an diiku. <sup>29</sup>An yaa sá fām, u cōontí kudii ní kí dūú gbēēñ, kaa ti ḡññ kí púntí, ní bin kōkō jítī ki wāl-kuee kíñ ki bèel-u yii: <sup>30</sup><Kpèè, kijapaai nee bàā kí ki bí māā kudii dee

ní ḡḡmam kaa ti bí-u ú púntí. > <sup>31</sup>Aá, ubōti ulōu di yaa lāá cúú jāñ u-bōtijuti waa kāl kí kpèè yii u-nib kutukub saalaa yaa ḡññ kí cúú jāñ ubōti un dōōñ kí jāñ-u nì binib kutukub mmuḡkuee. <sup>32</sup>U yaa kpēē yii waa lāá ḡmēe, ḡyunti ḡun ubōti un béeyee dáá bíñ ndan ki dōōñee ní ú tō binib nì cū kí gbāām-u yii: <A là m ḡá mana ní ḡgbansōḡfi nì dāān ti-kansikin ní? >» <sup>33</sup>Ní Yeesu ḡtī lī yii: «Mīñ mbaantiim ní ni-kansikin un yaa là kí nīn sá man boonooliuee nì fá tin kōkō u cááyee.»

### ḡyaam yaa fá mi-mōḡḡuee, maa ti bí tiban

(Kpèè Maat 5.13, Maar 9.50)

<sup>34</sup>«ḡyaam sá tiwammōntiil ní, ama ḡyaam yaa kpīyee, mana ní bi lāá ḡá ní mí fātīi mōōkì? <sup>35</sup>Māa ḡāñ bí dūú bí kitiḡ án tī ntiḡkpaamaaa, kaa tí ḡāñ bí dūú bí tiwambōlkaal taapu án lōōñ mun. Asee bí dūú fá ditampundi pu. Un yaa cáá ditafalee nì pilifi.»

### Dipibil din wāḡkēe bōti

(Kpèè Maat 18.10-14)

**15** <sup>1</sup>Bifōtīliibi nì binikpitib<sup>n</sup> bin kō kíñee nīn sūtīñ ki pīl Yeesu kí pīlifi tin u sōōñee. <sup>2</sup>An yānti Fariisab nì bimaradakaliibi bí gbūkuñ, yii: «Kijapaai nee fōōl binikpitib, u nì bi jīñ tijin.» <sup>3</sup>Ní Yeesu dū tibōti nee ki ḡmāntīñ yii: <sup>4</sup>«Ni-kansikin ubo yaa cáá ipii dilaataal, ní ubo yaa wāḡkēe, waa dù ubo kpá dilaataalee kí yōōñ

<sup>n</sup> 15.1 binikpitib: Juuda yab bin kaa nīn nóó Juuda yab marabee, bi nīn yī-bi yii binikpitib ní.

kupikpaapɔɔun kí cùú nyàabíń un wánjkèe áli kí tin kánní-uaaa? <sup>5</sup>U yaa kánní-uee, niinee an mɔ́ɔkíń-u ní ú dū-u kí b̀ukuńńí. <sup>6</sup>U nín bāań mmɔ́ɔjkee, ní ú yíń u-bɔɔbi nì u-kɔ́ɔkɔ́nnaatɔb kí b́-bi yii: <Fàal kí t̀utuńmaan-mi, kun puee m fàtìi ká m-piiu un nìn wánjkèe.> <sup>7</sup>Ibaamɔn ní m t̀ukù-ni, míń mbaantiim ní unibaanti un fá u-kpitiiyee puee, dipɔ́ɔpińkpaandi bí yilpu kí jítiń deedeedambi ubɔ kpá dilaataal bin an kaa ti bálifi bí kpántí bi-bimbimee.»

### Animbil ńin wánjkì, bí fàtìi kée bɔ́ti

<sup>8</sup>«Áá unimpu ubɔ di yaa cáá jítɔmbi<sup>7y</sup> saalaa bin sá-u tipijatee ní ubɔ yaa wánjkì, waa t̀utuń fitila kudiin kí ńàtì kí nyàab tĩjan áli kí tin ká u-nimbiliń. <sup>9</sup>U yaa kée ní ú yíń u-bɔɔbi nì u-kɔ́ɔkɔ́nnaatɔb kí b́-bi yii: <Fàal kí t̀utuńmaan-mi, kun puee m-nimbiliń ńin nìn wánjkèe, m fàtìi ká-ńj.> <sup>10</sup>Ibaamɔn ní m t̀ukù-ni, míń mbaantiim Unimbɔti mun nì u-tuunyi bí dipɔ́ɔpińkpaandin un fá u-kpitiiyee pu.»

### Kibiki kin wánjkì kí fàtìi gítìńee bɔ́ti

<sup>11</sup>Ní Yeesu fàtìi tí b́-bi yii: «Ukpil ubɔ di bí ní kí cáá jipɔmbi bili. <sup>12</sup>Ní uwaalee bí u-baa yii: <M-baa, t̄i-mi m-fakal kɔ́ɔkɔ́nee.> Ní u-baa lafun t̄i bi-liitil, b́áa ńma nì u-wanti. <sup>13</sup>Iwińkaańkaa boonee, ní uwaalee dū u-jandi din bi t̄i-uee kí

nyáfi ní kí f̄ōo animbil, ní kí ỳkìi búnti ndandati kitiń kiban, ní kí bí niin kí j̄iń u-nimbiliń p̀usi pusi. <sup>14</sup>U j̄iń u-nimbiliń kí dóɔyee, ní ńk̀um miba nyáń kitiń gbanti poon kí p̄ōo tikpil. Niinee disool kíń kí cáá-u. <sup>15</sup>Ní u c̀t̄i ki nyàab kitiń gbanti niliu ubɔ cee ditundi ní ún dū-u kí t́ kusaau digbeetikpaal<sup>7</sup>. <sup>16</sup>U b́áa nìn là kí n̄iń j̄iń igbeeti jinti, ní b́áa ubɔ kaa t̄i-u. <sup>17</sup>Niinee ní u kíń kí b́i dákafi tin poon ní u ḱee, ní kí bí yii: <M-baa t̄ont̄onliibi tikpil bí mmɔ́ɔjki kí b́ntí tĩjin pu, ní man d́aa bí doo kí k̀úu ńk̀um nee. <sup>18</sup>M làá ỳkì kí fàt̄i m-baa cee. M yaa b́anee, m bí-u yii: ‘M-baa, m ȳintiń Unimbɔti kí ȳintiń si mun, <sup>19</sup>maa ti máań á yíń-mi a-biki. Dū-mi kí ńá kii a-t̄ont̄onliu ubɔee.’> <sup>20</sup>U dákafi míń kí dóɔyee ní kí ỳkì kí k̄ilíń nsan kí nín d̀oń u-baa cee.

«U-baa ká u ṕaannee, ní an cúú-u falaa, ní u s̄an kí t̄uńk̄i-u ní kí ńá-u aatúu. <sup>21</sup>Ní u bí u-baa yii: <M ȳintiń Unimbɔti kí ȳintiń si mun, maa ti máań á yíń-mi a-biki.> <sup>22</sup>Ama ní u-baa bí u-t̄ont̄onliibi yii: <Cáańmaan dibɔkutil din ńāń tikpilee malaa malaa kí p̄eem̄maan-u, kí cáań kibɔmbiki kí f̄uun u-ńambiki, kí cáań anaataka kí táká-u, <sup>23</sup>kí cúú-maan dinajapɔmbil din cáá ńkpamee kí kp̄ò tí j̄i kí f̄aal. <sup>24</sup>Kun puee m-biki nee ńman nìn kp̄i ní kí fàt̄i f̄ikiti, k̄i nìn wánjkì ní m fàt̄i ká-k̄i.> Ní bí kíń kí b́i j̄iń j̄ińaal.

<sup>25</sup>«Ŋyuntee u-jipɔ́ɔkpiliu dáá bíń kusaau. U k̀unní kí tóobíń

mmɔ́ɔjkee, kí gb̄il agbiil nì dińool t̄uń mmɔ́ɔjki. <sup>26</sup>Ní u yíń bit̄ont̄onliibi ubɔ kí bálifi-u yii: <Ba ńá mmɔ́ɔjki doo ní?> <sup>27</sup>Ní ut̄ont̄onlee kíí-u yii: <A-naal di fàt̄i ḡt̄iń, ní a-baa k̄ū dinajapɔmbil din cáá ńkpamee, kun puee u fàt̄i ká-u nì alaafiya.> <sup>28</sup>Niinee, ujipɔ́ɔkpilee f̄ōo dińuul ní kí ȳi kaa là kí ḱ k̄udiin. Ní u-baa nyáńńí kí s̄k̄ol-u ú k̄oń. <sup>29</sup>Ní u fàt̄i bí u-baa yii: <M-baa, kp̄è abin kupaau s̄èe, m nín k̄a kí t̄uń ditundi kí t̄i-see. Maa ȳi a-tundi diba yii maa làá t̄o kí t̄i-si, ama a mun kaa t̄i-mi dalba kińɔbiki yii man nì m-bɔɔbi ń j̄i j̄ińaal. <sup>30</sup>Ama a-jipɔ́ɔn nee fàt̄i b́anee, ún un ȳoń a-gaajawanti u nì nnimpulaakpaamu jínee, ún ní a cúú unajapɔ́ɔn un cáá ńkpamee kí k̄ū kí f̄ōo-u!> <sup>31</sup>Ní u-baa bí-u yii: <M-biki, sii p̄e bí m-cee doo ní baabadal, tin k̄o k̄o m cááyee, sii di ȳi. <sup>32</sup>Ama an máań tí j̄i j̄ińaal kí f̄aal, kun puee a-naal un ńman nìn kp̄iyee fàt̄i f̄ikiti, u nìn wánjkì ní m fàt̄i ká-u.>»

### Ut̄ont̄onli un yábee

**16** <sup>1</sup>Yeesu ḡiti k̄úti kí l̄i u-boonnooliibi yii: «Ugaaja ubɔ di bí ní kí cáá ut̄ont̄onli un kp̄è u-wanti k̄o k̄ee, ní bí t̄uk̄u-u yii ut̄ont̄onlee cáá u-wanti kí b̄il. <sup>2</sup>Ní u yíń-u, ní kí bí-u yii: <An kaa m̄o k̄iń-mi m nín gb̄il tin a ńáanee. Ŋá ak̄ntaa kí t̄i-mi kí t̄uk̄u-mi a nín t̄uń ditundi kí ḡiń puee, kun puee aa làá n̄iń ḡiti kp̄è m-wanti.> <sup>3</sup>Ní ut̄ont̄onlee bálifi u-ba yii: <M-kpiliu làá jà-mi dee, m làá ńá mana dee? M̄ cùú n̄iń k̀u tikpaalaa? Maa cáá

m̄ɔn kí kp̄ò. M̄ cùú n̄iń mèèee? An cáá-mi icoo! <sup>4</sup>M b̄èe m nín làá ńá pu ní bí yaa j̄iń-mee, binib ń f̄ōo-mi bi-dumpuyee.> <sup>5</sup>Niinee ní u yíń bin k̄o k̄o cáá u-kpiliu ap̄oonee ubɔ ubɔ, ní kí bálifi upeepeekaa yii: <Mana ní a cáá m-kpiliu dip̄ondi ní?> <sup>6</sup>Ní u bí-u yii <Ŋkpam ańk̄orab dilaataal.> Ní u fàt̄i bí yii: <A-p̄ondi gbɔ́ɔku s̄èe, f̄ōo kí k̄al kí ńmà malaa yii a cáá dip̄ondi ańk̄orab ili nì saalaa.> <sup>7</sup>Ní u bí un kínee yii: <Sii f̄aa, a-p̄ondi sá mana?> Ní ún bí yii: <Idi kutukub dilaataal,> ní u bi yii: <A-p̄ondi gbɔ́ɔku s̄èe, f̄ōo kí ńmà idi kutukub imuńku inaa.> <sup>8</sup>Ut̄ont̄onkp̄itee kpiliu nín gb̄il tin u ńee, ní u p̄ak̄a-u u nín yáb kí ńá mińyee: di sá yii bin kaa sá Unimbɔti nibee wálifi bi-jutiibi bɔ́ti pu kí jítiń bin sá u-yabee.»

<sup>9</sup>Ní Yeesu l̄i yii: «Man t̄uk̄u nimbi yii: Níń cáamaan ni-gaajati kí ńáań min fáat̄i Unimbɔtee, án nín làá ńá pu, t̄i yaa láa k̄uńt̄i ni-ceedee, Unimbɔti ń f̄ōo-ni kí k̄aań ik̄ońkoon in bí jaanjaanee nee. <sup>10</sup>Un ńúb tiwan f̄iń nì deedeeyee tí ńúb tiwan kpaandi mun deedeé ní. Un kaa ńúb tiwan f̄iń nì deedeeyee kaa tí ńúb tiwan kpaandi mun nì deedeé. <sup>11</sup>Ni yaa kaa ńuń kí ńúb duulinya gaajati tin kaa sá tim̄ont̄iilee, Unimbɔti kaa d́aa d̀u u-gaajawamm̄ont̄iiti kí ńúbíń-ni. <sup>12</sup>Tin tin sá ubɔ wantee, ni yaa kaa ńúb-t̄i nì deedeeyee, Unimbɔti kaa t̄i ni mun tin sá ni-yatee.

<sup>13</sup>«Ut̄ont̄onli ubɔ kaa ńuń kí n̄iń bí bikpilib bili cee. Asee ú n̄iń ná ubɔ kí n̄iń n̄eeń un kínee, kí dū

<sup>7y</sup> 15.8 jítɔmbi: An sá animbil ní kí sá jítɔmbi, ní binimpoobi t̄uunt̄i saalaa saalaa kí l̄eent̄i, ní biba mun cáá c̄úf̄i bi-yikpiti.

<sup>7</sup> 15.15 D̄iú ńm̄ant̄i nì Maar 5.11.

u-ba kí tī ubo, kí nīn kpèè un kínee fám. Naa nūh kí kpāfi Unimbōti nì animbil kí nóó<sup>mm</sup>.»

### Yeesu wòoñ Fariisab

(Kpèè Maat 11.12-13, 5.31-32,

Maar 10.11-12)

<sup>14</sup>Fariisab nín gbīl an bōtee ní bi bīi bēel Yeesu, kun puee bīn nēen animbil. <sup>15</sup>Ní Yeesu bí-bi yii: «Ni là binib í nīn wāl-ni yii ní sá deedeedambi. Ama Unimbōti nyí tin kā ni-pōbiliŋ poonee. Tin binib kpèè yii an sá tiwaŋkpaandee, an sá ntimbiil wanti ní Unimbōti nimbiin.

<sup>16</sup>«Mooyiisi marab nì Unimbōti bōnaatiliibi nín sòoñ tiŋyee nīn bí kí dāa sāa Yoowaneesi un fūul binib Unimbōti nyimee yuntiŋu. Ŋyunti ŋun Yoowaneesi bāañee ní binib gbīl Unimbōti Beel bōti, ní bāa ŋma kíñ kí bīi mō kí kó di-ni. <sup>17</sup>An pōfi kí tī kutagbōŋu nì kitij í jīti kí jīti marab ŋmaŋmabiku kubō í kpiti.

<sup>18</sup>«Un kamaa yaa jīn u-nimpuu ní kí fātii cáá upōnee, udaan ŋá tilaakpaal Unimbōti nimbiin, ní un cáá unimpu un u-cal jīnee mun ŋá tilaakpaal Unimbōti nimbiin.»

### Yeesu sòoñ ugaaja nì Laasaar bōti

<sup>19</sup>Ní Yeesu bí yii: «Ugaaja ubo di nīn bí kí pèenti abōkutinyaan ŋin pōō kudaau tikpilee ní kí pée bí kí jīn jīŋaal mmōntiimin baabadal. <sup>20</sup>Usoodaan ubo nīn bí bi yī-u Laasaar. U nīn dō ugaajee punyōkōpu ibunsoon pín u-wunti pu. <sup>21</sup>U bàà nīn là kí nīn tòò ugaajee

nín jīn tin gbátí kí líti kitijee kí kpíiñ u-ba, ní iboo mun gíti dōoñ kí línti u-buuyi. <sup>22</sup>Usoodaanee dūu kpíi, ní Unimbōti tuuyi dómíñ kí yōoñ-u kí cáa nín jóm yilpu kí kāañ Abraam cee<sup>oo</sup>. Ní ugaajee mun dāa dūu kpíi, ní bi síb-u. <sup>23</sup>U bàñ ditaŋkpiilinee kí bīi jīn falaakpaan. U bí falaa poonee kí wāañ kí kpēeyee kí ká Abraam ndan, Laasaar kā u-cee. <sup>24</sup>Niinee ní u téen mpōn yii: <Ti-baa Abraam, sō m-saai kí pée tōñ Laasaar ú dū u-ŋambiki kí sēē nnyim kí cáañ kí mèl m-limbil, kun puee m bīi jīn falaa ŋmi nee poon tikpil.>

<sup>25</sup>Ní Abraam kí-u yii: <M-biki, téetí yii a nín nīn bí duulinyanee, a nīn jín mmōn, ní Laasaar ún jín falaa. Kōŋkōnee u mun bīi fōol u-mōŋŋu dee, ní si mun bí falaani.

<sup>26</sup>Áli gba mbookpaan ŋubō di piti timbi nì nimbi kansikin. Bin yaa bàà là kí nyānní timbi cee kí cù nimbi ceeyee í taa ŋmāaa, bin mun yaa bàà là kí nyānní nimbi ceen kí dāañ timbi cee dooyee mun í taa ŋmā.> <sup>27</sup>Ní ugaajee bí yii: <Mimnee, m gbāam-si, á tō Laasaar m-baa dumpu, <sup>28</sup>kun puee m cáá nnabiyaamu muŋmoo, ú cù kí kpāafi-bi bīn í taa dāañ nnaabu ŋun poon man bí nee ni.>

<sup>29</sup>Ní Abraam kí-u yii: <Bi cáá tin Mooyiisi nì Unimbōti bōnaatiliibi ŋmānee, bí nóó tīn.> <sup>30</sup>Ní ugaajee bí yii: <Aayee, m-baa Abraam, ubo di yaa bàà fikiti bitaŋkpiibi kansikin kí cūtèe, bi bàà kpánti bi-bimbim.>

<sup>31</sup>Ní Abraam fātii bí-u yii: <Bi yaa

kaa làá nóó Mooyiisi nì Unimbōti bōnaatiliibi nín ŋmāñ tiŋyee, bāa ubo yaa nyāñ bitaŋkpiibi kansikin kí fikiti kí sòoñ nì bi, baa làá fōo udaan bōti kí kíi.>»

### Ikpiti nì i-pōtam

(Kpèè Maat 18.6-7, 21-22, Maar 9.42)

**17** <sup>1</sup>Ní Yeesu tí bí u-boonnooliibi yii: «Kun làá nīn yānti binib í nīn ŋāañ ikpatee làá nīn pée bí ní. Ama mbusu dō kí cí un pu ní án làá dīnee. <sup>2</sup>Bi yaa bàà dū ŋmii kí kúl kutaŋkpanaau kí dūu léen u-neen, kí cáá-u kí tó tiŋkun, an bàà sō nì ú yānti ŋwaamu nee kiba í líti ikpiti. <sup>3</sup>Ní nīn nyīn ni-ba tiŋan!

«A-nabiki yaa ŋá ikpatee, á wòoñ-u ú taa ti ŋá mīn. U yaa bí yii u-bōti kpīyee, dūu pō-u. <sup>4</sup>U yaa yīntiñ-si áli miluli ŋwimbaanti ní kí dómíñ miluli gbantee kí tükù-si yii: <M-bōti kpīyee,> dūu pō-u.»

### Fookii

<sup>5</sup>Ní Yeesu kpambaliŋ bí-u yii: «Ti-Dindaan, küt-ti fookii.» <sup>6</sup>Ní ti-Dindaan kí-bi yii: «Ni yaa bàà cáamaan fookii ní bāa u yaa bí fiii kii dijōŋjōmbilee<sup>o</sup>, ni bàà ŋūn kí tükù busubu nee yii: <Á kpikitī laakin a yú nee kí cùú cóoñ tiŋku poon,> ní bú ŋá ni nín lī puee.»

### Utōntōnli tundi

<sup>7</sup>«Ni-kansikin ubo yaa cáá utōntōnli, u gbāa kí kù-u tikpaal áá u kpāá-u tiwaŋkuti, ní utōntōnlee

yaa nyānní kusaau kí bāañee, u kíiki kí tükù-u yii: <Dāañ malaa kí dāa nīn jīn tijinaaa?> <sup>8</sup>See ú tükù-u yii: <Ŋá-mi tijin, kí kpánti a-bōkutil kí yōoñ tijin kí cáañ-mi. Man yaa jín kí nyūnee, si mun í nín jī a-yati.> <sup>9</sup>Aa cáá ijaam kí jāaŋ a-tōntōnliu u nín tūn ditundi din a tī-uee pu. <sup>10</sup>Mīn mbaantiim ní an sá ni mun cee. Ni yaa ŋá tin Unimbōti bí ní ŋee kōkō kí dóyee, limaani yii: <Timbi sá bitōntōnliibi bin kaa bí tibanee ní, ti-tundi din ti máañ kí tōee ní ti tūn nee.>»

### Yeesu cáañ binyangbantiibi saalaa

<sup>11</sup>Yeesu nín nīn cōom kí cá Jeerusaleemee, u nīn jiti Samarii nì Galiilee kansikin ní. <sup>12</sup>U làá kó kitimbili kibanee ní binyangbantiibi saalaa tūŋkiñ-u kí dómíñ kí yú kudandaŋu<sup>p</sup>, <sup>13</sup>ní kí káañ yii: «Ukpil Yeesu, sō ti-saai!» <sup>14</sup>Yeesu ká-bee ní kí bí yii: «Cáamaan ni-ba kí dākà bisaraŋaliibi<sup>r</sup>.» Ŋyunti ŋun bi cee, ní bi pōkì. <sup>15</sup>Bi-kansikin ubo nín dāañ kí ká yii u pōkèe, ní ún gbēen niin kí fātii u-taaji pu ní kí nín gitiñ kí sòoñ mpōn kí pākà Unimbōti. <sup>16</sup>U dómíñ kí tātii dōoñ Yeesu nimbiin dicincibil kí jāaŋ-u. Kijapaayee nīn sá usamaariija ní. <sup>17</sup>Ní Yeesu bí yii: «M cáañ binib saalaa ní, kin biwa bin kínee bí la? <sup>18</sup>Mimnee bàà ubo kaa dākafi kí gitiñ kí nyōŋkì Unimbōti see uniaan nee babaaa?» <sup>19</sup>Ní Yeesu bí-u yii: «Yīkì kí nīn cá, a-fookiiu di fī-si.»

<sup>mm</sup> 16.13 Dūú ŋmānti nì Maat 6.24.

<sup>oo</sup> 16.22 Dūú ŋmānti nì 13.28.

<sup>o</sup> 17.6 Kpèè Maat 17.20.

<sup>p</sup> 17.12 Kpèè Akoo 13.45-46.

<sup>r</sup> 17.14 Kpèè Akoo 14.2-3.

**Unimbōti Beel dāantam***(Kpèè Maat 24.23-28, 36-41)*

<sup>20</sup>Fariisab bālifi Yeesu yii: «Ŋyunti ɲulɔŋu ní Unimbōti Beel làá bàn ní?» Ní Yeesu kíí-bi yii: «Unimbōti Beel kaa ddoón yéè kpìrrr bí ká-dì. <sup>21</sup>Baa dāa lì yii: Kpèèmaan di bí dooyaaa, di bín lapu doo, ama ní béé yii Unimbōti Beel kfn ki bí ni-kansikin doo.»

<sup>22</sup>Ní u bí u-boonnooliibi yii: «Ŋyunti ɲubɔ ddoón ni dāa nyàab man Kinibiki wiɲyi nee ɲubɔ, kaa làá ká. <sup>23</sup>Bi dāa tükù-ni yii: <U bí doo ní! > <Aayee, u bí lapu ní! > Taa sàñ kí cùmaan laaba. <sup>24</sup>Man Kinibiki dāantam wiɲɲu dal dāa sá kii utaa nín ɲmòò kí ɲmíntí pu kí kiliñ kutagbɔŋu kílilaŋki kí nín cá ku-kuntilaŋkee ní. <sup>25</sup>Ama kí wàati mín nín bāñee, see m jī falaa tikpil, waanee nib n dū-mi kí fá. <sup>26</sup>Tin nìn jítì Noowa yuntiɲuee, tñn tibaantiil di làá dāá ɲá man Kinibiki mun wiɲɲu dal. <sup>27</sup>Binib nìn jīñ, kí nyù, bininjab cāab binimpoobi ní binimpoobi mśn ticati áli kí tin sāa ɲyunti ɲun Noowa dāa kó meelanee, ní nnyingbeen dómín kí kúnti bi-kɔkɔ p̄lpil<sup>s</sup>.

<sup>28</sup>«An làá dāá péé tí ɲá kii Looti yuntiɲuee ní: binib nìn jīñ, kí nyù, ní bin dāāyee dāā, ní bin nyáfée nyáfí, ní bin kù tikpaalee bí kí kù, ní bidimaliibi bí kí mää. <sup>29</sup>Ama daliŋkin Looti yíkì Soodoomée,

ní farwata nì ɲɲmi nyánní yilpu kii utaayee kí nìn kitij pu ní kí wūñ kí kúnti bi-kɔkɔ nyíki nyíkí<sup>t</sup>. <sup>30</sup>«Daliŋkin man Kinibiki yaa láa páañée, min làá dāá ɲée dee.

<sup>31</sup>Yaadal wiɲɲuee, un yaa láa bí dicindee n taa lì yii u làá kpákati kí kó kudii poon kí ydoñ u-wanti tiba<sup>u</sup>, mín ní un bí kusaauee mun n taa fātīñ mmɔŋki. <sup>32</sup>Téetīmaan Looti nimpuu pu<sup>w</sup>. <sup>33</sup>Un là kí fī u-manɲalee làá fá-dì. Ama un fá u-manɲalee làá kpāafi-dì. <sup>34</sup>Ibaamɔn ní m tükù-ni, an nyeekee, binib bili dāa dō kilambaŋ pu ní án ydoñ ubɔ kí yànti un kíñee. <sup>35</sup>Binimpoobi bili dāa gbāa kí nà kunabaantiu pu ní án ydoñ ubɔ kí yànti un kíñee. [<sup>36</sup>Bininjab bili dāa gbāa kusaa ki kù, ní án ydoñ ubɔ kí yànti un kíñee<sup>y</sup>.] <sup>37</sup>Ní u-boonnooliibi bālifi-u yii: «Ukpil, la ní mín làá dāá ɲée?» Ní Yeesu kíí-bi yii: «Laakin diwaŋkpil yaa dōee, niin ní kaajiikub kpáfí<sup>a</sup>.»

**Ukpiipu nì ubɔsoonli ubɔ bɔŋmantikaati**

**18** <sup>1</sup>Ní Yeesu dū tibɔti nee kí ɲmānti kí dākà yii an máañ bí nìn péé mée kí taa gbèēñ. <sup>2</sup>U nìn bí yii: «Ubɔsoonli ubɔ di nìn bí kitij kiban, kaa fāŋkí Unimbɔtaa, kaa tó unil mun. <sup>3</sup>Kitij gbanti poonee, ukpiipu ubɔ nìn bí kí ddoñ ubɔsoonlee cee múlmul kí bí-u yii:

<sup>s</sup> 17.27 B. 26-27: kpèè Diny 6.9-7.24.

<sup>t</sup> 17.29 B. 28-29: kpèè Diny 18.20-19.25.

<sup>u</sup> 17.31 bí dicindee: Isirayeel yab yaa nìn mán kudiiyee, baa nìn pīñ, bi nìn bōb ní kí lēē dicindi kudiiyee yilpu, ní kí mā akól kí tin sāa dicindee. - ...ydoñ u-wanti tiba: kpèè Maat 24.17.

<sup>w</sup> 17.32 Kpèè Diny 19.26.

<sup>y</sup> 17.36 Uyakatikaa nee kaa bí tigbɔŋkpikil tikpil poon, (kpèè Maat 24.40).

<sup>a</sup> 17.37 Dūú ɲmānti ni Yoob 39.30.

<M-nannanliu ɲá-mi tibɔti, pò m-bɔti kí tī-mi. > <sup>4</sup>Ní ubɔsoonlee tafal kpá, an tin yúnti, boonee ní u dāa bí u-ba yii: <Ní min kɔkɔ maa fāŋkí Unimbōti, kaa tó unilee, <sup>5</sup>ukpiipu nee nín ddoñ kí páb-mi pu nee, m làá sòon bi-bɔti nee kí tī-u. An yaa sá fám, u làá nìn péé ddoñ kí páb-mi yéè ní kí dāá tīl m-fam. >» <sup>6</sup>Ní ti-Dindaan gíti bí yii: «Pilifīmaan ubɔsoonkpitee nín lī puee. <sup>7</sup>Mín ní Unimbōti làá sòon kí pò bin u lúti bi tímínsí-u ɲwiimpu nì kunyeeuee, waa làá yànti-bi, u làá tūtuñ-bi malaa. <sup>8</sup>Ibaamɔn ní m tükù-ni, see ú sòon kí pò bi-bɔti. Ama, man Kinibiki yaa láa fātii gítiñee, m làá ká fookiidambi kitij puwɔwɔ?»

**Fariisa ubɔ nì ufɔtil bɔŋmantikaati**

<sup>9</sup>Yeesu gíti dū tibɔti nee kí ɲmānti bin nìn lì yii bín bí deede Unimbōti nimbiin nì bi-ba nyitam kí kpèè kí sinkīn bin kíñeeyee, <sup>10</sup>yii: «Binib bili di nìn cūti kunimbɔtidiin kí mée, ubɔ nìn sá Fariisa ní un kíñee sá ufɔtil. <sup>11</sup>Fariisee nìn yú kí mée u-ban, yii: <Óo Unimbōti, m jáam-si man nín kaa bí kii bin kíñee nín bí pu kí sá binaayub, binikpitib, bilaakpaadambee, m jáam-si man nín kaa bí kii ufɔtil un bí neeyee. <sup>12</sup>M bōòb kinyɔkɔ mili kinyɔŋ poon, ní m-wanti tin kɔkɔ m kántée, m lèekī saalaa sá kamaa puee kubɔ kubɔ kí tì-si. > <sup>13</sup>Ní ufɔtilee, ún yún kudandaŋu, kaa là kí yáatí u-yil gba, kí fátí u-bindí kí yálinjí u-kpitii

pu ní kí lì yii: <Óò Unimbōti, sō m-saai, m sá unikpiti ní! >» <sup>14</sup>Ní Yeesu gíti lī yii: «M tükù-ni yii ufɔtilee fātí u-dumpu, Unimbōti dū u-kpitii kí pú-u, kaa pú un béeyee. Kun puee un sá kamaa yaa ydoñtí u-ba yilpuee, Unimbōti làá sintiñ-u taapu, ní un sintiñ u-ba taapuee, Unimbōti làá ydoñ-u yilpu.»

**Yeesu fōò mbiyaamu***(Kpèè Maat 19.13-15, Maar 10.13-16)*

<sup>15</sup>Binib nìn cāabiñ mbiyaawaamu gba Yeesu cee ú dū u-ɲal kí páañ mu-pu kí mée. U-boonnooliibi nín ká mimmee ní bi bí ki jì-bi. <sup>16</sup>Ní Yeesu yíin mbiyaamuee u-cee kí bí yii: «Yantīmaan mbiyaawaamu nín dāañ m-cee. Ní taa piñ-mu nšan, kun puee Unimbōti Beel sá kí tī bin náañ nì muee ní. <sup>17</sup>Ibaamɔn ní m sòon nì ni, un kamaa yaa kaa fōò Unimbōti Beel kii kibiyaawaayee kpá kí kó di-ni.»

**Ugaaja ubɔ bɔti***(Kpèè Maat 19.16-30, Maar 10.17-31)*

<sup>18</sup>Niinee, Juuda yab kpiliu ubɔ bālifi Yeesu yii: «Ukpimɔnti, m làá ɲá mana ní kí ká dimaŋfal din kaa cáá dikúntilee ní?» <sup>19</sup>Ní Yeesu fātii kíí-u yii: «Ba pu ní a yíin-mi yii umɔnti? Ubɔ kaa bí kí sá umɔnti, see Unimbōti. <sup>20</sup>Kèè, sii a-ba nyí Unimbōti marabaa! An lī yii: <Á taa ɲá tilaakpaal, kí taa kpò unil, kí taa yò, kí taa mōnti kí páañ ubɔ pu fám, kí nìn tó a-baa nì a-na<sup>b</sup>. >» <sup>21</sup>Ní uninjee fātii kíí-u yii: «Doooo m-naacimpɔntin ní m péé ɲúb an

<sup>b</sup> 18.20 Kpèè Disa 20.12-16, Ditee 5.16-20.

marab gbanti.» <sup>22</sup>Yeesu gbil̄ u nín lī puee, ní ki bí-u yii: «Kuwambaantiiu di kíh̄-si á ɲá. Nín cá kí nyāfi tin kɔkɔ a cááyee kí dūú yàkatí bifalaa-dambi kí tin ká tigaajati Unimbɔti cee. A yaa ɲá mimmee, á dāān kí nīn nóó-mi.» <sup>23</sup>Kijapaayee nín gbil̄ mimmee, kunimbaau kɔ-u, kun puee u nín cáá tigaajawan tikpil. <sup>24</sup>Yeesu nín ká yii kunimbaau kɔ-uee, ní u bí yii: «An pɔɔ tikpil ki tī bigaajab bí kɔ Unimbɔti Beelineeee! <sup>25</sup>An pɔfi ki tī ugutaamu n̄ jīti ujoo buɲɲun ki jīti ugaaja n̄ kɔ Unimbɔti Beelin.» <sup>26</sup>Ní bin n̄n bíi pílifin̄-uee bí yii: «Kin, ɲma di làá nín ká difiil dee?» <sup>27</sup>Ní Yeesu kí-bi yii: «Tin pɔɔ binib ceeyee, kaa pɔɔ Unimbɔti cee.» <sup>28</sup>Ní Peetroo bí yii: «Kin timbi bin cānti tin ti cááyee ki táá-see fāá?» <sup>29</sup>Ní Yeesu kí-u yii: «M sòon̄ n̄ ni ibaam̄n ní, un kamaa di yaa fá u-dumpu n̄ u-nimpuu n̄ u-nabiyaamu n̄ u-baa n̄ u-na n̄ u-biyaamu, Unimbɔti Beel puee, <sup>30</sup>làá fōo tipaal tikpil nyunti ɲun ti bí nee poon. U làá dāá gíti fōo dimaɲfal din kaa cáá dikúntilee nyunti ɲun dōonee.»

### Yeesu gíti sòon̄ ntataatiim u-kúm n̄ u-fikititam pu

(Kpèè Maat 20.17-19, Maar 10.32-34)

<sup>31</sup>Ní Yeesu gānti u-kpambaliɲ saalaa n̄ alee ní ki bí-bi yii: «Ní pílifi tiɲan, Jeerusaleem un ti cá nee, tin kɔkɔ Unimbɔti bɔnaatiliibi n̄n ɲmān̄ ki yóon̄ yii an làá dāá bān̄ man Kinibiki puee, nyunti bāān̄ ní nee án ɲá mín̄. <sup>32</sup>Bi làá cúu-mi kí tī bin kaa sá Juuda yabee bí bèèl-mi, kí s̄i-mi, kí tíl̄ timɔtan kí

làbiti-mi. <sup>33</sup>Bi làá gbá-mi anaalab ní kí kpò-mi. Ní iwiin ita dalee m̄n fikitī.» <sup>34</sup>Ama u-kpambaliɲ kaa n̄n gbil̄ tīn gbanti kɔkɔ taapu, kaa nyí tin pu ní Yeesu sòon̄ mimmee, kun puee tibɔtee n̄n dāá bí-bi dibalin.

### Yeesu cáān̄ uɲɔfu ubɔ Jeeriikoo

(Kpèè Maat 20.29-34, Maar 10.46-52)

<sup>35</sup>Yeesu nín tóobiñ Jeeriikooyee, uninja ubɔ n̄n ká disaɲkaɲkpil ki sá uɲɔfu ki mèé tiwan. <sup>36</sup>U gbil̄ kuni-paau jītée, ní u bālifi yii: «Án sá ba ní?» <sup>37</sup>Ní bi tükū-u yii: «Yeesu Naasaareeti yɔuee di jīti.» <sup>38</sup>Niinee ní u téen̄ mpon̄ yii: «Yeesu, Daafiidi naantiiu, s̄o m-saai!» <sup>39</sup>Ní bin n̄n lī nyɔkɔpuee bí kpātī u-pu yii ú ɲmīlee. Ní u mōtī bíi kāantí yii: «Daafiidi naantiiu, s̄o m-saai!» <sup>40</sup>Ní Yeesu s̄ā ki s̄l̄, ní ki bí yii bí cáān̄-u u-cee. U bāānee, ní Yeesu bālifi-u yii: <sup>41</sup>«Ba ní a là m̄ ɲá kí tī-si ní?» Ní u bí yii: «Ukpil, m̄ là kí wāl̄ ní.» <sup>42</sup>Ní Yeesu bí-u yii: «Nín̄ kíh̄ ki wāl̄! A-fookiiu di fī-si.» <sup>43</sup>Niin̄ niin̄ ní u-nimbiliɲ cúu ɲúbiti ní u wāl̄ ní ki kíh̄ ki táá Yeesu ki nyɔɲkí Unimbɔti. Kunipaauee kɔkɔ nín ká mimmee, ní bi bíi pākà Unimbɔti.

### Yeesu n̄n Jaasee bɔti

**19** <sup>1</sup>Yeesu bān̄ Jeeriikooyee, ki bíi còom̄ ki jītī kitiɲin. <sup>2</sup>Uninja ubɔ n̄n bí niin̄, bi yfi-u Jaasee. U n̄n sá bifɔtiliibi kpiliu ní ki sá ugaaja. <sup>3</sup>Kijapaayee bàā pée nyāab kí wāl̄ un ní Yeesu baasii sée, ama u nín sá kinigiɲɲee puee, waa n̄n ɲūn̄ kí wāl̄-u, kun puee binib n̄n múkú Yeesu pu tikpil. <sup>4</sup>Ní u s̄ān̄ ki linti nyɔkɔpu ki cūti jóm̄

busubu pu kí wāl̄ Yeesu, kun puee Yeesu làá n̄n jītī niin̄ ní. <sup>5</sup>Yeesu dūu bāān̄ niinee, ní ki wāān̄ yilpu ní ki bí-u yii: «Jaasee, kpákatiñ malaa, kun puee sii dumpu ní m̄ làá kɔ dīn̄.» <sup>6</sup>Ní Jaasee ɲá malaa malaa ki kpákatiñ ní ki fōo Yeesu ki cūnn̄ u-dumpu n̄n dipɔɔpindi. <sup>7</sup>Bin n̄n bí niin̄ ki ká mimmee n̄n bíi gbùkum̄ yii: «Uninja nee cūti ki kɔ unikpiti dumpu dee.» <sup>8</sup>Ní Jaasee s̄l̄ ti-Dindaan nimbiin̄ ní ki bí yii: «Ti-Dindaan, kpèè, m̄ làá lēē m-gaajati dijandi kí tī bisoodambi, ní m̄ yaa n̄n mūul̄ ubɔ ki fōo animbil u-cee, m̄ làá téen̄-u min̄ m̄ mūul̄-uee minaa pu.» <sup>9</sup>Ní Yeesu bí-u yii: «Difiil kónn̄i kudii nee poon dīn̄, kun puee uninja nee mun sá Abraam maaliɲun ní. <sup>10</sup>Di sá yii man Kinibiki dóm̄in̄ kí nyāab kí fī bin n̄n wāɲkèe ní.»

### Bitɔntɔnliibi bita biba

#### bɔɲmantikaati

(Kpèè Maat 25.14-30)

<sup>11</sup>Ní Yeesu gíti kúti tibɔɲmantikaal nee ki lī bin n̄n bí ki pílifin̄-uee, kun puee bi n̄n dākafi yii u nín tóob̄ Jeerusaleem nee, Unimbɔti làá dū-u kí kàān̄ Dibeel kɔɲkɔn̄nee ní. <sup>12</sup>Ní u lī yii: «Uninja ubɔ di sá ubɔti maaliɲun, ní ki yík̄i ki búnti kitiɲ kiba poon ndandati kí cū kí fōon̄ dibeel, kí gítiñ u-tiɲki pu kí dāá kāl̄ tibɔtiil. <sup>13</sup>Kí wāatī ú nín yíkèe, u yíñ̄ u-tɔntɔnliibi kansikinee saalaa ní ki tī bi-kɔkɔ kinimbifɔɲ kiba kiba bí n̄n cáa bānti ú dāān̄. <sup>14</sup>Ama ní u-tiɲkin nib kaa là u-bɔti. U yík̄i kpalaayee, ní bi tú binib u-boon

bí cūú l̄i yii: «Timbi kaa là kijapaai nee n̄ n̄n sá ti-bɔti.» <sup>15</sup>Ama u nín cūti bi kàān̄n̄-u dibeel u fātīnee ní u yíñ̄ u-tɔntɔnliibi saalaa bin u n̄n tī animbil bí n̄n cáa bāntēe kí kpèè yii bi bānti ki ká mana. <sup>16</sup>Ní upee-peekaa dóm̄in̄ ki bí yii: <Ukpil, a nín tī-mi animbil m̄ dūú bāntēe, m̄ bānti ki ká mín̄ saalaa mun ki kúti. > <sup>17</sup>Ní u-kpiliu bí yii: <Mbòó, a sá utɔntɔmm̄nti, kun puee m̄ tī-si tiwan fīi ní a ɲúb-ti n̄n deede. An puee m̄ kàān̄-si á n̄n sá n̄timu saalaa bɔti. > <sup>18</sup>Ní uliliiti mun bāān̄ ní ki bí yii: <Ukpil, a nín tī-mi animbil ɲiɲyee, m̄ dūu bānti ki ká mín̄ miɲmoo pu ki kúti. > <sup>19</sup>Ní ukpilee bí yii: <Si mun n̄ n̄n sá n̄timu muɲmoo bɔti. > <sup>20</sup>Ní ubɔ mun bāān̄, ní ki bí yii: <Ukpil, kpèè a-nimbiliɲ s̄o. M̄ dūu kúl̄ kiɲaa-bikin ki yóon̄-si. <sup>21</sup>M̄ fāɲk̄i-si, kun puee a sá unil un bɔti pɔɔyee. Kun saa yóonee, kún̄ ní a yòontí, ní ki cēe kun saa búlee. > <sup>22</sup>Ní ubɔtee bí-u yii: <Utɔntɔɲkpiti ní a sá. Tin tin a sòonee, tīn̄ ní m̄ làá gíñ̄ kí dūú kpò a-bɔti. A nyí m̄ sá unil un bɔti pɔɔyee, ní kun maa s̄iñee ní m̄ yòontí, ní ki cēe kun kun maa búlee. <sup>23</sup>Kin, ba pu ní aa cáá m-nimbiliɲ kí ɲá baɲkan, m̄ yaa láa fātī gítiñee, m̄ bàā fōo m-nimbiliɲ n̄n ipaati? > <sup>24</sup>Ní u bí bin bí niinee yii: <Fōomaan animbil u-cee kí dūú kúti un cáá saalaayee. > <sup>25</sup>Ní bñ̄ bí yii: <Ukpil, u cáá saalaayaa! > <sup>26</sup>Ní u kí-bi yii: <M̄ tükū-ni yii, un kamaa yaa ɲúb tin u cááyee tiɲanee, bi dāa kúti-u ní. Ama un kamaa yaa

<sup>c</sup> 19.8 Dūú ɲmānti n̄n Disa 21.37, 2 Sami 12.6, Alaɲ 6.31.



kaa ɲúb tin u cááyee tiɲanee ní bí dāá fōō fiíi un u cááyee. <sup>27</sup>An yaa kíñ m-nannanliibi bin bí yii baa là m nīn sá bi-bōtiuee, cáammaan-bi kí kpò-bi m-nimbiin doo. >»

### Yeesu kó Jeerusaleem nì inyɔŋki poon

(Kpèè Maat 21.1-11,

Maar 11.1-11, Yoow 12.12-19)

<sup>28</sup>Yeesu sòon mīn ki dóòyee, ní ki líntì bin táá-uee nyɔkɔpu ki búntì Jeerusaleem. <sup>29</sup>U nín tóob Beetifagee nì Beetanii, kigbantɔ kin bi yí Ōliifi sufii joolee caɲineed<sup>d</sup>, ní u dū u-boonnooliibi bili ki tú u-nyɔkɔpu ki tükū-bi yii: <sup>30</sup>«Nīn cámaan kitimbilii kin bí ti-nyɔkɔpu nee. Ni yaa bān ki kó ki-nee, ni làá ká dimampɔmbil diba gbīn, din pu bāa ubɔ kaa làá kálee, ní gbīntīmaan-di kí cáan-mi. <sup>31</sup>Uɔ yaa bālifī-ni yii: <Ba pu ní ni gbīntī-dèe? > ní kí-u yii: <Ti-Dindaan di nyàab kimaɲ. >»

<sup>32</sup>Bin Yeesu túee búntì ní ki bān ki ká kii u nín tükūn-bi puee deede. <sup>33</sup>Ŋyunti ɲun bi bí gbīntī kimaɲee ní ki-dindambi bālifī-bi yii: «Ba pu ní ni gbīntī-kì?» <sup>34</sup>Ní bi kí-bi yii: «Ti-Dindaan di nyàab kimaɲ.» <sup>35</sup>Bi cáan dimampɔmbilee Yeesu cee ní ki pēetì bi-wampeɲkaati ki páan di-pu ní ki yāntì Yeesu kāl<sup>ee</sup>. <sup>36</sup>Yeesu cōom ki cée, ní binib kpátí bi-wampeɲkaati ki biil nsan pu<sup>f</sup>. <sup>37</sup>U bí kpákati Ōliifi sufii jool pu ki tóobiñ Jeerusaleemee,

u-boonnooliibi kpáfí dinikiti-kpaandi an mōn-bi tikpil bi fāal ki pākà Unimbōti mɔɔn maamaacib bin bi nīn ká Yeesu ɲáañee pu. <sup>38</sup>Ní bi lì yii: «Ti-Dindaan n̄ biīn ubōti un dōon u-yindi puee boon. Ŋgbansɔŋfi bí yilpu ní tinyool sá ki tū Unimbōti!»

<sup>39</sup>Fariisab biba nīn bí kunipaaun, ní ki bí Yeesu yii: «Ukpil, tükù a-boonnooliibi yii bí ɲmīlee!» <sup>40</sup>Ní Yeesu kí-bi yii: «M tükù-ni ibaamɔn ní, bāa bi nee yaa ɲmīlaaa, ataɲ-kpee làá kūuntì.»

### Yeesu sún Jeerusaleem pu

<sup>41</sup>Yeesu nín tóobiñ kí kó Jeerusaleem ki wāl kitiɲee ní u bí sūn ki-nib pu, <sup>42</sup>ní ki bí yii: «Dīn wiŋɲu nee ni yaa bāa ɲūn kí béé kun ɲūn kí cáan-ni ɲgbansɔŋfee, ama kɔɲkɔnnee an bí-ni dibalin. <sup>43</sup>An puee iwiin iba dōon ni-nannanliibi làá dāan kí bíl ataɲkpuku kí màntí tū ni-tiŋki, ní kí lùtí gón-kì kí táká-ni. <sup>44</sup>Bi làá kúntí ni n̄ ni-tiŋki kɔkɔ, kí taa kíñ bāa kudigbuɲu, kun puee naa béè ɲyunti ɲun Unimbōti dómīn kí jōon-nee.»

### Yeesu jīn biwannyafiliiibi kunimbōtidiin

(Kpèè Maat 21.12-17,

Maar 11.15-19, Yoow 2.13-22)

<sup>45</sup>Yeesu bāan Jeerusaleemee, ní ki kó kunimbōtidiin, ki kí ki bí jì biwannyafiliiibi, <sup>46</sup>ní ki tükū-bi yii: «An ɲmān Unimbōti gbɔɲkun yii:

<M-diiku làá nīn sá ɲwimmeem diiku ní, ama ní nimbi dū-ku ki kpánti kunaayudii<sup>gb</sup>! >»

<sup>47</sup>Yeesu nīn kíñ ki bí baabadal kunimbōtidiin ki dākà Unimbōti bōti, ní bisaraɲakpilib n̄ bimara-dakaliibi n̄ bitindaɲkplib bí nyàab bi nín làá dī pu kí kpò-uee. <sup>48</sup>Ama baa nīn nyí min ní bi làá ɲée, kun puee kunipaa u kɔkɔ nīn bí ki píliiffn Yeesu kaa là kí lóo u-nyɔɔbundi bāa diba.

### Yeesu pɔŋɲu nín nyánní laakiɲee

(Kpèè Maat 21.23-27, Maar 11.27-33)

**20** <sup>1</sup>Dalba, Yeesu bí dākà samaa ki sòon tibɔmɔntiil kunimbōtidiinee, ní bisaraɲakpilib n̄ bimaradakaliibi n̄ bitindaɲkplib cíliñ bi-pu, <sup>2</sup>ní ki bí-u yii: «N̄ nsan ɲulɔɲu pu ní a ɲáañ tin bí nee ní? Ŋma di pú-si nsan á ɲá mīn?» <sup>3</sup>Ní u kí-bi yii: «Ma mun làá bālifī-ni tibōti tiba. <sup>4</sup>Ní tükù-mi Yoowaneesi nín fūul binib Unimbōti nyimee, ɲma di tī-u an pɔŋɲu ní? Unimbōtaaa, binib?» <sup>5</sup>Niinee ní bi kí ki bí sòon bi-ɲmaniɲma yii: «Ti yaa kí-u yii: <Unimbōti di tī-u an pɔŋɲu, > u làá lì yii: <Kin, ba ɲá ní naa fōō u-bōti ki kí? > <sup>6</sup>Ti yaa tí kí-u yii: <Binib di tī-u, > kunipaaun nee kɔkɔ làá yāŋki-ti ataɲkpee kí kpò, kun puee bāa ɲma nyí ibaamɔn yii, Yoowaneesi sá Unimbōti bōnaatiliu ní.» <sup>7</sup>Niinee ní bi kí Yeesu yii: «Taa nyí un di tī Yoowaneesi mɔɔn ú fāl binib Unimbōti nyimee.» <sup>8</sup>Ní u fātii kí-bi yii: «Ma mun kaa làá

tükù-ni n̄ nsan ɲun pu ní m ɲáañ mimmee.»

### Bipaadaɲkpitib bɔɲmantikaati

(Kpèè Maat 21.33-44, Maar 12.1-11)

<sup>9</sup>Boonee ní Yeesu dū tibɔɲmanti-kaal nee ki bí sòon n̄ samaa yii: «Uninja ubɔ di kūn fiinyi<sup>i</sup> kpaabu, ní ki dūu ɲúbiñ bipaadambi, ní ki búntì nsan ki yúntiñ. <sup>10</sup>Isufee biliɲ kititam bāañee, ní u túnní u-tɔntɔnliu ubɔ bipaadambee cee ú fōō u-jandi kí cáan-u. Ní bi cúu-u ki gbán ní ki jīn-u ki gíñ n̄ iɲaɲkulim. <sup>11</sup>Ní bukpaadaanee gíti túnní u-tɔntɔnliu ubɔ mun bi-cee ní bi tí cúu u mun ki gbán ki kón-u icoo ní ki jīn-u ki gíñ n̄ iɲaɲkulim. <sup>12</sup>Ní u gíti tú utataati, ní bi cúu-u ki ɲá-u tiweendi ní ki jīn-u ki nyánti. <sup>13</sup>Ní bukpaadaan bí yii: <M làá gíti ɲá mana? See m̄ dū m-jipɔɔn un m nēeñee kí tō. An yaa yī, bi làá fāŋkì ún. > <sup>14</sup>Ama bipaadambee nín wāl u-jipɔɔn dōonee ní bi bí lì tɔb yii: <Kpèè, un làá dāá jī bukpa fool boonee dee! Tí kpòmaan-u, bukpaá n̄ kpánti ti-yɔbu. > <sup>15</sup>Ní bi cìb ki cúu-u ki cáa-u ki nyánti ɲkpaabuku ní ki kūu-u.»

Ní Yeesu bālifī-bi yii: «Kɔɲkɔnnee, bukpaadaan làá ɲá-bi mana? <sup>16</sup>U dōon ní kí kpò-bi ní kí dū u-kpaabu kí ɲúbiñ biba.» Bin pílifèe nín gbīl an bōtee, ní bi lí yii: «Mbusu n̄ cù ndan.» <sup>17</sup>Ní Yeesu dū u-nimbiliɲ ki bāan bi-pu, ní ki bālifī-bi yii: «Unimbōti gbɔɲku poon nín ɲmān puee làá lì yii ba dee, yii:

<sup>d</sup> 19.29 Kpèè Maar 11.1.

<sup>ee</sup> 19.35 Dūu ɲmānti n̄ Saka 9.9.

<sup>f</sup> 19.36 Dūu ɲmānti n̄ 2 Bib 9.13.

<sup>g</sup> 19.38 Dūu ɲmānti n̄ Ilan 118.26, Luuki 2.14.

<sup>gb</sup> 19.46 Dūu ɲmānti n̄ Yees 56.7, Yeer 7.11.

<sup>i</sup> 20.9 Dūu ɲmānti n̄ Yees 5.1.

<Ditaŋkpal din bidimaliibi  
nìn dūu fée,  
dìn di dāa kpánti  
ditaŋkpal din ɲúb kudii  
pɔŋɲuee. >

<sup>18</sup>Un kamaa di yaa líti ditaŋkpal  
gbanti puee làa kōfi, ní un pu ní  
ditaŋkpalee yaa tàbee, udaan làa  
nà ní dúsi dusi.»

### Bi bālifi Yeesu yii bí pà lampoooo?

(Kpèè Maat 21.45-46, 22.15-22,  
Maar 12.12-17)

<sup>19</sup>Niinee, bimaradakaliibi nì  
bisaraanɲakpilib bí nyàab isan kí  
cúú Yeesu, kun puee bi béè yii bín  
pu ní u dū tiboti gbanti ki ɲmánti,  
ama binib nín nìn wíki u-cee puee,  
bi fāŋki. <sup>20</sup>Ní bi kíí ki bíi cōŋkí  
Yeesu ní ki nyánti binib biba ki  
túnni u-cee, bi dū bi-ba ki gíi  
nīmōntiyaamin kí píí-u tiboti bí  
ɲmā kí cúú-u kí dūu ɲúbiñ gōmina  
ń dāal u-tafal. <sup>21</sup>Ní binibee bālifi  
Yeesu yii: «Ukpil, ti nyí yii tin a  
sòoñee nì tin a dākèe bí deedee,  
bāa unil yaa yānti ki bí miŋyee,  
aa fātii tó, ní ki dākà nimbōtisan  
nì ibaamōn. <sup>22</sup>Mín puee, á tükù-ti,  
ti-marau pú-ti nsan yii tí pà lampoo  
kí tū Room gōminauaaa, an kaa  
pú?» <sup>23</sup>Yeesu béè bi nín bíi líbití-uee  
ní ki bí-bi yii: <sup>24</sup>«Cáaŋmaan-mi  
animbil.» Bi cáañee, ní u bālifi-bi  
yii: «Ŋma yindi nì u-yil di ká  
animbil pu na?» Ní bi kíí-u yii:  
«Gōmina Seesar.» <sup>25</sup>Niinee ní u  
fātii bí-bi yii: «Dūmaan tin gōmina



Diyindi nì diyil din ká  
animbil puee (20.24)

yèe kí tū gōmina, kí dū Unimbōti  
mun yati kí tū Unimbōti.» <sup>26</sup>Baa ɲún  
ki ká u sòoñ dinyōɔbuŋkpitil diba  
binib nimbiin bí bàà ɲmā kí cúú-u.  
U nín nìn kíí-bi puee, bi bākatì, ní  
kaa ti ká tiba kí gātì.

### Bi bālifi Yeesu difikitil bōti

(Kpèè Maat 22.23-33, Maar 12.18-27)

<sup>27</sup>Boonee ní Sodusab biba dōmiñ.  
– Bín di sá dikitil din lì yii difikitil  
kaa béek. – Bi nìn bālifi Yeesu yii:  
<sup>28</sup>«Ukpil, Mooyiisi ɲmān mara ki  
síiñ-ti yii: <Unil yaa cáá kinabiki  
ní u kpí ki yānti u-nimpuu, kaa  
mālee, u-nabikee ń fōō ukpiipuee  
kí māl kí tēen u-nabiki kin kpíyee  
yil pu<sup>kp</sup>. > <sup>29</sup>Kun pu ti bālifēe di  
sá, nnabiyaamu mululi di nìn bí,  
upeepeekaa cáá unimpu ní ki kpí  
ki yānti u-nimpuu, kaa māl. <sup>30</sup>Ní  
uliliiti fōō-u ní ki mun kpí, kaa  
māl <sup>31</sup>ní utataati mun mín. Binib  
bilulee kōkō cáá-u ki tin tú ki kpí

<sup>j</sup> 20.17 Ilan 118.22.

<sup>k</sup> 20.27 Dūu ɲmánti nì Atuun 23.8.

<sup>kp</sup> 20.28 Kpèè Ditee 25.5-6.

kpí kaa māl mbiyaamu. <sup>32</sup>Boonee,  
unimpuee u-ba mun dāa kpí.  
<sup>33</sup>Mimnee, difikitil dalee, bi-kōkō  
yaa láa fikitèe, bi-kansikin ɲma di  
dāa yì unimpuee? Kun puee bín  
binib bilulee kōkō cáá-u ki ká.»

<sup>34</sup>Ní Yeesu kíí-bi yii: «Duulinya  
nee poon ní bininjab cáab  
binimpoobi, ní binimpoobi mun  
món bininjab. <sup>35</sup>Ama bininjab nì  
binimpoobi bin Unimbōti ká yii  
bi máañ kí dāá fikitì ditaŋkpiilin  
kí dāá kāl duulinyapōon un dōoñ  
boonee, dinimpucaal nì dicamōndi  
dāa kpá. <sup>36</sup>Baa dāa gíti kúu, ní ki  
dāa bí kii Unimbōti tuuŋyi nín bí  
puee, ní ki dāa sá Unimbōti jipōmbi,  
kun puee bi fātii fikitì ditaŋkpiilin.  
<sup>37</sup>Mooyiisi nìn ɲmān ki cánti yii  
bitaŋkpiibi làa dāá fikitì, laakin  
u sòoñ kisugbooi kin nìn fōō  
ɲɲmee bōtee. U nìn yíiñ ti-Dindaan  
yii: <Abraam Nimbōtiu, Isaaki  
Nimbōtiu, Jaakōb Nimbōtiu<sup>l</sup>. >  
<sup>38</sup>Unimbōti sá bin wālee Nimbōtiu  
ní, waa sá bitaŋkpiibi Nimbōtiu,  
kun puee ún ceeyee bín kōkō kaa  
kpí.» <sup>39</sup>Niinee ní bimaradakaliibi  
biba bí-u yii: «Ukpil, a nín sòoñ  
puee ɲān tikpil.» <sup>40</sup>Kun puee baa  
nìn gíti ɲūn kí bālifi-u tiboti tiba  
kí kpèè u-nyōkōn.

### Meesiya sá Daafiidi Dindaan

(Kpèè Maat 22.41-46, Maar 12.35-37)

<sup>41</sup>Ní Yeesu bí-bi yii: «Nì mana ní  
nì ɲūn kí lì yii Meesiya sá Daafiidi  
naantiiu? <sup>42</sup>Daafiidi u-ba lí Inyōŋki  
lanɲi gbōŋku poon yii:

<Ti-Dindaan tükù m-Dindaan  
yii:

Kāl m-ɲaŋgiil pú yèe

<sup>43</sup>kí nín cí ɲyunti ɲun m làá yānti  
a-nannanliibi ń kpánti  
a-taaji tōkōŋkaatee<sup>m</sup>. >

<sup>44</sup>Daafiidi u-ba yí-u u-Dindaan ní:  
kin mana ní u ɲūn kí nín sá Daafiidi  
naantiiu mun?»

### Yeesu kpáafi u-boonooliibi bimaradakaliibi pu

(Kpèè Maat 23.1-36,

Maar 12.38-40, Luuki 11.37-54)

<sup>45</sup>Yeesu bíi sòoñ kunipaaú bí  
pílifíñ-uee ní u bí u-boonooliibi  
yii: <sup>46</sup>«Ní nín nyíñ ni-ba nì bimara-  
dakaliibi. Bi néen ki pèentí abōkuti-  
kpaan ki yíiñ, ki néen bí nín jáaŋ-bi  
sampaambi pu, ní ki néen ki kàal  
nyōkōpu jaliŋ akpafidiinni nì  
diinabin, <sup>47</sup>ní ki fiki bikpiipooobi  
wanti, ki mēe ɲwimmeem yúntí, kí  
dākà binib yii bi sá bimōntiibi. An  
puee ditafadaaldi din gíti lákatèe  
dō ki cí-bi.»

### Ukpiipusoodaan ubō tó animbil

(Kpèè Maar 12.41-44)

**21** <sup>1</sup>Yeesu yáati ki ká bigaajab  
nín tòó animbil saraa  
dakaau pu kunimbōtidiinee, <sup>2</sup>ní u  
ká ukpiipusoodaan ubō cáañ igboo  
ili ki tō<sup>n</sup>. <sup>3</sup>Ní u bí yii: «Ibaamōn ní  
m tükù-ni, Unimbōti nimbiinee,  
ukpiipusoodaan nee tó ki jítiñ bin  
kōkō kíñee. <sup>4</sup>Di sá yii bin kíñee dū  
bi-nimbiliŋ ɲin pá baa làa dūu ɲá  
nì tibee ní ki tó, ama ukpiipu nee

<sup>l</sup> 20.37 Kpèè Disa 3.2,6.

<sup>m</sup> 20.43 Ilan 110.1.

<sup>n</sup> 21.2 Maar 12.42.

nì u-sool poonee, u nín bàà cáá n̄in kí dā tijin kí j̄ee ní u cáán k̄ok̄o kí dūu tó nee.»

### Yeesu s̄oñ kunimb̄otidii w̄itam pu

(Kp̄èè Maat 24.1-2, Maar 13.1-2)

<sup>5</sup>Binib biba n̄in b̄í s̄oñ kunimb̄otidii nyaan̄ku pu, atan̄kpanyaan n̄in bi n̄in dūu m̄án-kuee, n̄i tiwam-m̄ontii tin bi n̄in dūu n̄á saraa ki t̄i Unimb̄otee. Ní Yeesu bí-bi yii: <sup>6</sup>«K̄èè ni w̄á kudii neeyaa, iwiin iba d̄oñ, naa dāa ḡíti k̄ánti ditan̄kpal diba t̄ók̄o di-juti pu. An k̄ok̄o làa dāa w̄i ní.»

### Mbusub bin làa b̄àn duulinya k̄untitamee

(Kp̄èè Maat 24.3-14, Maar 13.3-23)

<sup>7</sup>Bi b̄alifi Yeesu yii: «N̄yunti n̄ul̄on̄u ní tin a s̄oñee làa b̄àn? Kudaan̄u kul̄ok̄o di làa d̄àk̄a yii an t̄obiñ?»

<sup>8</sup>Ní Yeesu bí yii: «Ní n̄in nyín ni-ba ub̄o n̄ taa n̄m̄atiñ-ni, kun puee binib tikpil làa dāa dū man yindi kí kp̄ánti bi-yan̄, kí bí yii b̄in di s̄a man, kí t̄uk̄u-ni yii n̄yunti b̄aan̄. Ama ní taa n̄óo-bi. <sup>9</sup>Ni yaa láa gb̄il̄ bi s̄oñ tij̄ati n̄i fikil fikil kitiñ puee, ni-p̄obilij̄ n̄ taa b̄iil̄. An m̄aan̄ t̄in̄ k̄ok̄o n̄ b̄àn kí w̄at̄i. Ní n̄in nyí yii duulinya k̄untitam kaa dá láa yá.» <sup>10</sup>Ní u ḡíti l̄i yii: «Kitiñ kiba yab dāa yíkí ní kí j̄án̄ kiba yab, ní dibeel diba yab n̄ ȳik̄i kí j̄án̄ diba mun yab. <sup>11</sup>Ajan tikpil puee, kitiñ làa dāa c̄iñk̄i n̄k̄pitim pu, ní b̄ilbil kúm n̄i n̄k̄um làa dāa nȳa atinjan kupaau

poon. Tiwan tikpil làa dāa n̄á kí k̄on̄ binib tifaandi, ní tidaandi tikpaandi dāa p̄aanti kutagb̄on̄u pu.

<sup>12</sup>«Kí w̄at̄i t̄in̄ k̄ok̄o n̄ b̄añee, bi làa c̄uti-ni kí s̄aan̄-ni, kí cáa-ni ib̄osoon akpafidiinni, kí piin̄-ni sarka. Bi làa cáa-ni bib̄otikpaambi n̄i biyidambi nimbiin man pu. <sup>13</sup>Niin ní ni dāa k̄ánti m̄paan kí s̄oñ n̄i bi tin ni nyí man puee. <sup>14</sup>M̄in̄ yaa b̄aan̄-nee, ní b̄ontí ni-ba kí taa n̄in̄ yálin̄k̄i tin ni làa tin s̄oñ kí f̄i ni-bee pu. <sup>15</sup>Kun puee mama m-ba di làa dāa t̄i-ni iciin n̄i tib̄oti tin ni làa s̄oñ kí líf̄i ni-nannanliibi, bí taa n̄m̄a kí kp̄ák̄an̄-nee. <sup>16</sup>Ni-baabi n̄i ni-nab n̄i ni-nabiyaamu n̄i ni n̄i bin p̄eyee, n̄i ni-b̄oobi làa dāa dū-ni kí n̄ub̄in̄ ni-nannanliibi, ní b̄in̄ n̄i kp̄o ni-kansikin biba. <sup>17</sup>B̄aa n̄m̄a làa dāa n̄in n̄a-ni ni n̄in f̄ō man ki k̄íyee pu. <sup>18</sup>Ama, n̄i m̄in̄ k̄ok̄oee, ni-yikpiliku b̄aa kub̄o kaa làa l̄ēē ni-yil pu kí w̄an̄k̄i. <sup>19</sup>Ȳul̄maan̄ m̄m̄ontiiimin, m̄in̄ ní ni n̄un̄ kí dāa f̄i ni-ba.»

### But̄obu làa j̄àk̄a Jeerusaleem

(Kp̄èè Maat 24.15-21, Maar 13.14-19)

<sup>20</sup>«Ni yaa láa ká soojab d̄omiñ ki m̄anti ki tú Jeerusaleem tiñkee, ní b̄éé n̄yunti gbantee yii but̄obu làa j̄àk̄a-k̄i dee. <sup>21</sup>An yuntiñuee, bin yaa láa b̄in̄ Juudee tiñkinee n̄ n̄in s̄án̄ ki d̄àb̄ ajoon. Bin yaa láa bí Jeerusaleem tiñkinee n̄ n̄in s̄án̄ ki nȳē, ní bin yaa láa b̄in̄ tisatinee n̄ taa kp̄inn̄i m̄m̄on̄ki. <sup>22</sup>An dāa s̄a ip̄ontoon wiiñyi ní, kí n̄á kii Unimb̄oti gb̄on̄ku poon n̄in n̄m̄an̄ ki siin̄ puee<sup>ny</sup>. <sup>23</sup>Ama, falaa d̄o kí c̄i

bip̄odambi n̄i bimatib iwiin gbanti poon. An dāa s̄a kunimbaakpaan̄u ní kitiñ k̄ok̄on̄. Unimb̄oti n̄uul làa dāa líf̄i dinibul nee pu tikpil. <sup>24</sup>Bi làa kp̄o binib tikpil n̄i nt̄aataajimu, kí cúu tikpil kí cáa c̄un̄ni kuyun̄u atimbun k̄ok̄on̄, ní bin kaa nyí Unimb̄otee n̄ dāa j̄i Jeerusaleem kí t̄aa p̄ub̄, kí dāa s̄aa bi-yuntiñu.»

### Yeesu ḡitintam

(Kp̄èè Maat 24.29-35, 42-44,

Maar 13.24-37)

<sup>25</sup>«Ni làa dāa ká tidaandi n̄w̄iin̄ n̄i n̄umal n̄i n̄umalbijaa pu<sup>u</sup>. Kitiñ puee, atimbun dāa bí ki yálin̄k̄i n̄i n̄i-ba, ní tiñku nyiñgbanti wooku dāa k̄ontí-bi tifaandi. <sup>26</sup>Binib yaa d̄akafi tin bí ki d̄oñ kitiñ puee, an faantee làa dāa kp̄o-bi. Ní ip̄on̄ in̄ bí kutaa puee n̄ dāa c̄iñk̄i. <sup>27</sup>N̄yunti gbantee ní bi dāa k̄ánti man Kinibiki d̄oñ ditagbandi pu ki j̄il̄ p̄alpal n̄i m̄on̄ n̄i tinyool tikpil<sup>m</sup>. <sup>28</sup>Tin bí nee yaa láa bí n̄áanee, nimbi n̄i m̄ot̄i yul̄ kí ká kunyannyaau, ni-fiil t̄obiñ dee.»

### Fiigi subu t̄ukutam b̄on̄mantikaati

(Kp̄èè Maat 24.32-35, Maar 13.28-31)

<sup>29</sup>Ní Yeesu dū tib̄on̄mantikaal nee ki n̄m̄anti-bi yii: «Kp̄èèmaan fiigi subu n̄i isufi in̄ k̄ok̄o k̄ínee n̄in d̄àk̄a-ti tiñyee. <sup>30</sup>Ni yaa ká i bí t̄uk̄u tifaap̄onee, ni b̄éet̄i yii kuseeu t̄obiñ dee. <sup>31</sup>M̄in̄ m̄baantiim, ni yaa láa ká tin k̄ok̄o m̄ s̄oñ n̄i ni nee bí j̄it̄ee, b̄éemaan yii Unimb̄oti Beel t̄obiñ dee. <sup>32</sup>Ibaam̄on̄ ní m

t̄uk̄u-ni, nimbi waanee nib kaa làa kp̄u kí k̄untí ní an b̄otee k̄ok̄o n̄ b̄àn. <sup>33</sup>Kutagb̄on̄u n̄i kitiñ dāa bí kí k̄untí, ama man b̄oti kp̄a kí k̄untí jaanjaan.»

### Kun pu an m̄aan̄ tí taa n̄in̄ ḡeñee

<sup>34</sup>«Ní n̄in̄ nyímaan n̄i ni-ba kí taa ȳant̄i n̄jin̄jim n̄i ndanyoon n̄i duulinya land̄ok̄o n̄i j̄i m̄paan ni-p̄obilij̄ poon. An yaa s̄a f̄ám, Unimb̄oti b̄osoon̄yi wiiñu gbanti làa dāa t̄uun̄-ni. <sup>35</sup>N̄u dāa t̄oñ kii kulaan̄yuee, kun puee an làa dāa b̄iin̄ kitiñ k̄ok̄o n̄i ki-nib pu ní. <sup>36</sup>M̄in̄ puee ní taa n̄in̄ ḡeñmaan. N̄in̄ m̄éemaan m̄ulmul, m̄busu wiiñyi gbanti yaa láa b̄aanee, ní ká m̄on̄ kí n̄m̄at̄i tik̄ok̄o poon, kí n̄m̄a kí dāa yul̄ man Kinibiki nimbiin.»

<sup>37</sup>Kinȳon̄ gbanti poonee, baaba-dalee, Yeesu n̄in̄ d̄àk̄a Unimb̄oti b̄oti kunimb̄otidiin, ní kunyeeuee ú c̄u kitimbili kin bí dijool din bi ȳi Ōliifi sufii joolee pu kí d̄oñ. <sup>38</sup>Ní samaa k̄ok̄o n̄in̄ k̄int̄iñ-u kutaafaau p̄l̄p̄ol kunimb̄otidiin kí p̄ilifi tin u s̄oñee.

### Yeesu nannanliibi búkú u-pu

(Kp̄èè Maat 26.1-5, 14-16,

Maar 14.1-2, 10-11, Yoow 11.45-53)

**22** <sup>1</sup>Jiñaal un bi n̄m̄od̄ kp̄on̄ob̄ bin baa n̄áan̄ n̄k̄on̄onȳok̄o bi ȳi-u Dilákatil jiñaaliiuee t̄obiñ<sup>oo</sup>. <sup>2</sup>Ní bisaraan̄akpilib n̄i bimaradaka-liibi n̄in̄ bí nȳaab̄ nsan kí cúu Yeesu, ama ní ki f̄an̄k̄i kunipaau.

<sup>u</sup> 21.25 Dūu n̄m̄anti n̄i Yees 13.10, Eesee 32.7, Joow 3.3-4.

<sup>m</sup> 21.27 Dani 7.13.

<sup>oo</sup> 22.1 Kp̄èè Disa 12.1-27.

<sup>ny</sup> 21.22 Dūu n̄m̄anti n̄i Oosee 9.7.

### Juudasi kí kí dū Yeesu kí ǵúbíñ u-nannanliibi

(Kpèè Maat 26.14-16, Maar 14.10-11)

<sup>3</sup>Niinee ní Sitaan kó Juudasi un bi yí Isikaariyotee ni. U nín sá Yeesu kpambaliṅ saalaa nì alee kansikin diba ní. <sup>4</sup>Ní Juudasi cūti ki ká bisaraṅakpilib nì soojab bin cí kunimbótidiyee kpilib, ki sòon nì bi nsan ḡun pu u làá dī kí cúú Yeesu kí ǵúbíñ-bee. <sup>5</sup>Ní an mǵókiñ-bi ní bi síiñ kunimbiṅmiiu kun bi làá tī-uee. <sup>6</sup>Ní u kíf ní ki kíl ki bíi nyàaḅ ḡyunti ḡun di kítí ú dū Yeesu kí ǵúbíñ-bi, samaa n̄ taa béeyee.

### Yeesu tú u-boonooliibi bí bǵntí Dilákatil jijaaliu

(Kpèè Maat 26.17-25,

Maar 14.12-21, Yoow 13.21-30)

<sup>7</sup>Jijaalee poonee, ḡwiin ḡun bi máaṅ kí kpǵ apibilee bāaṅ, <sup>8</sup>ní Yeesu tú Peetroo nì Yoowaneesi yii: «Cúú ḡámaan Dilákatil jijaaliu jinti tí jī?» <sup>9</sup>Ní bi bālifi-u yii: «La ní a là tí cù kí ḡá tijin gbanti?» <sup>10</sup>Ní u bí-bi yii: «Ní pílifi, ni yaa làá kó kitiṅinee ni nì uninja ubǵ làá tin kpāfi u tú dinyimbool. Ní táá-u kí kó kudii kun ni u yaa kóee, <sup>11</sup>kí bālifi kudiidaan yii: <Ukpil bālifi-si yii kudii kulǵkǵon ní u nì u-boonooliibi làá jī jijaal jikaati ní? > <sup>12</sup>Niinee, u làá dākà-ni diditǵntǵkǵol puee, kudi-kpaṅṅu kubǵ kun poon tikǵkǵ bǵntí ki sée, niin ní ni làá ḡá tijikaal.» <sup>13</sup>Ní bi búnti ki lafun bāñ ki ká min u lēe deede, ní ki ḡá jijaalee jinti niin.

<sup>3</sup> 22.8 Kpèè Disa 12.3-9.

<sup>4</sup> 22.20 Dū B. 2 kí ḡmāntí nì Disa 24.8, Yeer 31.31-34.

<sup>7</sup> 22.21 Dūú ḡmāntí llan 41.10.

### Ti-Dindaan jikaati

(Kpèè Maat 26.26-30,

Maar 14.22-26, 1 Kǵra 11.23-25)

<sup>14</sup>ḡyunti bāaṅ Yeesu nì u-kpambaliṅ kāl ki bíi jīñ tijinee, <sup>15</sup>ní u bí-bi yii: «M lēe m-pǵbilin páaa yii man nì ni n̄ jī Dilákatil jijaaliu nee kí wàatí ní m̄ nín jī falaa. <sup>16</sup>M tükù ki cántí-ni yii m gítí kpá kí jī jijaal nee kí nín cí daliṅkin u-taapu làá nyā mpaampiin pu Unimbóti Beelinee.» <sup>17</sup>Niinee ní u yōon ndaam, ní ki jáaṅ Unimbóti ní ki bí yii: «Fōōmaan kí nyǵ kí kín tǵb. <sup>18</sup>M tükù ki cántí-ni yii m gítí kpá kí nyǵ ndaam nee kí nín cí ḡyunti ḡun Unimbóti Beel làá dāañee.» <sup>19</sup>Boonee ní u yōon kpǵnǵ ní ki jáaṅ Unimbóti ní ki gífi ki tī-bi ní ki bí yii: «Doo di sá m-wunti tin m tī ni-puee. Nín ḡáaṅmaan m̄ñ ki téetí m-pu.» <sup>20</sup>Bi ḡmǵ ki dóoyee, ní u gítí yōon ndaam mbaantiim ki tī-bi ní ki bí yii: «Ndaam nee di sá mpèéǵǵon ḡun làá nín bí Unimbóti nì binib kansikinee. M-fatikuu un làá nyā nimbi puee di tì an poondi gbanti». <sup>21</sup>«Kpèè, un làá dū-mi kí tī m-nannanliibee bí doo, man nì un jīñ disambibaantiilinee». <sup>22</sup>Tiḡman, man Kinibiki làá kpú kii Unimbóti nín nín lī ki síiñ puee, ama mbusu dǵ ki cí un di làá dū-mi kí nyāfiñ m-nannanliibee.» <sup>23</sup>Ní bi kíl ki bíi bālifi tǵb yii: «ḡma di bí ti-kansikin ki làá ḡá m̄ñ?»

### ḡma di sá ukpaan ní?

<sup>24</sup>Niinee ní Yeesu kpambaliṅ kíl ki bíi kpákà ki là kí béé bi-kansikin

un di làá n̄n sá ukpaanee. <sup>25</sup>Ní Yeesu bí yii: «Atimbun bǵtiibi wǵb binib bin pu bi ká dibeelee ní, ní biyidambi là bí n̄n yī-bi bilanḡanḡitiibi. <sup>26</sup>Ama án taa nín sá m̄ñ nimbi cee. Un sá nimbi cee ukpaanee n̄ n̄n sá kii kiwaayee, ní un là kí n̄n sá uyidaanee n̄ kpántí ni-tǵntǵnliu. <sup>27</sup>ḡma di sá ukpaan ní? Un ká ki jīñeeyaaa, un yú ki tì tijinee ní? Un ká ki jīñee di sá ukpaan. Ama man sá ni-kansikin kii utǵntǵnlee ní, m̄ñ puee ni mun n̄ n̄n bí kii mamee. <sup>28</sup>«Nimbi di bí m-cee m-falaabi poon baabadal, kaa fá-mi. <sup>29</sup>M̄ñ puee m-Baa bǵntí díbeel kí tī-mi. M̄ñ mbaantiim ní ma mun bǵntí Díbeel kí tī-ni. <sup>30</sup>Ní ḡyunti ḡun m làá kāl Díbeele, ni làá kāl m-cee m-Beelin kí jī kí nyǵ, ní kí kāl abeejal pu kí n̄n sòon Isirayeel yab naakǵti saalaa nì tilee bǵti.»

### Siimǵn Peetroo làá néé yii waa nyí Yeesu

(Kpèè Maat 26.31-35,

Maar 14.27-31, Yoow 13.36-38)

<sup>31</sup>Ní ti-Dindaan lī yii: «Siimǵn, Siimǵn, á pílifi, Sitaan bālifi kí bākāl-si kii bi nín bākāl idi puee. <sup>32</sup>Ama m mēē a-pu án nín làá ḡá pu a-fookiiu n̄ taa wāṅkēe. Boonee a yaa láa fātii kpántí a-bee, á dāá nyāatí a-nabiyaamu.» <sup>33</sup>Ní Peetroo bí-u yii: «Ukpil, man bǵntí ki cí, an yaa sá sarkaaa, man nì si di làá kó, an yaa tí sá ḡkúmaaa, man nì si di làá kpú.» <sup>34</sup>Ní Yeesu fātii kí-u yii: «Peetroo, ibaamǵn ní m tükù-si,

<sup>5</sup> 22.37 Yees 53.12.

díñ gba kí wàatí ukooja n̄ bāakēe, a làá néé yii saa nyí-mi, diba dibee mita pu.»

### Bǵntí kí cīití falaa un dǵoñee

<sup>35</sup>Ní Yeesu gítí bí-bi yii: «M nín n̄n tú-ni ki bí yii ní taa yōon animbil nì ditǵkǵol, nì anaatakee, tiba n̄n lód-naaa?» Ní bi kíf yii: «Aayee.» <sup>36</sup>Ní u bí-bi yii: «Kǵḡkǵonnee un yaa cáá animbilee n̄ yōon, un cáá ditǵkǵolee mun n̄ yōon, un kaa cáá kitàataajikee n̄ nyāfi u-bǵkutil kí cúú dā. <sup>37</sup>Di sá yii m tükù ki cántí-ni yii, see án bāñ m-pu kii an nín ḡmāñ ki síiñ Unimbóti gbḡḡku poon puee, yii: <Bi kàaṅ-u ki tǵ bikpitibin. > Tiḡman tin kǵkǵwoooo Unimbóti bǵnaatiliibi ḡmāñ ki síiñ m-puee làá ḡá m̄ñ.» <sup>38</sup>Niinee ní u-boonooliibi bí yii: «Ukpil, kpèè, ntàataajimu muli sée.» Ní Yeesu bí-bi yii: «An ḡmānti.»

### Yeesu bíi mēé Oliifi sufii jool pu

(Kpèè Maat 26.36-46, Maar 14.32-42)

<sup>39</sup>Bi lī m̄ñ ki dóoyee, ní u nyāñ ki búntí Oliifi sufii jool pu kii u nín pée kpàaa cá puee. Ní u-boonooliibi nóó-u. <sup>40</sup>Bi bāaṅ niinee ní u bí-bi yii: «Ní n̄n mēémaan kí taa gēēñ án nín làá ḡá pu ni yaa kó icḡkinee, ní taa lítée.» <sup>41</sup>Ní u sùtí ki cūti nyǵkǵpu ki ḡmāntí kii bi nín tǵó ditanḡpal puee ní ki gbāaṅ ki mēē yii: <sup>42</sup>«M-Baa, a yaa là, kàkatí falaa un an sá m̄ nyǵ nee kí wàatí-mi. Nì m̄ñ kǵkǵee, án taa nín sá man lammi ní n̄ ḡá, án n̄n sá sii yam.»

[<sup>43</sup>Niinee ní Unimbōti tuuŋɔ ɲubɔ nyánní yilpu ki dómíń ki tī-u kunyannyaau. <sup>44</sup>Dinimbinaamandi din nín kó-uee puee, u nín mōtī bí mēe tiŋan tiŋan, áli u-tuntuŋku tin kpánti kii afatikudindikee ki líti kitiŋ<sup>t</sup>.]

<sup>45</sup>U mēe ki dóyee ní ki yíki ki nín gítín u-boonnooliibi cee. U bāanee, bín dō ki gēeh, ki gī púb, kun puee kunimbaau nín kó-bi tikpil. <sup>46</sup>Ní u fínti-bi ki bālifi-bi yii: «Ba pu ní ni gēeh? Yíkí mēemaan kí taa ti gēeh, án nín láá ɲá pu ni yaa kó icɔŋkinee, ní taa líté.»

### Bi cúú Yeesu

(Kpèè Maat 26.47-56,

Maar 14.43-50, Yoow 18.2-11)

<sup>47</sup>Yeesu kaa láá sòon ki ɲmíl, ní dinikitil diba cílín. Juudasi un sá u-kpambaliŋ kansikin dibee líń bi-nyokɔpu, ní ki súti ki pílín Yeesu kí kpál-u. <sup>48</sup>Ní Yeesu bālifi-u yii: «Juudasi, mimmee nì dikpaldi poon ní a láá dū man Kinibiki kí ɲúbín m-nannanliibaaa?» <sup>49</sup>Yeesu boonnooliibi bēe yii bi là kí cúú-uee, ní bi bālifi-u yii: «Ti-Dindaan, tí dū ntàataajimu kí gàatì-baaa?» <sup>50</sup>Niinee, bi-kansikin ubɔ dū kitàataajiki ki gāa ki wúkutì usaraanakpil tɔntɔnliu ɲaŋgiitafal<sup>u</sup>. <sup>51</sup>Ama ní Yeesu bí yii: «Yántīmaanee! An ɲmāntèe,» ní ki gbēe utɔntɔnlee tafal, ní u pɔkì. <sup>52</sup>Ní Yeesu bālifi bisaraanakpil nì bin cí kunimbōtidiyee kpilib, nì bibɔsoonliibi bin dómíń kí cúú-uee yii: «Ba pu ní ni ɲúbín ntàataajimu nì

atambɔn kí dáa cúú-mi kii m sá unikpíte? <sup>53</sup>Man nì ni di pée bí kunimbōtidiin baabadal, ba pu ní naa cúú-mi niin? Ama ɲyunti bāań ni nì dibɔmbɔndi bōtiu n̄ tō ni-tundi.»

### Peetroo néé yii waa nyí Yeesu

(Kpèè Maat 26.57-58, 69-75,

Maar 14.53-54, 66-72,

Yoow 18.12-18, 25-27)

<sup>54</sup>Ní bi cúú Yeesu ki cáa-u ki búnti usaraanakpil dumpu, ní Peetroo nóó-u aboon aboon. <sup>55</sup>Bi nín kpāa ɲɲmi dicindi kansikin ki bí wùl, ní Peetroo dómíń ki kāl bi-cee. <sup>56</sup>Usapɔɔn ubɔ nín tūn ditundi niin. U ká Peetroo nín ká ki kól ɲɲmee, ní u dū u-nimbil ki báań u-pu ki kpēe-u címmm, ní ki bí yii: «Uninja nee mun bí kijapaai kin bi cúú nee cee ní.» <sup>57</sup>Ní Peetroo néé yii: «Unimpu, man kaa nyí-u.» <sup>58</sup>An kúti fiiyee, ní ubɔ mun gíti ká-u, ní ki bí yii: «A mun sá bin nóó-uee kansikin ubɔ ní.» Ní Peetroo kíf-u yii: «Maa sá u-yɔu.» <sup>59</sup>An yúnti ki bāń kii kukúluu kubɔ nyɔkɔmee, ní ubɔ mun gíti bí yii: «An pée sō kí lā, uninja nee mun nín bí kijapaai nee cee ní, kun puee u sá Galiilee ní.» <sup>60</sup>Ní Peetroo kíf-u yii: «M-bɔɔ, maa nyí tin tin a sòonee.» U bí sòonee, niin niin ní ukooja báakì. <sup>61</sup>Ní ti-Dindaan fātì kpēe Peetroo dímmm. Niinee ní Peetroo tēetì ti-Dindaan nín bàà tükū-u puee yii: «Dín, a láá néé yii saa nyí-mi diba dibee mita pu ní ukooja n̄ bāakì.» <sup>62</sup>Ní Peetroo nyán ki bí sūn ki yálinjki.

### Bi bēel Yeesu ki gbáń-u

(Kpèè Maat 26.67-68, Maar 14.65)

<sup>63</sup>Binib bin nín cí Yeesuee nín bí bēel-u ní ki gbàa-u, <sup>64</sup>ní bi dū ɲɲaabu ki bóob u-nimbiin ní ki lì-u yii: «Béé un fáa-see kí lì.» <sup>65</sup>Bi nín gíti sī-u asiibil tikpil ki kúti.

### Bi cáá Yeesu bibɔsoonkpilib cee

(Kpèè Maat 26.59-66,

Maar 14.55-64, Yoow 18.19-24)

<sup>66</sup>Kutaa wúntèe, Juuda yab tin-danjkpilib nì bisaraanakpilib nì bimaradakaliibi kpáfi ki láá sòon u-bɔti, ní ki yánti bi cáa-u ki cūnni bi-cee. <sup>67</sup>Ní bi bālifi-u yii: «Tükù-ti sii di yaa sá Meesiya?» Ní u kíf-bi yii: «Báa m yaa pée tükū-naaa, naa láá fōo kí kíf, <sup>68</sup>m yaa tí bālifi-ni tibɔtaaa, naa láá kíf-mi. <sup>69</sup>Ama kí kíf kɔŋkɔnnee kí n̄n cée, man Kinibiki láa n̄n ká Unimbōti Mɔŋkɔdaan ɲaŋgiil pú<sup>w</sup>.» <sup>70</sup>Ní bi-kokɔ bí yii: «Mimmee a sá Unimbōti Jipɔɔn deeyaa!» Ní u kíf-bi yii: «Kii nimbi ni-ba nín lī puee.» <sup>71</sup>Niinee ní bi bí yii: «Ti láá gíti ɲá ba biseeradambi! U sòon timbi ti-ba gbíl dee.»

### Bi cáá Yeesu Piilati cee

(Kpèè Maat 27.1-2, 11-14,

Maar 15.1-5, Yoow 18.28-38)

**23** <sup>1</sup>Ní bikpilibe kɔkɔ yíki ki yōon Yeesu ki cáa cūnni gómína Piilati cee, <sup>2</sup>ní ki bí móntí ki túntí u-pu yii: «Ti ká kijapaai nee bí gáatí ti-nib yiliŋ yii bí taa pà lampoo kí tī gómínakpaan Seesaa, ní ki bí yii ún u-ba sá Meesiya, ubɔti.» <sup>3</sup>Ní Piilati bālifi-u yii: «Sii

di sá Juuda yab bōtiuaaa?» Ní Yeesu kíf-u yii: «Sii di lī<sup>y</sup>.» <sup>4</sup>Niinee ní Piilati bí bisaraanakpilib nì binib kɔkɔ yii: «Maa ká kijapaai nee pu tikpiti bāa tiba.» <sup>5</sup>Ní bi yí, ki mōtī sòon mɔɔn yii: «U yíin ní ki dākà ki gáatí binib n̄ taa nín tó gómína. U kílin Galiilee ní ki dómíń ki jítì Juudee tiŋki kɔkɔ poon ní ki dáa bāań timbi cee doo.»

### Bi cáá Yeesu Eeroodi cee

<sup>6</sup>ɲyunti ɲun Piilati gbíl mimmee, ní u bālifi yii: «Kijapaai nee sá ugaliileeja níi?» <sup>7</sup>Bi nín kíf-u yii Yeesu lafun nyánní Galiilee kitiŋ kin ni Eeroodi sá ubɔtee, ní u dū Yeesu ki tī Eeroodi un nín dómíń Jeerusaleem ɲyunti gbantee. <sup>8</sup>Eeroodi nín ká Yeesuee, an mɔkìñ-u tikpil, di sá yii u nín gbíl bi sòon Yeesu pu an yúnti, u bàà pée nyàab kí ká-u ú ɲá maamaaci ubɔ ú ká. <sup>9</sup>Ní u bālifi-u anyɔɔbun tikpil, ama Yeesu kaa kíf-u bàà dinyɔɔbumbaantiil. <sup>10</sup>Bisaraanakpilib nì bimaradakaliibi nín bí niin ki sòon mɔɔn ki móntí ki túntí u-pu. <sup>11</sup>Ní Eeroodi nì u-soojob kíf ki bí bēel-u ki kpēe-u fám, ní ki dū dibɔkutinyaandi diba ki pēeh-u mbɔtiyaamin ní ki fātì gíñ-u ki tī Piilati. <sup>12</sup>ɲwiin gbantee ní Piilati nì Eeroodi kansikin mɔkì ní bi kpánti bibɔtiibi, dooooyee baa nín kpí.

### Bi sòon kí kpò Yeesu dulim

(Kpèè Maat 27.15-26, Maar 15.6-15,

Yoow 18.39-19.16)

<sup>13</sup>Niinee ní Piilati kóon bisaraanakpilib nì biyidambi nì samaa kɔkɔ ki

<sup>t</sup> 22.44 B. 43-44 kaa bí tigbɔŋkpikil tiba poon.

<sup>u</sup> 22.50 Dúú ɲmāntì nì Yoow 18.10,26.

<sup>w</sup> 22.69 Ilan 110.1.

<sup>y</sup> 23.3 Sii di lī: kpèè Maat 27.11.

kpáfi, <sup>14</sup>ní ki bí-bi yii: «Ni cáan-mi unil nee yii u bíi gáatí binib, ní m báli-fi-u ni-kòkò nimbiin tibòkpítíl tin ni bí yii u ñée, ama man kaa ká báa tiba u-pu. <sup>15</sup>Eeroodi mun kaa ká u-bòkpíl, an pu ní u giín-ni-u ki tíín-ti. Kijapaai nee kaa ñá tiba tin máan ñkúmee. <sup>16</sup>Mín puee m làá yàntí bí gbá-u anaalab ní kí giín-u kí líí.» [<sup>17</sup>Dilákatiil jijaaliu kamaayee an nín sá Piilati í líí-bi usarkadaan ubò<sup>a</sup>.] <sup>18</sup>Ní bi-kòkò kíí ki bíi tátí dicilpu yii: «Bí kpè kijapaai nee kí giín Baaraabaasi kí líí.» <sup>19</sup>– Bi nín cúu Baaraabaasi gbanti ki tó sarkan kun puee u nín yíki kí já nì gómína ní ki kúu unil mun. – <sup>20</sup>Piilati nín nyàab kí líí Yeesuee, an pu ní u nín gítí búsì ki sòon nì samaa. <sup>21</sup>Ama ní bi bíi kúuntí yii: «Bí kpáá-u ndòpúntikaa pu, bí pée kpáá-u ndòpúntikaa pu.» <sup>22</sup>Ní Piilati fàtí tí lí nàtataatiim yii: «Tibòkpítíl tilati ní u baasii ñá ní? Man kaa ká diyìntil diba u-pu dín pu ní u máan ñkúmee. Mín puee m làá yàntí bí gbá-u anaalab kí giín-u kí líí.» <sup>23-24</sup>Ama ní bi yíí, ki mètí pée tátí mpòn yii bí kpáá-u ndòpúntikaa pu. Bi-tantatii nín yàntí Piilati gíí ní ki fòò bi-nyòkò. <sup>25</sup>Ní u giín uninja, un nín yíki kí jáà nì gómína ki kúu unil muee ki líí, ní ki dū Yeesu ki tí-bi bí ñá-u bi nín là puee.

### Bi kpáá Yeesu ndòpúntikaa pu

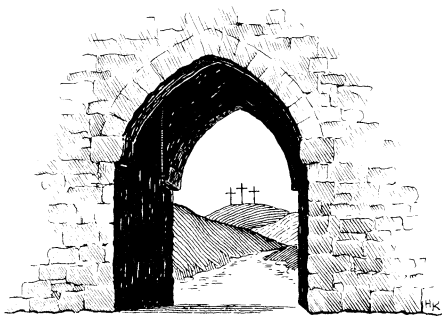
(Kpèè Maat 27.32-44,

Maar 15.21-32, Yoow 19.17-27)

<sup>26</sup>Bi yòon Yeesu ki càh kí kpááyee, ní ki dūu tú Siimòn un sá Siireen

tiñkinee, u nín nyánní kusaau. Ní bi cúu-u ní ki dū ndòpúntikaa ki búkuñ-u ú nín búkú ki pá Yeesu boon. <sup>27</sup>Dinikitikpaandi nín dī Yeesu, ní binimpoobi mun nín sūn ki yáliñkí u-pu. <sup>28</sup>Ní Yeesu fàtí bí-bi yii: «Jeerusaleem nimpoobi, taa nín sūmmaan man pu, nín sūmmaan nimbi ni-ba nì ni-biyaamu pu. <sup>29</sup>Kun puee ñyunti bí ki ddoñ ñun ni bi dāa lè yii: < Biñmanñmantiibi bin kaa pée màl ki kée, bin mbiyaamu kaa ñáam bi-biñee bí mmònneeee! > <sup>30</sup>Ní binib dāa lè ajoin yii: < Lítímaan ti-pu! > Ní kí lí ñgbantamu yii: < Nyíkímmaan ti-pu! > <sup>31</sup>Bi yaa ñá man un sá busu-sombuee mimmee, kin nimbi bin sá isukulimee fáà?»

<sup>32</sup>Soojab cáan bininjab bili, bi sá diganjam dambi ki kútí Yeesu pu kí kpè bi mun. <sup>33</sup>Bi bàñ laakin bi yíi kuyikpabikuee, ní ki dū-u ki kpáá ndòpúntikaa pu ún nì diganjam dambi bilee, ubò u-ñanjiil pú, un kíñee u-ñanjan pú. <sup>34</sup>Ní Yeesu bí



*Kuyikpabiku lanji kitiñ  
kpaanceetiñ (23.33)*

<sup>a</sup> 23.17 Uyakatikaa nee kaa bí tigbòñkíki tikpil poon. Kpèè Maat 27.15, Maar 15.6.

yii: «M-Baa, dūu pō-bi, kun puee baa nyí tin bi bíi ñáan nee taapu.» Ní bi tó kasi bi-kansikin ki yákatí u-bòkutíñ<sup>b</sup>. <sup>35</sup>Ní kunipaau yú ki kpèè, ní Juuda yab yidambi bí ki bèèl-u<sup>c</sup> yii: «U fíi bin kíñee, u yaa lafun sá Meesiya, un Unimbòti lēeyee, ú fíi u-ba mun.» <sup>36</sup>Ní soojab mun bí ki bèèl-u, ní ki cáan ndaam min gámee ki tí-u ú nyò<sup>d</sup>, <sup>37</sup>ní ki bí-u yii: «A yaa sá Juuda yab bōti, á fíi a-ba.» <sup>38</sup>Ní bi ñmàn u-yilpu yii: «Un bí nee di sá Juuda yab bōti.»

<sup>39</sup>Ní diganjam dambi bin bi kpáá ki kútí u-puee ubò mun bí ki sí-u yii: «Sii di kaa sá Meesiyaa? Fíi a-ba kí fíi kí kpáan ti-muaa!» <sup>40</sup>Ní u-juti bíi wòon-u yii: «Sii nì ún kòkò bí ditafadaabaantiilin ní, aa fànki Unimbòtaaa? <sup>41</sup>Timbi nín máan puee di sá ditafadaaldi dín poon ti bí nee, kun puee diganjam tuuññi ñin ti ñáanee paati dee. Ama un bí nee, ún kaa ñá diganjam ubò.» <sup>42</sup>Ní u bí Yeesu yii: «A yaa láa gítíñ kí jì dibeelee, á dāa téetí m-pu.» <sup>43</sup>Ní Yeesu kíí-u yii: «Ibaamòn ní m tükù-si, dín gba man nì si di làa nín bí Unimbòti Beelin.»

### Yeesu kúm

(Kpèè Maat 27.45-56,

Maar 15.33-41, Yoow 19.28-30)

<sup>44</sup>Kuwiñkuluu nyòkómee, ní ñwíiñ wànki ní dibòmbòndi jéeti

kitiñ kòkò pu ki tin sāa tikúti tita. <sup>45</sup>Ní sata un bi nín dūu pítí kunimbòtidii<sup>ee</sup> poon ki gāntí laakin bi yíi circir páaa lankee nì laan kíñee cúu cáti kansikin nì kansikin. <sup>46</sup>Ní Yeesu fáa mbiil mpòn yii: «M-Baa, m dū m-Fam ki ñá a-ñaan<sup>f</sup>.» U lí mimmee, ní ki kpíi. <sup>47</sup>Room soojakpiliu ká mimmee ní ki bíi pàkà Unimbòti, ní ki bí yii: «Ibaamòn, kijapaai nee sá unimònti ní.» <sup>48</sup>Kunipaau kun nín dómíñ kí kpèè bi nín kpáá Yeesu puee nín ká mimmee, ní bi fàtí kùn ki fátí bi-biññi nì kunimbaakpaanñu. <sup>49</sup>Yeesu bòbò kòkò nì binimpoobi bin nín céèñni-u doooo Galiileeyee nín yú kudandanu<sup>g</sup> ní ki kpèè tin kòkò bíi jítée.

### Bi nín síb Yeesu puee

(Kpèè Maat 27.57-61,

Maar 15.42-47, Yoow 19.38-42)

<sup>50</sup>Uninja ubò nín bí, bi yíí-u Joosefi. U nín sá bibòsoonliibee kansikin ubò ní ki sá unimònti ki yú deede. <sup>51</sup>Uninjee nín sá Juuda yab tiñki kin bi yíi Arimateeyee<sup>gb</sup> ní ki nín ká ki cí Unimbòti Beel. Waa nín yú bibòsoonliibi bin kíñee boon, ní kaa nín bí tin bi bóntí kí ñée poon. <sup>52</sup>Ún di cútí Piilati cee ki mēe-u nsan kí yòon Yeesu wunti. <sup>53</sup>U pú-u nsanee, ní u cútí ki kpáati Yeesu wunti ndòpúntikaa pu, ní ki dū ññaapiin ki fíi-u ki

<sup>b</sup> 23.34 Uyakatikaa nee nín kúnti puee: kpèè Ilan 22.19.

<sup>c</sup> 23.35 Kpèè Ilan 22.8-9.

<sup>d</sup> 23.36 Kpèè Ilan 69.22.

<sup>ee</sup> 23.45 Kpèè Disa 26.31-33.

<sup>f</sup> 23.46 Ilan 31.6.

<sup>g</sup> 23.49 Dūu ñmàntí nì Ilan 38.12.

<sup>gb</sup> 23.51 Kpèè Maat 27.57.

cáá-u ki bíl dikaakul din bi nín lùkū ditanjpalinee. Baa nín dáá síb báà ubɔ dikaakul gbanti poon. <sup>54</sup>An nín sá ŋwiin ŋun jooku ŋwiŋŋuŋfikaa kífée, ní ŋwiin tóob kí jēetí. <sup>55</sup>Binimpoobi bin nín céènní Yeesu doooo Galiileeyee táá Jooseefi ki cūti ki ká dikaakul nì bi nín bíl u-wunti puee. <sup>56</sup>Bi nín fātii nín kùh, ki dómín ki bónti ikpafi nì talaalub kí dáá cáán kí yààn utanjpiil pu, ní ki kál ŋwiŋŋuŋfikaa, kii bi-marau nín sá puee<sup>i</sup>.

### Yeesu fikiti

(Kpèè mun Maat 28.1-10,

Maar 16.1-8, Yoow 20.1-10)

**24** <sup>1</sup>Kinyɔŋ poon wimpeekaŋu dal ntaafaabɔmbɔminee, ní binimpoobee búnti dikaakul laŋki ki ŋúb ikpafi nì talaalub bin bi bóntèe. <sup>2</sup>Bi bànee, ki ká ditanjpal din bi nín dūu pīin dikaakul nyɔkɔee bínti ki tin dō ŋkpaanceeti, <sup>3</sup>ní bi kó dikaakul poon kaa ká ti-Dindaan Yeesu wunti. <sup>4</sup>Bi bākatì ki kín ki yú ki dàkafēe ní bininjab bili cílín bi-pu ki pēē tiwampin káŋkaŋ. <sup>5</sup>Bi fāŋkì ki tīntì, ní binibee bí yii: «Ba pu ní ni nyàab unil un wālee bitanjpiibi kansikin ní? <sup>6</sup>Ún fikiti, waa bí doo, téetímaan u nín nín bí Galiilee ki tükū-ni puee, <sup>7</sup>yii: <An sá bí dū man Kinibiki kí ŋúbín binikpitib ní bí kpáá-mi ndɔpuntikaa pu m kpú, ní winta dalee m fikiti.>»

<sup>8</sup>Niinee ní bi fātii téetì Yeesu bɔti gbanti pu. <sup>9</sup>Ní bi búnti ki cūti máafi an bɔti kɔkɔ akpambal saalaa

nì dibee nì biboonnooliibi bin kínee kɔkɔ. <sup>10</sup>An nimpoobee di sá Maarii Magidala yɔu, nì Jaani, nì Maarii Yakubu na. Binimpoobi biba mun nín céèh-bi, ki tükū akpambal tibɔbaantiil. <sup>11</sup>Ama binimpoobee nín dómín ki tükū akpambalee, baa nín fōo ki kífí, bi nín dūu yíin mmaam ní. <sup>12</sup>Ama ní Peetroo yíkii sàh ki nín cá dikaakul laŋki. U bān ki gbóoŋee ŋaabu ŋun bi nín dūu fīn-uee baba di dō. Ní u fātii nín gítin, ki bākatì nì an bɔti sèeee.

### Biboonnooliibi bili ká Yeesu Eemaayusi sanjpu

(Kpèè mun Maar 16.12-13)

<sup>13</sup>Ŋwimbaanti gbanti ní u-boonnooliibi bili yíkì ki nín cá kitimbilii kiba bi yī-kì Eemaayusi. Kí yíkì Jeerusalem kí cù kitiŋ gbantinee, an sá atanjpee saalaa nì diba ní. <sup>14</sup>Ní bi còom ki sòon tin kɔkɔ jítì Yeesu puee. <sup>15</sup>Bi nín bíi sòon mín ki kpákèe, ní Yeesu u-ba bāan bi-cee ní u nì bi táá ki nín cá. <sup>16</sup>Bi wál-u ní tiba yānti baa bēè-u. <sup>17</sup>Ní Yeesu bālifi-bi yii: «Tilati ní ni còom ki kpákà ní?» Ní bi sāa ki síl nì kunimbaau. <sup>18</sup>Ní bi-kansikin ubɔ, bi yī-u Kileewoopasi, bí-u yii: «M pākā sii baba di pée kín Jeerusalem tiŋkin doo, kaa gbìl tin jítì iwiin nee poonee.» <sup>19</sup>Ní u bālifi-bi yii: «Ba bɔti di jítì ní?» Ní bi kífí-u yii: «Tin bāan Yeesu Naasaareeti yɔu, un nín sá Unimbɔti bɔnaatiliu ki ŋáan maamaaci tuuŋŋi, u-nyɔɔ-buŋŋi mun cáá mpɔn Unimbɔti nì

binib kɔkɔ nyée. <sup>20</sup>Ti-saraŋakpilib nì ti-yidambi dū-u ki tī bi sòon ki kūu u-bɔti, ní bi dū-u ki kpáá ndɔpuntikaa pu. <sup>21</sup>Ún pu ní ti bàà máká yii u làá fī Isirayeel yab. Nì mín kɔkɔee, an bɔti nín jítèe dín iwiin ita sèe nee. <sup>22</sup>Ama ti-kansikin binimpoobi biba cáan-ti maamaaci bɔti dín nee. Di sá yii bi péé kutaa-faau ní ki cūti u-kaakul laŋki. <sup>23</sup>Bi bànee, kaa ká u-wunti, ní ki fātii gítin ti-cee ki máafi-ti yii Unimbɔti tuuŋŋi cílín bi-pu ki tükū-bi yii u fikiti. <sup>24</sup>Ti-yab biba mun cūti u-kaakul laŋki ki mun ká kii binimpoobee nín bàà lī puee, ama baa ká ún u-ba.» <sup>25</sup>Niinee ní Yeesu bí yii: «Óooo binib nee kaa cáá iciin, kaa yáb kí fōo Unimbɔti bɔnaatiliibi nín sòon tiŋyee kí kífí. <sup>26</sup>Mimnee an kaa máan Meesiya n̄ jī falaa mín kí nín kó u-nyootinaa?» <sup>27</sup>Ní u kí ki bíi sòon ki cánti-bi Unimbɔti gbɔŋku poon tibɔti tin kɔkɔ Mooyiisi nì Unimbɔti bɔnaatiliibi nín ŋmān ki síin u-puee.

<sup>28</sup>Bi nín bāan kitimbilii kin ni bi cée, ní Yeesu ŋá kii u là kí càati nyɔkɔpuee. <sup>29</sup>Ní bi bí yii: «Aayee, gbintí ti-cee, ŋwiin làá jēetí kunyeeu n̄ mó dee.» Ní u kó bi-cee. <sup>30</sup>Ŋyunti ŋun bi kál ki làá n̄n jīnee, ní Yeesu yōon kpɔnɔ ní ki jáam Unimbɔti ní ki gífi ki tī-bi. <sup>31</sup>Niinee ní bi-nimbiling cūu ŋaati ní bi bēè-u, ní u wāŋki bi-kansikin niin. <sup>32</sup>Ní bi bíi lī tɔb cee yii: «U nín bíi sòon nì ti ki lèekì Unimbɔti gbɔŋku taapu ki dàkà-ti nsannee, saa bàà ká an nín kó ti-pɔbilingin fīŋfījeeee?»

<sup>33</sup>Ní bi yíkì niin niin ki nín gítì Jeerusalem. Bi bànee ki ká

akpambal saalaa nì dibee nì bi-jutiibi bin kínee kpáfi, <sup>34</sup>ki bíi lī yii: «Tiŋman, ti-Dindaan lafun fikiti! Di sá yii Siimɔn ká-u.» <sup>35</sup>Ní bi mun dū tin bi ká nsannee, nì Yeesu nín gíi kpɔnɔ bi bēè-u puee ki máafi-bi.

### Yeesu boonnooliibi ká-u

(Kpèè Maat 28.16-20,

Maar 16.14-18, Yoow 20.19-23)

<sup>36</sup>Bi bíi sòon mimnee, Yeesu bāan bi-kansikin ki jáam-bi yii: «Unimbɔti n̄ tī-ni ŋgbansɔŋfi.» <sup>37</sup>Ní bi fāŋkì tikpil bi-wunti kpīi, kun puee bi dàkafi yii an sá ufaŋfanti ní. <sup>38</sup>Ní Yeesu bālifi-bi yii: «Ba pu ní ni-pɔbiling máfi mín? Ba pu ní ni cáá ilandɔkɔ ili ili mín? <sup>39</sup>Man dee, kpèemaan m-ŋalii poon nì m-tafati tibunwati. Gbēemaan-mi kí kpèè! Ufaŋfanti kaa cáá tiwunaaa, kaa cáá akpab kii ni nín wāl man cáá pu nee.» <sup>40</sup>U lī mimnee, ní ki dàkà-bi u-ŋalii nì u-taari. <sup>41</sup>Baa nín dáá baasii fōo ki kífí mbaamɔmin, kun puee an nín sá-bi mmɔnnaaa, ki ŋá-bi bitii mun, an puee ní Yeesu bālifi-bi yii: «Ni cáá tiba doo kí jāaa?» <sup>42</sup>Ní bi dū dijɔŋgindi din ŋófèe ki tī-u, <sup>43</sup>ní u fōo ki ŋmó bi-nimbiin niin. <sup>44</sup>Ní u bí-bi yii: «Naa téetí m nín nín dáá bí ni-cee, ki tükū-ni yii tin kɔkɔ bi ŋmān m-pu Mooyiisi marab nì Unimbɔti bɔnaatiliibi gbɔnti nì Inyɔŋki laŋŋi gbɔŋku poonee máan kí ŋá mimmaaa?» <sup>45</sup>Niinee, ní u pīiti bi-landɔkɔi bí ŋmā kí gbìl Unimbɔti gbɔŋku poon bɔti taapu, <sup>46</sup>ní ki bí-bi yii: «An nín ŋmān puee sèe, yii: Meesiya

<sup>i</sup> 23.56 ikpafi nì talaalub: kpèè Maar 14.8. - kii bi-marau nín sá puee: kpèè Disa 20.10, Ditee 5.14.

làá jī falaa kí kpú ní winta dalee ú fàtíí fikiti<sup>j</sup>. <sup>47</sup>An máaà yii ní sòòh u-pu atimbun kòkò nib cee, kí kiliín Jeerusaleem, yii binib í kpántí bi-bimbim kí ká bi-kpitii pōtam. <sup>48</sup>Nimbi di sá seeradambi yii m kpî, ki fikiti. <sup>49</sup>M làá yàntí Circir Fam min m-Baa nìn pōòhèe í dāān ni-pu. Ama ní nīn kā Jeerusaleem kitiŋ poon kí nīn cí ŋyunti ŋun Unimbōti pōŋŋuee làá kpákatiín ni-puee<sup>k</sup>.»

<sup>j</sup> 24.46 Dūú ŋmàntí nì Yees 53, Oosee 6.2.

<sup>k</sup> 24.49 Kpèè Atuun 1.4-5.

<sup>kp</sup> 24.50 Kpèè Maar 11.1.

<sup>l</sup> 24.51 Dūú ŋmàntí nì Atuun 1.9.

### Yeesu jóm yilpu

(Kpèè Maar 16.19-20)

<sup>50</sup>Ní Yeesu yōòh-bi ki nyánti kitiŋ kpaanceetiŋu ki cá Beetanii<sup>kp</sup> watil pú. Niinee ní u yōòh u-ŋalii yilpu ki mēē ki bīh bi-pu. <sup>51</sup>Ŋyunti ŋun u bí mēē ki bīntí bi-puee, ní u yíki bi-cee ki nín jóm yilpu<sup>l</sup>. <sup>52</sup>Ní bīh gbāāh ki nyōŋkì-u, ní kí fàtìi nín gitiín Jeerusaleem nì dipōōpiŋkpaandi. <sup>53</sup>Bi nìn bí baabadal kunimbōtidiin ki pàkà Unimbōti ki jáám-u.